

2011 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

2011 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

Redakcijas kolēģija:

Māris Graudiņš (Eiropas Parlamenta Informācijas birojs Latvijā), Daunis Auers (Latvijas Universitāte), Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā), Guna Japiņa (LR Ārlietu ministrija), Imants Lieģis (Saeima, Eiropas lietu komisija), Žaneta Ozoliņa (Latvijas Universitāte)

Zinātniskā redaktore **Žaneta Ozoliņa** (Latvijas Universitāte)

Projekta vadītājs **Aldis Bulis**

Literārā redaktore **Inga Kanasta-Zabarovska**

Maketētāja **Inese Siliniece**

Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība

Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019

Tālrunis: 67140533, e-pasts: edc@lu.lv

Iespiests SIA Dardedze hologrāfija

Ķengaraga 10a, Rīga

ISSN 2243-6049

Par rakstos atspoguļotajiem faktiem un viedokļiem atbild autori.

Saturs

Redaktora sleja _____	4
Māris Graudiņš. <i>Ievadvārdi</i> _____	6
I. EIROPAS SAVIENĪBAS INSTITŪCIJAS: EIROPAS PARLAMENTS UN LISABONAS LĪGUMS _____ 7	
Imants Lieģis, Ģirts Ostrovskis. <i>Lisabonas līgums: iespējas un izaicinājumi nacionālajiem parlamentiem</i> _____	7
Dace Akule. <i>Subsidiaritātes pārbaudes: iluzora vara?</i> _____	22
Žaneta Ozoliņa. <i>Eiropas Parlaments: kas jauns Kopējās ārējās un drošības politikas jomā?</i> _____	25
II. EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS _____ 35	
Krišjānis Kariņš. <i>Latvijas enerģētikas nākotne</i> _____	35
ES Attīstības sadarbības komisāra Andra Piebalga lekcija Latvijas Universitātē 2011. gada 18. martā. <i>Eiropas attīstības sadarbība globālajos pārmaiņu laikos</i> _____	38
Daiga Naika. <i>Eiropas Ārējās darbības dienesta veidošanas un darbības izaicinājumi</i> _____	44
III. INTERVIJA _____ 57	
Intervija ar Eiropas Parlamenta deputāti Sandru Kalnieti _____	57
IV. AKTUALITĀTES UN VIEDOKĻI _____ 65	

Redaktora sleja

Pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā informāciju par notiekošo šajā organizācijā veiksmīgi sniedza žurnāls *Latvija un Eiropas Savienība*. Jau septiņus gadus esam daļa no ES, bet izdevuma, kas regulāri vēstītu par Eiropas integrācijas sasniegumiem, problēmām un diskusijām, nav. Pateicoties cilvēku entuziasmam, atsaucībai un partnerības garam, kļājā nāk pirmais žurnāla *Latvijas Intereses Eiropas Savienībā* izdevums. Šī izdevuma tapšanā lielu ieguldījumu sniedz Eiropas Parlamenta Informācijas birojs Latvijā.

Žurnāls iznāks četras reizes gadā, un katrs no tā numuriem būs veltīts kādai no ES aktuālajām tēmām. Papildus numura tēmai informēsim lasītājus par aktualitātēm, iekļausim intervijas ar cilvēkiem, kuri veido un ietekmē Eiropas politiskos procesus, kā arī publicēsim pētījumu kopsavilkumus.

Ceram, ka jaunais izdevums, kas aizpilda pastāvošo vakuumu ES jautājumu analizē Latvijā, kļūs par informācijas avotu un palīgu ekspertiem, politiķiem, mācību spēkiem un studējošajiem. Kopš Latvijas iestāšanās procesa sākuma 1995. gadā valstī ir izveidojusies ievērojama ES lietu ekspertu grupa. Saskaņā ar Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā datiem mūsu valstī ir 193 cilvēki, kas ir lietpratēji visdažādākajās ES politiku jomās. Žurnāls ir labākais formāts, kurā atspoguļot visdažādākos viedokļus, tādēļ ikviens tiek aicināts dalīties savās zināšanās un vairogt izpratni par Eiropas integrāciju un Latvijas vietu tajā.

Žurnāla *Latvijas Intereses Eiropas Savienībā* pirmais numurs ir veltīts vienam no centrālajiem ES politikas jautājumiem pēc Lisabonas līguma (LL) stāšanās spēkā — Eiropas Parlamentam (EP), kuram Līgums ierāda ievērojami lielāku nozīmi nekā iepriekšējos ES līgumos. Neviena cita Eiropas Savienības institūcija nav ieguvusi tik daudz jaunu varas elementu kā EP. Tagad visu pilnvaru izmantošana ir paša Parlamenta ziņā.

Ir pagājuši 18 mēneši kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā. Ceļš uz saliedētāku, efektīvāku, izprotamāku un uz pilsoņiem orientētu līgumu bija garš un pretrunām piepildīts. Kopš Eiropas Konventa darbības sākuma 2001. gadā, Konstitucionālā līguma noraidījuma Francijā un Nīderlandē

2005. gadā, vairākiem pārdomu gadiem līdz brīdim, kad reformētais līgums — Lisabonas līgums — tika sagatavots, ratificēts un 2010. gada decembrī stājās spēkā, ir noiets gadu ziņā iss, bet saturiski piepildīts laika posms. Līguma stāšanās spēkā nav bijusi mazāk dramatiskā. Tā notika laikā, kad ES skāra finanšu krīze eiro un neeiro zonā, kā arī notikumi ES kaimiņos — Ziemeļāfrikā. Lisabonas līgums paredz virkni jauninājumu, kas saistīti ar iestāžu veidošanu un reorganizēšanu, procedūru vienkāršošanu, lēmumu pieņemšanu un politiku reformēšanu un jaunu iedibināšanu. Kādi būs šo iedibināto jauninājumu rezultāti, rādīs laiks. Kā trāpīgi uzsvērts ziņojumā par šā gada 9.-10. februārī notikušās konferences „Ieviešot Lisabonas līgumu” rezultātiem, par līguma ietekmi reāli varēs spriest „...iespējams, tikai ap 2013./14. gadu, kad nosēdīsies putekļi un parādīs pilnīgi skaidru post-Lisabonas Eiropas Savienības formālo struktūru un patieso *modus operandi*”¹.

Par žurnāla *Latvijas Intereses Eiropas Savienībā* iznākšanu pateicamies Eiropas Parlamenta Informācijas birojam Latvijā, Eiropas Komisijas pārstāvniecībai Latvijā, LR Ārlietu ministrijai, Latvijas Politologu biedrībai un žurnāla redkolēģijai.

Žaneta Ozoliņa,

LU profesore,

žurnāla *Latvijas Intereses Eiropas Savienībā* zinātniskā redaktore

¹BEPA Monthly brief. February 2011, Issue 44. http://ec.europa.eu/bepa/pdf/publications_pdf/see_also/n44_-_feb_2011.pdf (Eiropas Komisijas mājas lapa; aplūkota 27.03. 2011.).

Ievadvārdi

Latvija Eiropas Savienībā! Vēl joprojām šī vārdu kopa ir nozīmīga, turklāt nepārtrauktā attīstībā. Joprojām esam dalībvalstu savienība, taču ar Lisabonas līgumu arvien vairāk Eiropas Savienībā iezīmējas konfederālisma pazīmes.

Aptuveni 40% no Latvijas likumiem vispirms top Briselē un Strasbūrā un pēc tam tiek piemēroti Latvijā. Eiropas Parlaments noraidījis starptautisku līgumu, kas skar Latvijas intereses, un gatavojas ierosināt jaunu, izmantojot savas jaunās pilnvaras. Visi budžeta piešķirumi pēdējā instancē tiek lemti Eiropas Parlamentā (vienojoties ar Padomi).

Arī precedenti turpina veidot ES institūciju attiecības. Parlaments *de facto* ieguvis tiesības noraidīt atsevišķus EK komisāru kandidātus. Nebaudot oficiālas likumprojektu iniciatīvas tiesības, Eiropas Parlamenta komitejas tomēr veiksmīgi nosūtījušas vairāk nekā 200 „rekomendācijas”, kas Eiropas Komisijā tapušas par likumprojektiem. Arvien biežāk EP paspēj pirmais no ES institūcijām izteikt savu viedokli par ārpolitikas jautājumiem un rūpīgi seko to izpildei.

Plašsaziņas līdzekļi un mācību grāmatas netiek līdzī šīm jaunajām nišām, kas veido mūsu kopīgo un demokrātisko nākotni Eiropā. Esam pārliecināti, ka šis izdevums radīs lielāku skaidrību par ES vienīgās tiešās vēlēšanās ievēlētās institūcijas — Eiropas Parlamenta jauno lomu un ietekmi.

Māris Graudiņš,

Eiropas Parlamenta Informācijas biroja Latvijā vadītājs

I

EIROPAS SAVIENĪBAS INSTITŪCIJAS: EIROPAS PARLAMENTS UN LISABONAS LĪGUMS

Lisabonas līgums: iespējas un izaicinājumi nacionālajiem parlamentiem

Imants Lieģis,

LR Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētājs

Ģirts Ostrovskis,

LR Saeimas Eiropas lietu komisijas konsultants

Viens no pēdējā laika svarīgākajiem Eiropas Savienības pamatlīgumiem — Lisabonas līgums — ir noteicis lielākas nacionālo parlamentu iespējas ietekmēt ES lēmumu pieņemšanas procesu. Rakstā izklāstītas Lisabonas līguma sniegtās teorētiskās iespējas nacionālajiem parlamentiem piedalīties ES likumdošanas procesā un atklāti praktiskie šo iespēju realizācijas aspekti jeb ierobežojumi.

Vairāk nekā piecus gadus pēc pēdējā lielā Eiropas Savienības paplašināšanās viļņa Savienības dalībvalstis kopīgiem spēkiem centās izveidot jaunu ES tiesisko ietvaru. Pūliņi attaisnojās 2009. gada 1. decembrī, kad stājās spēkā tā dēvētais Lisabonas līgums jeb, izmantojot formālo nosaukumu, — Līgums par Eiropas Savienību un Līgums par Eiropas Savienības darbību.

Lisabonas līgums tika iecerēts kā ES atbilde uz nebeidzamo globalizācijas procesu, ar nolūku nodrošināt Savienības ātrāku rīcībspēju dažādos jautājumos, kas ES pilsoņus uztrauc visvairāk. Lai to sasniegtu, līgums paredzēja izmaiņas Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanas procesā, izveidoja ES Ārējās darbības dienestu un ES augstos amatus — Eiropadomes priekšsēdētāja

un Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos posteni. Lai gan Lisabonas līgums nevar atrisināt visus globalizētās pasaules izaicinājumus Eiropas Savienībai, tas rada iespējas izveidot juridisko un institucionālo ES ietvaru, lai tā veiksmīgāk spētu reaģēt uz mainīgās pasaules izaicinājumiem.

Lisabonas līguma piedāvātā dinamika jau patlaban vērojama vienkāršotajā ES pamatlīgumu pārskatīšanas procedūrā. Šī procedūra, sastopoties ar neparedzētiem finanšu, ekonomiskiem un sociāliem izaicinājumiem, dod ES dalībvalstīm iespēju vienoties par atsevišķu savienības pamatlīgumu elementu maiņu.

Salīdzinājumā ar iepriekšējiem ES pamatlīgumiem Lisabonas līgums noteikti ir solis uz priekšu Eiropas Savienības demokratizācijas attīstībā, jo reformu rezultātā iespējams panākt uz pilsoņiem orientētu savienību. Tas panākts vairākos līmeņos, proti, ieviešot tā dēvēto pilsoņu iniciatīvu, paredzot Eiropas Savienības pilsoņiem iespēju sniegt prasības ES Tiesā, kā arī paredzot nacionālajiem parlamentiem, kas ir ES pilsoņu vēlētas institūcijas, īpašu uzraudzības funkciju, lai pārliecinātos, ka Eiropas Savienība izmanto tikai tās funkcijas, ko tai deleģējuši tās pilsoņi.

Turpmāk vairāk pakāvēsimies pie teorētiskajām Lisabonas līguma sniegtajām iespējām nacionālajiem parlamentiem, tai skaitā Saeimai, iesaistīties ES lēmumu pieņemšanas procesā un praktiskajiem šo iespēju realizācijas aspektiem.

Lisabonas līgums sniedz sešas iespējas, kā nacionālie parlamenti var aktīvi palīdzēt nodrošināt ES sekmīgu darbību¹:

a) saņemot informāciju no savienības iestādēm un savienības leģislatīvo aktu projektus;

b) sekojot tam, lai ES leģislatīvo aktu projektos būtu ievērots subsidiaritātes princips;

c) piedaloties brīvības, drošības un tiesiskuma telpas izvērtēšanas mehānismos, kā arī iesaistoties Eiropola un *Eurojust* politiskajā pārraudzībā;

d) piedaloties ES pamatlīgumu pārskatīšanas procedūrās;

e) saņemot informāciju par pieteikumiem pievienoties Eiropas Savienībai;

f) piedaloties parlamentu sadarbībā starp nacionālajiem parlamentiem un Eiropas Parlamentu.

¹Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līgums par Eiropas Savienību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 12. pants.

Lai gan varētu šķist, ka tiesības saņemt informāciju un ES legislatīvo aktu projektus nacionālajiem parlamentiem ir pašsaprotamas, tikai kopš 2006. gada 1. septembra Eiropas Komisija sāka nosūtīt visus legislatīvo aktu projektus nacionālajiem parlamentiem vienlaikus ar citām ES institūcijām tā dēvētās Barrozu iniciatīvas ietvaros, kas paredzēja arī veicināt Eiropas Komisijas politisko dialogu ar nacionālajiem parlamentiem. Lai novērtētu šo jauninājumu, jāsaprot, ka visu ES dalībvalstu konstitūcijās nav noteikts, ka parlamenta komisijām ir tiesības pieprasīt savai darbībai vajadzīgās ziņas un paskaidrojumus no atsevišķiem ministriem un pašvaldības iestādēm, kā tas ir Latvijas Republikas Satversmes gadījumā².

Citādi ir ar Eiropas Savienības jautājumu organizēšanu parlamentos. Nosacīti var izdalīt divus ES jautājumu uzraudzības modeļus atkarībā no tā, ko nacionālais parlaments izraugās kā galveno uzraudzības aspektu. Daļa parlamentu izvēlējušies „dokumentu sistēmu”, kurā fokusējas uz ES institūciju izdoto dokumentu analīzi. Dokumentu sistēmas gadījumā nacionālais parlaments nenodarbojas ar nacionālo pozīciju apstiprināšanu un mandāta došanu valdībai pirms ES ministru padomēm. Tā vietā parlaments detalizēti analizē atsevišķus ES tiesību aktu projektus. Klasisks dokumentu sistēmas paraugs darbojas Apvienotās Karalistes parlamenta abās palātās. Savukārt citi parlamenti ir izvēlējušies „procedurālo sistēmu” jeb „mandāta sistēmu”, kurā uzmanību pievērš nacionālās valdības izstrādāto pozīciju analīzei, un šajā sistēmā atbildīgā komisija dod valdībai mandātu pārstāvēt nacionālo viedokli ES ministru padomēs. Klasisks mandātu sistēmas paraugs ir Dānijas parlaments.

Lielākajā daļā ES nacionālo parlamentu Eiropas lietu komisija ir centrālā institūcija Eiropas Savienības jautājumu uzraudzībā, tomēr aizvien lielāks skaits nozaru komisiju mēdz piedalīties Eiropas Savienības jautājumu uzraudzībā, sniedzot īpašus viedokļus un atzinumus Eiropas lietu komisijām. Praksē tas nozīmē, ka lielāko daļu no uzraudzības sistēmām mēs varam uzlūkot kā „jauktās sistēmas” jeb „hibrīdsistēmas”, kas satur elementus no abām sistēmām — gan dokumentu, gan procedurālās. Kā piemēru var minēt Saimes Eiropas lietu komisiju, kas uzraudzību realizē, kombinējot abu sistēmu elementus, lai gan lielāko darba daļu aizņem tieši mandāta došana valdībai pārstāvēt nacionālo viedokli ES ministru padomēs.

²Satversmes Sapulce. Latvijas Republikas Satversme (spēkā no 07. 11. 1922.), pamatlukums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 08. 04. 2009. 25. pants.

Tradicionāli parlamenti, kas savu uzraudzību realizē, sniedzot valdībai mandātu, piekļuve ES informācijai ir bijusi lielāka, savukārt parlamenti ar dokumentu sistēmu nereti ir „cīnījušies” par tiesībām uz piekļuvi ES dokumentiem. Jāatzīmē, ka Saeimas gadījumā Eiropas lietu komisijai ir tiesības pieprasīt no valdības visus dokumentus darba vajadzībām, tai skaitā ES dokumentus. Turklāt valdība nodrošina Eiropas lietu komisiju ar piekļuvi savām dokumentu datu bāzēm, kas citos parlamentos nav pašsaprotama parādība. No iepriekš minētā varam secināt, ka daļai ES nacionālo parlamentu Lisabonas līgums ir pavēris plašākas iespējas piekļūt ES dokumentiem un tādējādi sekmīgāk iesaistīties ES jautājumu uzraudzības procesā.

Visplašāk zināmais fakts attiecībā uz Lisabonas līguma sniegtajām iespējām nacionālajiem parlamenti piedalīties ES likumdošanas procesā ir tiesības uzraudzīt ES leģislatīvo aktu projektu atbilstību subsidiaritātes principam.

Jāatzīmē, ka atbildības jomu sadalīšana starp ES un dalībvalstīm ir bijis viens no galvenajiem jautājumiem diskusijās par ES darbību un tālāku attīstību. Nereti dzirdēti apgalvojumi, ka pārlieku daudzi lēmumi tiek pieņemti Briselē, ne vienmēr ņemot vērā dalībvalsts situāciju. Līdz šim nacionālo parlamentu iesaiste ES politikas veidošanā un lēmumu pieņemšanas procesā ir bijusi nepietiekama, Eiropas pilsoņiem nav izskaidroti atsevišķi ES lēmumi, un tas radījis uzticības trūkumu un aizspriedumainu izpratni par ES darbību kopumā. Tādēļ Lisabonas līgumā noteiktās tiesības vērtēt ES leģislatīvo aktu atbilstību subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem uzskata par nacionālo parlamentu varas pieaugumu.

Subsidiaritātes principu ES tiesību izpratnē definē Lisabonas līguma 5. pants, proti, jomās, kuras nav ekskluzīvā Savienības kompetencē, Savienība rīkojas tikai tad, ja dalībvalstis centrālā, reģionālā un vietējā līmenī nevar pietiekami labi īstenot paredzētās darbības mērķus, bet ierosinātās darbības mēroga vai seku dēļ tie ir labāk sasniedzami Savienības līmenī³. Minētajā Lisabonas līguma pantā arī noteikts, ka nacionālie parlamenti nodrošina subsidiaritātes principa ievērošanu saskaņā ar minētajā protokolā izklāstīto procedūru. Subsidiaritātes principu pastiprina proporcionalitātes princips. Saskaņā ar proporcionalitātes principu Savienības rīcības saturs un veids ir samērīgs ar pamatlīgumu mērķu sasniegšanai nepieciešamo. Atgādināšu,

³Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līgums par Eiropas Savienību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 5. panta 3. punkts.

ka ES mērķis ir veicināt mieru, stiprināt savas vērtības un savu tautu labklājību⁴.

Lisabonas līgumam ir pievienots protokols par subsidiaritātes un proporcionalitātes principa piemērošanu, kas detalizēti nosaka, kāda ir ES iestāžu rīcība attiecībā uz subsidiaritātes un proporcionalitātes pārbaudēm. Šajā protokolā teikts, ka ikvienas valsts parlaments astoņās nedēļās no leģislatīvā akta projekta nosūtīšanas dienas var nosūtīt Eiropas Parlamentam, Padomei un Komisijai pamatotu atzinumu, kurā paskaidrots, kāpēc tas uzskata, ka attiecīgais projekts neatbilst subsidiaritātes principam⁵. Protokolā arī noteikts, ka leģislatīvā akta iesniedzējs ņem vērā pamatotos atzinumus, ko snieguši nacionālie parlamenti vai kāda no nacionālā parlamenta palātām⁶. Savukārt Līguma par Eiropas Savienības darbību 69. pantā nepārprotami norādīts, ka parlamenti nodrošina to, lai priekšlikumi un likumdošanas iniciatīvas, kas iesniegtas saistībā ar tiesas iestāžu sadarbību krimināllietās un policijas sadarbību, būtu atbilstīgas subsidiaritātes principam saskaņā ar protokolu par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu.

Attiecībā uz subsidiaritātes un proporcionalitātes principu pārbaucību piemērošanu nacionālo parlamentu pārstāvju žargonā izšķir 3 veidus, kā leģislatīvā akta iesniedzēju pārliecināt par priekšlikuma neatbilstību subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem — „dzeltenā kartīte”, „oranžā kartīte” un „sarkanā kartīte”.

Runājot par katru no šīm procedūrām, jāatzīmē, ka negatīvu atzinumu gadījumā katram parlamentam ir divas balsis, kas sadalītas atbilstoši valsts parlamentārajai sistēmai (divpalātu valsts parlamentu gadījumā katrai palātai ir viena balss).

Dzeltenās kartītes procedūra tiek iedarbināta gadījumā, ja pamatotie atzinumi par ES leģislatīvā akta projekta neatbilstību subsidiaritātes principam pārstāv vismaz vienu trešdaļu (18 balsis, kas ir 9 nacionālie parlamenti) no visiem ES dalībvalstu parlamentiem — tad attiecīgais leģislatīvā akta projekts ir jāpārskata. Attiecībā uz leģislatīvo aktu projektiem, kas attiecas uz brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, kritiskais minimums ir viena ceturtdaļa (14 balsis, kas ir 7 nacionālie parlamenti). Šādā gadījumā leģislatīvā akta

⁴Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līguma par Eiropas Savienību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 3. panta 1. punkts.

⁵*Ibid.*, 2. protokola 6. pants.

⁶*Ibid.*, 2. protokola 7. panta 1. punkts.

iesniedzējs var nolemt saglabāt, grozīt vai atsaukt projektu, un jebkurā gadījumā lēmums jāpamato⁷.

Oranžo kartīti piemēro gadījumā, ja leģislatīvā akta pieņemšanai nepieciešams izmantot parasto likumdošanas procedūru jeb „koplēmumu procedūru”, likumdošanas aktu pieņemot kopīgi Eiropas Padomei ar Eiropas Parlamentu, un pamatotie atzinumi par leģislatīvā akta priekšlikuma neatbilstību subsidiaritātes principam pārstāv vismaz vienkāršu vairākumu (vismaz 28 balsis, 14 nacionālie parlamenti) no visiem nacionālajiem parlamentiem. Šādā gadījumā priekšlikums ir jāpārskata, bet pēc pārskatīšanas Komisija var nolemt saglabāt, grozīt vai atsaukt priekšlikumu. Gadījumā, ja EK nolemj turpināt virzīt leģislatīvā akta projektu, tai pamatotā atzinumā ir jāpaskaidro, kāpēc tā uzskata, ka projekts atbilst subsidiaritātes principam. Šis pamatotais atzinums, kā arī valstu parlamentu sniegtie pamatotie atzinumi jāiesniedz ES likumdevējam (Eiropas Parlamentam un Eiropas Padomei), un līdz pirmā lasījuma pabeigšanai likumdevējs izskata tiesību akta priekšlikuma atbilstību subsidiaritātes principam, īpaši ņemot vērā vairākuma valstu parlamentu pamatojumus, kā arī Komisijas pamatoto atzinumu. Ja likumdevējs ar 55% Padomes locekļu balsu vairākumu vai Eiropas Parlamenta balsu vairākumu nolemj, ka priekšlikums nav saskaņā ar subsidiaritātes principu, tiesību akta priekšlikumu pārtrauc izskatīt⁸.

Savukārt sarkanās kartītes procedūra paredz Eiropas Savienības Tiesas iesaisti. Proti, ES Tiesas kompetencē ir izlemt lietas, kas attiecas uz subsidiaritātes principa pārkāpumu kādā leģislatīvajā aktā un ko dalībvalstis ierosinājušas, vai ko dalībvalstis sava valsts parlamenta vai tā palātas vārdā nodevušas ES Tiesai⁹. Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 263. pantu ES Tiesas jurisdikcijā ir izskatīt prasības sakarā ar kompetences trūkumu, būtisku procedūras noteikumu pārkāpumiem, pamatlīgumu vai jebkuru ar to piemērošanu saistītu tiesību normu pārkāpumiem, kā arī sakarā ar pilnvaru nepareizu izmantošanu.

Kaut arī teorētiski Lisabonas līgums sniedz nacionālajiem parlamentiem daudz lielākas iespējas nepastarpināti ietekmēt ES likumdošanas pro-

⁷Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līgums par Eiropas Savienību un Līgums par Eiropas Savienības darbību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 2. protokola 7. panta 2. punkts.

⁸*Ibid*, 2. protokola 7. panta 3. punkts.

⁹*Ibid*, 2. protokola 8. pants.

cesu, praktiskā pieredze Saeimā, citos parlamentos un ES Tiesas spriedumos liecina par ko citu.

Līdz šim Saeimas Eiropas lietu komisija veikusi 8 subsidiaritātes un proporcionalitātes principu pārbaudes par dažādiem ES leģislatīvo aktu projektiem. Vairākumā gadījumu ES dalībvalstu parlamentu Eiropas lietu komisijas veica „kopīgus” izvērtējumus, respektīvi, iepriekš vienojoties, kuru projektu vērtēt, pēc tam katrs parlaments izvērtēšanu veica autonomi. Saeimas gadījumā subsidiaritātes un proporcionalitātes principu pārkāpumi netika atklāti, bet par notikušo pārbaudi un tās rezultātiem tika informēti EK, EP un Padome. Šādas kopīgas pārbaudes tika rīkotas, lai saprastu, vai nacionālie parlamenti ir spējīgi mobilizēties un 8 nedēļu laikā kopš leģislatīvā akta projekta publicēšanas visās ES oficiālajās valodās izvērtēt šos principus un sagatavot viedokli ES institūcijām, nepieciešamības gadījumā atstrādājot nacionālās procedūras.

Saeimas gadījumā 2008. gada 15. aprīlī Eiropas lietu komisija organizēja starpinstitutionālo sanākumi, veltītu vēl spēkā neesošā Lisabonas līguma noteikumu ieviešanai. Sanāksmes secinājumi bija, ka, lai pārbaudītu ES leģislatīvo aktu atbilstību subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem, nav nepieciešamas izmaiņas Saeimas Kārtības rullī — Eiropas lietu komisija to var veikt saskaņā ar spēkā esošo Saeimas Kārtības rullī, jo tas paredz, ka Saeima savu līdzdalību ES jautājumos realizē ar Eiropas lietu komisijas starpniecību, ja Saeima nav lēmusi citādi¹⁰. Savukārt attiecībā uz Saeimas un valdības sadarbību subsidiaritātes un proporcionalitātes principu pārbaudēs tika nolemts iestrādāt MK instrukcijā par Latvijas nacionālo pozīciju izstrādi atsauci, ka nozaru ministrijām, izstrādājot pozīciju, kas būtiski skar Latvijas intereses, sniedz arī atzinumu par ES tiesību akta projekta atbilstību minētajiem principiem¹¹.

No līdzšinējās pieredzes ar subsidiaritātes un proporcionalitātes principu pārbaudēm nacionālajos parlamentos un tiesvedības ES Tiesā var izdarīt vairākus secinājumus:

1) nacionālajiem parlamentiem, kas ES jautājumus uzrauga, izmantojot mandātu sistēmu, nav iespējams izskatīt pilnīgi visu ES leģislatīvo aktu projektu atbilstību subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem, jo atbildīgo

¹⁰ Latvijas Republikas Saeima. Saeimas kārtības rullis (spēkā no 01. 09. 1994.), likums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 23. 12. 2010. 185.1 (1) pants.

¹¹ Latvijas Republikas Ministru kabinets. Instrukcija Nr. 4. Par Latvijas Republikas nacionālo pozīciju Eiropas Savienības jautājumos un ar tām saistīto instrukciju izstrādes un informācijas aprites kārtību (spēkā no 01. 03. 2009.). 8. punkts.

komisiju lielāko darba daļu aizņem mandāta došana valdībai pirms Pado-
mes sēdēm;

2) juridiski korekti pamatot to, ka subsidiaritātes un proporcionalitā-
tes principi nav ievēroti, ir ārkārtīgi sarežģīti un laikietilpīgi, jo jāveic padzi-
ļināta izpēte par attiecīgo jomu, raugoties ne tikai no konkrētās dalībvalsts
viedokļa, bet visas ES viedokļa. Padziļināta subsidiaritātes principa analīze
liecina, ka, lai pierādītu to, ka subsidiaritātes princips nav ievērots, nepietiek
ar šķītumu, ka kāda dalībvalsts pati spēj attiecīgo jautājumu pietiekami labi
noregulēt. Subsidiaritātes definīcija paredz, ka parlamentam, kas apšaubā
subsidiaritātes principa ievērošanu, ir jāpierāda, ka, konkrēto jautājumu risi-
not visās 27 dalībvalstīs nacionālā līmenī, efektivitāte palielinās, salīdzinot
ar ES priekšlikumu. Atslēgas vārds šeit ir „efektivitāte”, kas pēc būtības ir
kvantitatīvs rādītājs sistēmai vai tās sastāvdaļai, kas parāda, kā tā sasniedz
vēlamo rezultātu un izpilda savas funkcijas. Piemēram, gadījumā, ja Saeima
vēlētos apstrīdēt subsidiaritātes principu priekšlikumā par lēmumu atzīšanu
un izpildi mantošanas jomā, kas paredz harmonizēt mantošanas kārtību
gadījumā, ja mantojums fiziski atrastos citā ES dalībvalstī, nāktos kvantita-
tīvi — ar skaitļiem argumentēt, ka visās 27 dalībvalstīs esošais regulējums ir
efektīvāks par ES institūciju piedāvāto un ka ES iedzīvotāji būtu ieguvēji, ja
pastāvošā kārtība netiktu mainīta. Praktiski tas nozīmē, ka šādi argumenti nav
iespējami, jo kvantitatīvi ir pierādāms, ka gadījumu skaits, kad mantojums
atrodas citā dalībvalstī, pieaug un, domājams, turpinās pieaugt, ievērojot
migrācijas tendences ES dalībvalstīs;

3) pat ja kāds no parlamentiem atklāj, ka subsidiaritātes princips ir pār-
kāpts, tas nenodrošina, ka citos parlamentos attiecīgais projekts vispār tiek
vērtēts, vai ka vērtēšanas rezultāts arī ir negatīvs, tādējādi nav garantēts kritiskais
minimums dzeltenās un oranžās kartītes procedūras iedarbināšanai. Spilgts
piemērs tam ir EK viceprezidenta, atbildīgā par attiecībām ar citām ES iestādēm
un administrāciju Maroša Šefkoviča uzruna Eiropas Kopienas dalībvalstu
parlamentu Eiropas lietu komiteju konferencē (ELKK, angļiski — COSAC)
2011. gada 11. februārī. Marošs Šefkovičs pastāstīja, ka šogad EK jau sa-
ņēmti ap 200 nacionālo parlamentu viedokļus par dažādiem ES dokumen-
tiem. No šiem 200 viedokļiem tikai 30 tiešā veidā norādītas bažas par
subsidiaritātes principa ievērošanu, EK izdodot ES leģislatīvā akta projektu.
Visvairāk negatīvu nacionālo parlamentu atzinumu saņemts par priekšli-
kumu, kas saistīts ar trešo valstu sezonas darbiniekiem — 8 negatīvi, 8 pozi-
tīvi viedokļi. Arī Saeimas Eiropas lietu komisija vērtēja šo priekšlikumu un

ir to dalībvalstu parlamentu skaitā, kas ES institūcijām norādīja, ka priekšlikums ne tikai atbilst subsidiaritātes principam un EK ir tiesības šādu legīslatīvā akta projektu virzīt, bet atbilstoši Lisabonas līgumam EK ir pat pienākums to darīt;

4) visbeidzot, pamatojoties uz iepriekš ieskicētajām subsidiaritātes un proporcionalitātes principu izvērtēšanas procedūrām, pat ja nacionālie parlamenti nodrošinātu kritisko minimumu dzeltenās vai oranžās kartītes procedūras iedarbināšanai, legīslatīvā akta priekšlikuma iesniedzējs var turpināt virzīt priekšlikumu apstiprināšanai ES likumdevējam, pamatojot, kādēļ nacionālo parlamentu bažas nav pamatotas.

No visa iepriekšminētā mēs varam secināt, ka iespēja nacionālajiem parlamentiem vērtēt legīslatīvā akta projektu atbilstību subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem ir iluzora vara. Vai līdz ar iespējām vērtēt šos principus Saeimai ir pieaugusi vara ES jautājumu lemšanā? Iepriekš aprakstītie ierobežojošie aspekti drīzāk liek apšaubīt, ka Lisabonas līguma piedāvātais subsidiaritātes pārbaudes mehānisms un nacionālo parlamentu loma tajā sniedz praktisku iespēju Saeimai ietekmēt ES likumdošanas procesu vairāk, kā tā spējusi ietekmēt līdz šim, uzraugot valdības nacionālās pozīcijas par Ministru padomes darba kārtības jautājumiem.

Mazāk zināms, ka Lisabonas līgums paredz arī iespēju nacionālajiem parlamentiem piedalīties brīvības, drošības un tiesiskuma telpas izvērtēšanas mehānismos un iesaistīties Eiropā un *Eurojust* politiskajā pārraudzībā.

Lisabonas līgumā nav iestrādāta kārtība, kādā nacionālie parlamenti kopā ar Eiropas Parlamentu šo brīvības, drošības un tiesiskuma telpas pārraudzību var veikt. Tā vietā ir iezīmēts, ka EP un Padomei ir jāpieņem regulas par abu institūciju darbību, nosakot to struktūru, darbību, rīcības jomu un uzdevumus, kā arī kārtību, kādā minēto institūciju darbības izvērtēšanā iesaista Eiropas Parlamentu un valstu parlamentus¹². Pagaidām šādas regulas nav pieņemtas, bet ES aktualizējušās diskusijas par vienotas Savienības pieejas izstrādāšanu attiecībā uz šo jautājumu. Neskatoties uz to, jau 2008. gada 4. novembrī Parīzē ELKK dalībnieki vienojās, ka Eiropas Parlaments reizi gadā varētu aicināt ES nacionālos parlamentus, Eiropā un *Eurojust* uz kopēju sēdi, kurā Eiropā un *Eurojust* varētu sniegt informāciju par konkrētām

¹²Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līgums par Eiropas Savienības darbību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 85. panta 1. punkts un 88. panta 2. punkts.

stratēģijām un ikgadējo Eiropola un *Eurojust* ziņojumu. Ikgadējo Eiropola un *Eurojust* ziņojumu varētu skatīt otrā pusgada ELKK laikā. Vienlaikus ikgadējos Eiropola un *Eurojust* ziņojumus varētu skatīt arī ES nacionālo parlamentu atbildīgās komisijas. Nākotnē iecerēts ikgadējos Eiropola un *Eurojust* ziņojumus skatīt apvienotajās Eiropas lietu komisijas un Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas sēdēs.

Ja salīdzina visas iepriekš aprakstītās nacionālo parlamentu iespējas, ko sniedz Lisabonas līgums, tad reālākais ietekmes pieaugums saistīts tieši ar ES pamatlīgumu pārskatīšanas procedūrām. Lisabonas līgums paredz divu veidu ES pamatlīgumu pārskatīšanas procedūras — parasto pārskatīšanas procedūru un vienkāršoto pārskatīšanas procedūru.

Parastā pārskatīšanas procedūra ir salīdzinoši gara un laikietilpīga. Tā paredz, ka jebkuras dalībvalsts valdība, EP vai EK var iesniegt Padomei pamatlīgumu grozījumu projektu. Šādā projektā var ierosināt arī paplašināt vai sašaurināt kompetences, kas Savienībai piešķirtas pastāvošajos Līgumos. Šādus projektus Eiropadomei iesniedz Padome, un par tiem paziņo nacionālajiem parlamentiem. Ja Eiropadome pēc apspriešanās ar EP un EK ar vienkāršu balsu vairākumu pieņem lēmumu par labu ierosināto grozījumu izskatīšanai, Eiropadomes priekšsēdētājs sasauk Konventu, kuru veido nacionālo parlamentu pārstāvji, dalībvalstu vai to valdību vadītāji, EP un EK vadītāji. Konvents izskata grozījumu projektu un vienprātīgi pieņem ieteikumu starpvaldību konferenci. Bet Eiropadome, saņēmusi EP piekrišanu, ar vienkāršu balsu vairākumu var nolemt nesaukt Konventu, ja to neattiecināto ierosināto grozījumu apjoms. Tādā gadījumā Eiropadome nosaka darba uzdevumu dalībvalstu starpvaldību konferenci, un Padomes priekšsēdētājs sasauk starpvaldību konferenci, lai vienojoties noteiktu grozījumus, kas izdarāmi pamatlīgumos. Šādi grozījumi stājas spēkā, kad tos ratificējušas visas dalībvalstis saskaņā ar savām attiecīgajām konstitucionālajām prasībām¹³. Jāatzīmē, ka šāda salīdzinoši gara pamatlīgumu pārskatīšanas procedūra pastāvēja arī pirms Lisabonas līguma, bet ar vienu būtisku niansi, proti, tagad pirms starpvaldību konferences sasaukšanas Eiropadomes priekšsēdētājam jāsasauk Konvents ar nacionālo parlamentu pārstāvju, dalībvalstu vai to valdību vadītāju, EP un EK vadītāju dalību.

¹³Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līgums par Eiropas Savienību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 48. panta 1.-4. punkts.

Izmantojot parasto pamatlīgumu pārskatīšanas procedūru, nacionālajiem parlamentiem ir salīdzinoši niecīgas iespējas ietekmēt pamatlīguma projekta saturu, jo tie piedalās tikai Konventā, un tā rezultāts ir tikai ieteikumi starpvaldību konferencei. Bet šeit jāpatur prātā, ka vairākumā dalībvalstu pamatlīgumus ratificē tieši nacionālie parlamenti, tāpēc nacionālo parlamentu viedoklis noteikti tiktu ņemts vērā, izstrādājot ieteikumus starpvaldību konferencei.

Daudz lielāka ietekmes iespēja attiecībā uz pamatlīgumu pārskatīšanu nacionālajiem parlamentiem tiek piedāvāta, izmantojot vienkāršoto pārskatīšanas procedūru jeb tā dēvēto *passerelle* klauzulu (no fr. val. *passerelle* — tiltnis). Tā paredz, ka jebkuras dalībvalsts valdība, EP vai EK var iesniegt Eiropadomei tādu grozījumu projektu, kas pilnībā vai daļēji skar Līguma par Eiropas Savienības darbību trešās daļas noteikumus attiecībā uz Savienības iekšpolitiku un ricību. Šādā gadījumā Eiropadome var pieņemt lēmumu, ar ko pilnībā vai daļēji groza Līguma par Eiropas Savienības darbību trešās daļas noteikumus. Eiropadome pieņem lēmumu vienprātīgi pēc apspriešanās ar EP un EK, un minētais lēmums jeb pamatlīguma grozījums nestājas spēkā, kamēr to nav ratificējušas dalībvalstis saskaņā ar savām konstitucionālajām prasībām. Būtiski, ka, izmantojot šo pārskatīšanas procedūru, nevar paplašināt ES kompetences. Taču vēl svarīgāk ir tas, ka par jebkuru Eiropadomes iniciatīvu, kas iesniegta saskaņā ar šo procedūru, informē nacionālos parlamentus, un, ja kāds nacionālais parlaments sešu mēnešu laikā pēc paziņošanas iebilst pret minēto priekšlikumu — lēmumu nepieņem. Ja pret ierosinājumu neviens nacionālais parlaments neiebild, Eiropadome var vienprātīgi pieņemt grozījumus pēc tam, kad ir saņēmusi Eiropas Parlamenta locekļu vairākuma piekrišanu¹⁴.

Izmantojot šo pamatlīguma pārskatīšanas procedūru, ir ievērojami palielinātas nacionālo parlamentu lemsšanas iespējas, proti, nacionālajiem parlamentiem ir veto tiesības — ja kāds no parlamentiem izsaka iebildumus pret pamatlīguma maiņu, pamatlīguma maiņa nevar notikt. Praksē ES jau ir saskārusies ar nepieciešamību izmantot šo ātro pamatlīgumu pārskatīšanas metodi. Tas saistīts ar eirozonas stabilizācijas mehānismu stiprināšanu. Lai eirozonā nodrošinātu finanšu stabilitāti, Eiropadome pieņēma lēmumu, ar kuru groza Līgumu par Eiropas Savienības darbību, paredzot izveidot Eiropas

¹⁴Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līgums par Eiropas Savienību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 48. panta 6. un 7. punkts.

stabilizācijas mehānismu. Minētais lēmums paredz līguma 136. pantam pievienot punktu, ar kuru dalībvalstis, kuru naudas vienība ir eiro, var izveidot stabilizācijas mehānismu, ko izmantot, ja obligāti būtu nepieciešamība nodrošināt visas eirozonas stabilitāti. Jebkādas finansiālās palīdzības piešķiršanai saskaņā ar šo mehānismu būs stingri nosacījumi. Piekļuvi Eiropas stabilizācijas mehānisma finansiālajai palīdzībai sniegs, pamatojoties uz stingriem politikas nosacījumiem saskaņā ar makroekonomikas korekciju programmu un rūpīgu analīzi par valsts parāda saglabāšanu atmaksājamā līmenī, ko veiks EK kopā ar Starptautisko Valūtas fondu un saziņā ar Eiropas Centrālo banku. Saņēmējai dalībvalstij prasīs ieviest piemērotu privātā sektora iesaistes veidu saskaņā ar konkrētajiem apstākļiem un pilnīgi atbilstīgi Starptautiskā Valūtas fonda praksei¹⁵.

Latvijas gadījumā tas nozīmē, ka valdība pirms došanās uz Eiropadomi saņem Saeimas Eiropas lietu komisijas mandātu atbalstīt lēmumu par pamatlīguma grozījumu izdarīšanu, bet pēc tam par līguma grozījumu ratifikāciju Saeimā ir atbildīga Saeimas Ārlietu komisija. Attiecībā uz ratifikācijas procedūru Saeimā, 2008. gada 8. maijā Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, apstiprināja, pamatojoties uz Satversmes 68. panta otro daļu. Līdz ar to Saeimas piekrišanai izmaiņām ES pamatlīgumos jānotiek tādā pašā procedūrā, kādā Saeima apstiprināja Lisabonas līgumu, proti, piemērojot Satversmes 68. panta otrās daļas kārtību, kas nosaka, ka, slēdzot starptautiskus līgumus, demokrātijas stiprināšanas nolūkā var deleģēt starptautiskām institūcijām daļu no valsts institūciju kompetences. Starptautiskus līgumus, kuros starptautiskām institūcijām tiek deleģēta daļa no valsts institūciju kompetences, Saeima var apstiprināt sēdēs, kurās piedalās vismaz divas trešdaļas Saeimas locekļu, un apstiprināšanai nepieciešams divu trešdaļu klātesošo deputātu balsu vairākums¹⁶. Bet, kā iepriekš aprakstīts, nacionālajiem parlamentiem šis lēmums tiks paziņots, līdz ar to parlamentiem vēl būs iespēja 6 mēnešu laikā izteikt savu gribu — iebilst vai neiebilst pret šādu pamatlīguma grozījumu.

Lisabonas līgums arī modificē noteikumus saistībā ar pievienošanas ES, atsevišķos gadījumos paredzot kādas dalībvalsts tiesību atcelšanu un

¹⁵Eiropadome. 2011. gada 24. un 25. marts. Secinājumi. Brisele: Eiropadome. 25. 03. 2011., 16. punkts un II pielikums.

¹⁶Satversmes Sapulce. Latvijas Republikas Satversme (spēkā no 07. 11. 1922.), pamatlikums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 08. 04. 2009. 86. panta 2. daļa.

pirmo reizi vēsturē paredzot tiesības dalībvalstij izstāties no ES. Iepriekš šie jautājumi nebija noregulēti ar ES pamatlīgumiem, bet izrietēja no starptautiskajām publiskajām tiesībām. Savukārt attiecībā uz nacionālajiem parlamentiem iezīmēta nepieciešamība Padomei informēt nacionālos parlamentus par pieteikumu pievienoties ES. Ar to nacionālo parlamentu loma arī beidzas. Protams, jaunas dalībvalsts uzņemšana Savienībā rada nepieciešamību izdarīt korekcijas pamatlīgumos, kuri ir tās izveides pamatā, līdz ar to nepieciešams iestāšanās līgumu ratificēt ikvienai no ES dalībvalstīm atbilstoši attiecīgās valsts konstitucionālajām prasībām.

Visbeidzot, nacionālo parlamentu iespēja aktīvi piedalīties ES sekmīgas darbības nodrošināšanā ir sadarbība ar Eiropas Parlamentu. Lisabonas līgumam pievienotais 1. protokols par valstu parlamentu lomu Eiropas Savienībā paredz, ka Eiropas Parlaments un nacionālie parlamenti kopīgi nosaka to, kā organizēt un sekmēt efektīvu un regulāru savstarpējo sadarbību Eiropas Savienībā. Turklāt tādu parlamentāro struktūrvienību konference, kuras specializējas ES jautājumos, var iesniegt izskatīšanai EP, Padomei un Komisijai jebkuru priekšlikumu, ko tā uzskata par lietderīgu. Minētā konference arī veicina informācijas un labas prakses apmaiņu starp nacionālajiem parlamentiem un Eiropas Parlamentu, kā arī starp to nozaru komitejām. Tāpat šī konference var organizēt parlamentu konferences par konkrētiem tematiem, jo īpaši, lai apspriestu kopējās ārpolitikas un drošības politikas jautājumus, tostarp kopējo drošības un aizsardzības politiku. Bet konferences priekšlikumi nav saistoši valstu parlamentiem un neietekmē to nostāju¹⁷.

Lai gan Lisabonas līguma rakstītāji nav nosaukuši vārdā „konferenci, kas specializējusies ES jautājumos”, tiem, kas ikdienā sastopas ar ES jautājumiem, ir skaidrs, ka ar to ir domāta Eiropas Kopienas dalībvalstu parlamentu Eiropas lietu komiteju konference (ELKK). Atšķirībā no iepriekšējiem līgumiem, Lisabonas līgums ELKK ievieš divus būtiskus jauninājumus. Pirmkārt, tagad tā var iesniegt izskatīšanai EP, Padomei un Komisijai jebkuru priekšlikumu, ko tā uzskata par lietderīgu. Otrkārt, īpaši tiek izcelta nepieciešamība apspriest kopējās ārpolitikas un drošības politikas jautājumus, kā arī kopējo drošības un aizsardzības politiku.

¹⁷Eiropas Savienības dalībvalstu vadītāji. Līgums par Eiropas Savienību un Līgums par Eiropas Savienības darbību (spēkā no 01. 12. 2009.), līgums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13. 12. 2007. 1. protokola 9. un 10. pants.

Pēdējos gados ELKK ir savas identitātes meklējumos, ko apliecina arī konferences pusgada ziņojumu saturs — tajos tiek iekļauti jautājumi par ELKK lomu pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā. Patlaban nacionālo parlamentu un Eiropas Parlamenta starpā notiek arī diskusijas par veidu, kā kopīgi apspriest un uzraudzīt kopējās ārpolitikas un drošības politikas jautājumus, kā arī kopējo drošības un aizsardzības politiku. Bet jāpiemin, ka no iepriekšējiem protokoliem ir saglabāties tas, ka ELKK priekšlikumi vēl joprojām nav saistoši nacionālajiem parlamentiem, un tas ir svarīgs nacionālo parlamentu suverenitātes apliecinājums. Līdz ar Lisabonas līgumā noteiktajām formālajām iespējām nacionālajiem parlamentiem sadarboties savstarpēji un ar Eiropas Parlamentu izveidoti arī vairāki neformālie informācijas apmaiņas un sadarbības mehānismi — ar nacionālo parlamentu specializēto atašeju pastāvīgajās pārstāvniecībās Eiropas Savienībā starpniecību un starpparlamentu ES informācijas apmaiņas *IPEX (Interparliamentary EU Information Exchange)* sistēmas starpniecību. Šie neformālie informācijas un labās prakses apmaiņas kanāli līdz šim pierādījuši savu efektivitāti.

Līdz šim esam ieskicējuši Lisabonas līguma sniegtās iespējas nacionālajiem parlamentiem iesaistīties ES lēmumu pieņemšanas procesā un to, kādi apstākļi ierobežo šīs iespējas. Lisabonas līgumam stājoties spēkā, virknē ES dalībvalstu parlamentu tika grozītas konstitūcijas un parlamentu kārtības rullī. LR Saeimā netika grozīta nedz Satversme, nedz Saeimas Kārtības rullis, jo Saeimas skatījumā Lisabonas līguma sniegtās iespējas var realizēt pastāvošajā tiesiskajā ietvarā. Tas arī parāda, ka Saeimas gadījumā Lisabonas līguma realizāciju nesasaista ar būtisku Saeimas pilnvaru pieaugumu, proti, stājoties spēkā Lisabonas līgumam, Saeima kā nacionālais parlaments ar salīdzinoši niecīgu administrāciju diez vai var cerēt uz varas pieaugumu.

Tas gan automātiski nenozīmē, ka Saeima nevētīs leģislatīvo aktu atbilstību subsidiaritātes principam, atsevišķos gadījumos tas noteikti tiks darīts, bet, visticamāk, ka dzeltenās vai oranžās kartītes mehānisms nekad netiks iedarbināts. Tā vietā Saeima lielākas cerības liek uz politisko dialogu, ko nodrošina Barrozu iniciatīva — atšķirība ir būtiska — nacionālais parlaments, tai skaitā Saeima, jebkurā brīdī var izteikt savu viedokli par jebkuru ES jautājumu un sagaidīt, ka ES institūcijas sniegs motivētu atbildi. Tas gan automātiski nenozīmē, ka parlamenta bažas vai norādījumi tiks ņemti vērā, bet tomēr ļauj parlamentam aktīvi piedalīties ES sekmīgas darbības nodrošināšanā.

Visefektīvākais veids Lisabonas līguma piedāvāto iespēju realizācijai vēl ir jāatrod. Bet ņemot vērā nostāju „viena valsts — viens viedoklis”, kā Latvija līdz šim ir darbojusies ES ietvaros, Latvija nevar atļauties paust pretrunīgus viedokļus ES, pretējā gadījumā, iespējams, neviens no viedokļiem netiks sadzirdēts. Tādējādi veids, kā Lisabonas līgumā paredzētās nacionālo parlamentu pilnvaras izmantot pēc iespējas pilnīgāk, būtu valdības un Saeimas padziļināta sadarbība šajos jautājumos. Ilustrēsim ar hipotētisku piemēru — tiek publicēts ES leģislatīvā akta priekšlikums, valdība saprot, ka tas pilnībā neatbilst Latvijas interesēm, un diez vai, apspriežot to Padomē, Latvijas intereses tiks pilnībā ievērotas — valdība griežas pie Saeimas Eiropas lietu komisijas ar aicinājumu paust nostāju par attiecīgo jautājumu ES institūcijām. Tādā veidā, kopīgiem spēkiem strādājot, palielinās iespēja, ka Latvijas īpašā attieksme pret konkrēto jautājumu tiek sadzirdēta un tiek sasniegts pozitīvs iznākums Latvijas iedzīvotājiem.

Subsidiaritātes pārbaudes: iluzora vara?

Dace Akule,

Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Eiropas politikas pētniece

Vairāku iemeslu dēļ daļēji piekritīšu tiem, kas uzskata, ka Lisabonas līgumā iekļautās nacionālo parlamentu tiesības veikt subsidiaritātes principa ievērošanas pārbaudes Eiropas Savienības likumdošanas projektos faktiski sniedz tiem iluzoru varu.

Pirmkārt, ir skaidrs, ka subsidiaritātes testus nevar veikt par visiem ES tiesību aktu projektiem, jo ik gadu ES tiek pieņemti vairāki desmiti jaunu leģislatīvo aktu¹. Tāpēc nacionālajiem parlamentiem ir jānosaka savas prioritātes, analizējot Eiropas Komisijas likumdošanas un darba gada programmas.

Otrkārt, testu mehānisms ir uzbūvēts tā, lai iebildums par subsidiaritātes principa ievērošanu būtu ņemams vērā tad, ja tam piekrīt trešdaļa vai vairākums parlamentu. Turklāt, pat ja pret kādu likumdošanas projektu iebilstu visi nacionālie parlamenti, ES institūcijām nav pienākuma to apturēt. Taču Lisabonas līgums uzliek Eiropas Savienības institūcijām pienākumu rūpīgi pamatot likumdošanas nepieciešamību, ņemot vērā subsidiaritātes un proporcionalitātes principus², kā arī liek paskaidrot, kāpēc tās nepiekrīt dalībvalstu parlamentu viedokļiem par subsidiaritātes principa pārkāpumu. Tāpēc, ja reāli notiktu likumdošanas projekta blokāde, tas nozīmētu, ka ES institūcijas nav darījušas savu darbu, pietiekami paskaidrojot, kāpēc likumdošanas mērķis ir labāk sasniedzams ES līmenī.

Papildus šiem vispārējiem ES līmeņa argumentiem apgalvojumam, ka subsidiaritātes pārbaudes dod nacionālajiem parlamentiem iluzoru varu, ir arī citi, lokālāki argumenti.

¹*The Treaty of Lisbon: Implementing the Institutional Innovations*. Joint study CEPS, EGMONT, EPC, November 2007, p. 84.

²Kažoka I., Akule D. *Rokasgrāmata darbam ar Lisabonas līgumu*. 2010.

Ideālā situācijā subsidiaritātes principa pārbaudes ES likumdošanas projektos būtu jāspēj veikt Saeimai, izmantojot savu kapacitāti, taču Latvijas gadījumā tas nav iespējams. Saeima nav palielinājusi darbinieku skaitu, lai īstenotu Lisabonas līguma piešķirtās tiesības, turklāt pastāvošā kārtība ļauj Saeimai lēmumos par subsidiaritātes principa ievērošanu ES likumdošanas projektos paļauties uz ministriju atzinumiem. Satversme³ un Saeimas kārtības rullis⁴ dod tiesības Saeimas komisijām pieprasīt nepieciešamo informāciju no ministrijām, bet Ministru kabineta noteikumi liek ministrijām, veidojot Latvijas nacionālo pozīciju par ES likumdošanas projektu, arī vērtēt subsidiaritātes un proporcionalitātes principu ievērošanu⁵.

To, ka līdz šim Saeima bijusi visai pasīva subsidiaritātes pārbaudīšanu veicšanā, pierāda fakts, ka visas 8 pārbaudes veiktas nevis pēc Saeimas, bet gan pēc Kopienas un Eiropas lietu komiteju konferences (ELKK — angliki, COSAC) iniciatīvas. Arī citu Saeimas komisiju iesaiste bijusi visai ierobežota — dažos gadījumos tā izpaudusies kā dalība Eiropas lietu komisijas sēdēs, citos — rakstveidā iesniegti viedokļi pāris rindu garumā.

Relatīvo pasivitāti var izskaidrot gan ar nepietiekamo Saeimas kapacitāti, gan ar atšķirīgo izpratni par subsidiaritātes pārbaudes būtību. Protī, pastāv uzskats, ka Saeimai būtu jāpārbauda, vai konkrētā ES likumdošanas projekta mērķi nevar labāk sasniegt, pieņemot nacionālo likumdošanu visās 27 valstīs, pārzinot visu ES valstu likumdošanu.⁶ Šim apgalvojumam gan es nevaru piekrist, jo tiesības veikt subsidiaritātes pārbaudi ir dotas visiem ES valstu parlamentiem, kuriem konkrētais ES likumdošanas projekts ir jāvērtē no savas valsts perspektīvas. Gaidīt, lai nacionālie parlamenti pārzina visu 27 Eiropas Savienību valstu likumdošanu, ir ne tikai nereālistiski, bet arī nevajadzīgi. Dzeltēno un oranžo kartīšu sistēma darbojas tikai tad, kad par kāda ES likumprojekta neatbilstību subsidiaritātes principam, vērtējot no savas dalībvalsts perspektīvas, ir pārliecināti trešā daļa vai vairākums ES valstu parlamentu.

³Satversmes Sapulce. Latvijas Republikas Satversme (spēkā no 07. 11. 1922.), pamatlikums ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 02. 11. 2010. 25. pants.

⁴Latvijas Republikas Saeima. Saeimas kārtības rullis, 172. pants (spēkā no 01. 09. 1994.), ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01. 01. 2011.

⁵Latvijas Republikas Ministru kabinets. Noteikumi Nr. 96. Kārtība, kādā izstrādā, saskaņo, apstiprina un aktualizē Latvijas Republikas nacionālās pozīcijas Eiropas Savienības jautājumos (spēkā no 01. 03. 2009.).

⁶Lieģis I., Ostrovskis G. Lisabonas līgums: iespējas un izaicinājumi nacionālajiem parlamentiem. *Latvijas Intereses Eiropas Savienībā*. 2011, 1. nr.

Tomēr visi šie argumenti nenozīmē, ka jaunajai nacionālo parlamentu lomai ES likumdošanas procesā nav jēgas. Dalībvalstu parlamentāriešu kontrole pār ES likumdošanu dod iespēju pārbaudīt, cik pamatots ir plaši izplatītais mīts par nesaprotamu un nevajadzīgu ES likumu radīšanu. Tā ir arī papildu iespēja Latvijas iedzīvotājiem prasīt atskaitīšanos no saviem Saeimas deputātiem un Saeimas deputātiem — informēt savus vēlētājus par Saeimas iesaisti ES likumdošanas procesā, tajā skaitā arī politiskajā dialogā ar Eiropas Komisiju⁷ un Latvijas nacionālo pozīciju apstiprināšanā, kur Saeimai ir daudz aktīvāka loma. Tādējādi lielāka dalībvalstu parlamentu iesaiste Eiropas Savienības likumdošanas procesā var palīdzēt palielināt ES leģitimitāti⁸, izaicinot mītu par ES lēmumu pieņemšanu Briselē.

⁷No 2006. līdz 2009. gadam Saeima nosūtīja Eiropas Komisijai 5 viedokļus par ES leģislatīvo aktu projektiem tā sauktās Barrozu iniciatīvas ietvaros. Avots: Kaczynski P. M. *Paper tigers or sleeping beauties? National Parliaments in the post-Lisbon European Political system*. CEPS special report, February 2011. <http://www.ceps.eu/book/paper-tigers-or-sleeping-beauties-national-parliaments-post-lisbon-european-political-system> (Centre for European Policy Studies mājas lapa; aplūkota 19.04.2011.).

⁸National Parliaments & Subsidiarity check: A new actor in Town. In: *The Treaty of Lisbon: A Second Look at the Institutional Innovations*. Joint study of European Policy Centre, EGMONT — the Royal Institute for International Relations, and Centre for European Policy Studies, September 2010, pp. 107-119.

Eiropas Parlaments: kas jauns Kopējās ārējās un drošības politikas jomā?

Žaneta Ozoliņa,
LU profesore

Lisabonas līgums (LL) ir stājies spēkā salīdzinoši nesen — 2009. gada 1. decembrī. Vēl pirms tā pieņemšanas, kad virmoja kaislības ap noraidīto Konstitucionālo līgumu un iespējamajiem jaunā līguma modeļiem, vienu no tajā iekļautajām politikām diskusijās nemēģināja pārskatīt. Tā bija Eiropas Kopējā ārējā un drošības politika (KĀDP) un Eiropas Drošības un aizsardzības politika, kas līgumā ir nodēvēta par kopēju (KDAP). Kādēļ šajās jomās pastāvēja tik salīdzinoši liela vienprātība dalībvalstu starpā, kas nodrošināja šo politiku darbības principu un būtības pārmantojamību LL? Viens no argumentiem ir saistīts ar ES apņemību kļūt nozīmīgākai un ietekmīgākai globālā līmenī, un to nav iespējams īstenot bez saliedētas ārpolitikas. Savienības pieaugošā iesaiste kaimiņu valstīs un citos reģionos ir saistīta ar nepieciešamību izstrādāt ES krīžu pārvaldīšanas mehānismus, kam ir vajadzīgs kopīgs politiskais ietvars un atbilstoši instrumenti. Eiropas Savienības globālā loma nav iespējama bez sadarbības ar starptautiskajām organizācijām, ko ES Drošības stratēģijā apzīmē ar terminu „efektīvs multilaterālisms”, un bez vienotas politikas tas var pāraugt multiplicētā multilaterālismā.

Lisabonas līgums ir ielicis nepieciešamos tiesiskos pamatus, lai izveidotu vienotas ES politikas attiecībā pret starptautiskajiem notikumiem. Varētu pat apgalvot, ka tieši ārējā, drošības un aizsardzības politika ir vieni no nozīmīgākajiem līguma jauninājumiem. Tādēļ būtu svarīgi apzināt visu šajās politikās iesaistīto dalībnieku atbildības jomas un pienākumus, jo tas ir svarīgs rādītājs ES pārejai no līguma teksta pie rīcības, pēc kuras ir arvien pieaugoša nepieciešamība, īpaši Ziemeļāfrikā notiekošā kontekstā.

Ar Eiropas Parlamentu un tā lomas pieaugumu ir saistīta otra lielā jauninājumu pakete Lisabonas līgumā. Zīmīgi, ka gan KĀDP, gan KDAP un EP ir lielākie ieguvēji no līguma. Tādēļ būtu svarīgi noskaidrot, kā mainījusies

Eiropas Parlamenta iesaiste ES ārējās un drošības politikās, ņemot vērā tās jaunās iespējas, ko paver tiesiskais ietvars.

Šī raksta atskaites punkts ir 2008. gadā veiktais pētījums, kas apkopots grāmatā „Eiropas Parlaments: ārējās un drošības politikas īstenoātājs”¹. Viena no svarīgākajām atziņām, kas parādās gandrīz visu autoru rakstos, attiecas uz EP efektivitāti KĀDP: Eiropas Parlaments ir tieši tik efektīvs, cik ieinteresēti un atbildīgi darbojas deputāti un Ārlietu komiteja. Pētījums tapa laikā, kad bija spēkā Nicas līgums. Ņemot vērā iepriekš veikto analīzi, svarīgi ir apskatīt, kādas tad ir jaunās iespējas, ko EP KĀDP un KDAP jomā paver Lisabonas līgums?

Lai atbildētu uz šo jautājumu, rakstā pievērsīšu uzmanību diviem aspektiem. Pirmkārt, kādas lomas Lisabonas līgums paredz Eiropas Parlamentam ES ārējās, drošības un aizsardzības jomā. Otrkārt, kādas ir reālās iespējas izmantot piešķirtās pilnvaras un kā tās varētu mainīt EP līdzdalību attiecīgo politiku īstenošanā.

Kādu lomu Lisabonas līgums ierāda Eiropas Parlamentam ārējās un drošības politikas jomā?

Ja kopumā varētu apgalvot, ka Eiropas Parlaments ir viens no lielākajiem ieguvējiem varas resursu ziņā pēc LL stāšanās spēkā, tad attiecībā uz EP lomu KĀDP un KDAP būtisku jauninājumu nav. Līguma tekstam pievienotā Deklarācija par kopējo ārpolitiku un drošības politiku tiešā veidā parāda EP lomu šajās politikās: „... noteikumi, kas attiecas uz kopējo ārpolitiku un drošības politiku, nedod Komisijai jaunas pilnvaras ierosināt lēmumus, nedz arī palielina Eiropas Parlamenta lomu.”² Līdzīga, EP izslēdzoša pieeja traktēta līguma V. sadaļā, kurā iekļauti noteikumi par ES ārējās un drošības politikas darbību. Tajā teikts, ka: „Savienība nodrošina konsekvenci savas ārējās darbības dažādās jomās, kā arī šo jomu un pārējās politikas savstarpēju konsekvenci. Padome un Komisija, kam palīdz Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos, atbild par šīs konsekvences nodrošināšanu un šajā nolūkā sadarbojas”³. Gan Eiropas stratēģisko pamatnostādņu ārpolitikā noteikšana, kas nodota Eiropadomei, gan ārpolitiskās darbības izstrādāšana, kas nonākusi Ārlietu padomes kompetencē⁴, atstāj Eiropas Parlamentam galvenokārt padomdevēja un konsultanta lomu.

¹ Auers D., Bukovskis K., Ozoliņa Ž., Reire G., Rostoks T. *Eiropas Parlaments: ārējās un drošības politikas īstenoātājs*. Rīga: Zinātne, 2008.

² Konsolidētie līgumi. Pamattiesību harta. Eiropas Savienība: Luksemburga, 2010. 24. lpp.

³ *Ibid*, 29. lpp.

⁴ *Ibid*, 344. lpp.

Pašreizējā situācija apliecina, ka tikai un vienīgi paša Eiropas Parlamenta ziņā ir izšķirties par esošo pilnvaru izmantošanu pilnā apjomā vai arī samierināties ar citu institūciju un dalībvalstu tam ierādīto otrā plāna aktiera lomu.

Kuras ir tās jomas, kas Lisabonas līgumā nosaka EP kompetenci? Pirmā ir saistīta ar Eiropas Komisijas (EK) un tās prezidenta apstiprināšanu. Saskaņā ar līguma 7.7. pantu Eiropas Parlamentam ir ietekme, apspriežot un apstiprinot Eiropas Komisijas sastāvu, tās prezidenta un Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jomā kandidātus. Līgumā rakstīts, ka „Priekšsēdētāja, Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos un pārējo Komisijas locekļu kandidatūras kopumā ar balsojumu apstiprina Eiropas Parlaments. Balstoties uz šo apstiprinājumu un pieņemot lēmumu ar kvalificētu balsu vairākumu, Komisiju ieceļ Eiropadome”.⁵ Lai arī formāli pēdējā instance šo amatu apstiprināšanā pieder Eiropadomei, grūti iedomāties, ka tā ignorētu EP balsojumu. Turklāt pirms balsojuma EP ir tiesības, kuras tas arī izmanto, uzklaut un iztaujāt visus Komisijas kandidātus. Parlamentam ir tiesības paust arī noraidošu lēmumu, kas arī vairākkārt ir darīts. Tādēļ, ja arī saskaņā ar Lisabonas līgumu Eiropas Parlamenta loma KĀDP un KDAP nav pieaugusi kvalitatīvi (kvantitatīvo līdzņemšanas procedūru skaits ir palielinājies), tad ārpus līguma pastāvošās tradīcijas ES starpinstitūciju sadarbībā, kas balstītas uz kompromisu un vienprātības principiem, saglabā EP iespējas ietekmēt ārlietu un drošības politiku jomu.

Viena no divdomīgajām situācijām, ar kurām nākotnē varētu saskarties Eiropas Parlaments, ir saistīta ar ārlietu ministra, kā tiek dēvēts Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos, dubulto institucionālo piederību. Viņa/viņš vienlaikus ir Ārlietu padomes priekšsēdētājs, kas ir dalībvalstu, t.i., starpvaldību struktūra, pār kuru EP nav kontroles un ietekmes sviru, un Komisijas, kas ir pārnacionāla institūcija, viceprezidents. Savukārt EK atrodas tiešā EP pārraudzībā: „Komisija kopumā ir atbildīga Eiropas Parlamenta priekšā. Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 234. pantu Eiropas Parlaments var pieņemt priekšlikumu izteikt neuzticību Komisijai”⁶. Attiecībā uz ārlietu ministru Lisabonas līgums nosaka, ka gadījumā, ja atkāpjas EK, tad viņš/viņa atkāpjas no amata Komisijā⁷, bet turpina pildīt pienākumus Padomē.

No vienas puses, šādu situāciju var traktēt kā starpinstitucionālās sadarbības veicināšanu, kas, iespējams, novestu pie ārlietu un drošības politikas

⁵Konsolidētie līgumi. Pamattiesību harta. Eiropas Savienība: Luksemburga, 2010. 27. lpp.

⁶*Ibid.*, 27. lpp.

⁷*Ibid.*, 27. lpp.

koordinētākas un mērķtiecīgākas īstenošanas, novēršot ES bieži izplatīto dublēšanos. Taču no otras puses, dubultā institucionāla piederība var veicināt ārlietu ministra vēlmi nostiprināt savas patstāvīgās pozīcijas, kas iespējams ar tās pakļautībā esošo Eiropas Ārējās darbības dienestu. Ārlietu ministra pārlieta patstāvība ir vēl viens negatīvs aspekts, kas saistīts ar kontroles mehānismu trūkumu. Ja EK galvenais kontrolētājs ir EP, tad attiecībā uz Eiropas Padomi Parlamentam nav vērā ņemamu ietekmes līdzekļu.

EP iesaiste ES KĀDP var īstenoties ar Eiropas Ārējās darbības dienesta palīdzību, jo saskaņā ar LL (27.3) „Eiropas Ārējās darbības dienesta organizāciju un darbību nosaka ar Padomes lēmumu. Padome lēmumu par Augstā pārstāvja priekšlikumu pieņem ar vienprātīgu lēmumu pēc apspriešanās ar Eiropas Parlamentu un pēc tam, kad saņemta Komisijas piekrišana”.⁸ Šo Līgumā iekļauto punktu īstēni varēs pārbaudīt tikai tuvāko gadu laikā. EP iesaiste EĀDD veidošanā ir bijusi aktīva — gan apspriežot organizācijas, gan diplomātu kandidātu un budžeta jautājumus, taču Dienesta darbības rezultatīvo rādītāju izvērtējums ir EP atbildības uzdevums nākotnē.

Eiropas Parlamentam ir tieši tādas pašas demokrātisko diskusiju uzturēšanas funkcijas, kādas nacionālajiem parlamentiem. Lai arī mandātu ārlietu ministram un lēmumus par KĀDP pieņem Padome, tai ir raksturīga izvairīšanās no plašām diskusijām ar sabiedrību par starptautiskajiem noteikumiem un iespējamajiem lēmumiem. Tā nav izkopusi tradīciju konsultēties ar EP par topošiem lēmumiem, uzskatot, ka daļa no tiem ir slepeni un var tikt neviennozīmīgi traktēti politisko partiju vidū un plašākā sabiedrībā. Tādēļ Parlaments jau ir sagatavojis priekšlikumus procedūras vienkāršošanai, lai saņemtu atļaujas slepenu dokumentu saņemšanai, kas varētu veicināt Padomes atvērtāko sadarbību ar Eiropas Parlamentu.

EP jau ir izkopis praksi gatavot un pieņemt rezolūcijas attiecībā uz dažādiem aktuāliem notikumiem pasaules politikā un plānotajām KDAP misijām. Ziņojumu par ārlietām un drošības politikas problēmām sagatavošana un publicēšana ir kļuvusi par izkoptu praksi Eiropas Parlamentā. Jāatzīmē, ka EP neatkarība no dalībvalstu viedokļiem un Komisijas pārnacionālās pozīcijas ļauj tam nākt klajā ar izlēmīgākiem, konkrētākiem un uz nākotni vērstiem piedāvājumiem par ES stratēģiskajiem uzstādījumiem ārlietās un drošības politikās. Piemēram, martā viens no svarīgākajiem bija ziņojums par migrācijas plūsmu izraisīto nestabilitāti un ES spēju adekvāti veidot savu

⁸Konsolidētie līgumi. Pamattiesību harta. Eiropas Savienība: Luksemburga, 2010. 33. lpp.

ārpolitiku⁹. Nenoliedzami, ka šim ziņojumam ir tālejoša ietekme uz ES politiku veidošanu attiecībā uz „arābu pavasara” izraisīto seku virkni, kas dominēs ES ārējās un drošības politikas dienas kārtībā vismaz vēl pāris gadus.

Eiropas Parlamenta demokrātiskā kontrole pār EK notiek, izmantojot noklausīšanās procedūru. Ārlietu ministram regulāri jāatskaitās Parlamenta priekšā. To nosaka Lisabonas līguma 21. pants, kas paredz, ka „Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos regulāri apspriežas ar Eiropas Parlamentu par kopējās ārpolitikas un drošības politikas un kopējās drošības un aizsardzības politikas būtiskākajiem aspektiem un pamatvirzienu izvēli un informē to par šo politiku attīstību. Viņš nodrošina to, ka attiecīgi ievēro Eiropas Parlamenta viedokli. Eiropas Parlamenta informēšanā var iesaistīt īpašos pārstāvjus. Eiropas Parlaments var uzdot Padomei un Augstajam pārstāvim jautājumus vai sniegt tai ieteikumus. Tas divreiz gadā rīko debates par panākumiem, kas gūti kopējās ārpolitikas un drošības politikas, tostarp kopējās drošības un aizsardzības politikas, īstenošanā.”¹⁰ Līgums paredz procedūru, kas sniedz iespēju EP paust viedokli un ieteikumus, taču ietekmes sviras ir paša Parlamenta rokās un atkarīgas no apņemšanās tās izmantot, piedāvājot aktuālus un kvalitatīvi izstrādātus ziņojumus un reālistiskas rekomendācijas.

EP pieder galavārds attiecībā uz ES budžetu, tai skaitā uz tām sadaļām, kas attiecas uz KĀDP un KDAP. Parlaments, apzinādamies savu atbildību un varas potenciālu budžeta pieņemšanā, lielu uzmanību velta politiskiem jautājumiem. Tādēļ debates par budžetu nav tikai jautājums par skaitļiem, bet par politiku un rīcību pamatojumu. Laiks, kad tiek gatavota nākamā ES finanšu perspektīva 2014.-2020. gadam, ir laiks, kad izmantot iespēju debašu aktualizēšanai par Eiropas Savienības ārpolitiskajām un drošības prioritātēm.

Viens no EP galvenajiem dalībniekiem ES ārlietās un drošības politikā ir Ārlietu komiteja, kuras darbības lauks ir pietiekami plašs, lai spēlētu nozīmīgu lomu ES KĀDP un KDAP veidošanā un attīstībā. Lai arī šis Komitejas darbs nav atrunāts Lisabonas līgumā, bet gan EP reglamentā, tomēr tādi instrumenti kā noklausīšanās procedūra, ziņojumu gatavošana, ieteikumu sagatavošana, starpparlamentāro sadarbības grupu veidošana,

⁹Report on migration flows raising instability:scope and role of EU foreign policy. <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/reports.do?language=EN> (Eiropas Parlamenta mājas lapa; aplūkota 17. 04. 2011.).

¹⁰*Ibid.*, 35.-36. lpp.

politisko grupu diskusijas, atsevišķu EP deputātu aktivitātes ārlietās, pētnieku potenciāla izmantošana, ir visnotaļ iedarbīgi instrumenti.¹¹

Lisabonas līgums paredz lielāku nacionālo parlamentu iesaisti ES politikas veidošanā. Līgumam pievienotais Protokols Nr.1 „Par valstu parlamentu lomu Eiropas Savienībā” detalizēti izskaidro jautājumu loku un procedūras. Taču KĀDP un KDAP nacionālajiem parlamentiem nav paredzēta tieša iesaiste. LL nosaka, ka nacionālie parlamenti var saņemt informāciju par dažādām politikas jomām, piedalīties mehānismu izvērtēšanas brīvības, drošības un tiesiskuma telpas darbībā un starpparlamentārā sadarbībā. Šādas sadarbības būtība raksturota Protokola 10. pantā: „Tādu parlamentāro struktūrvienību konference, kuras specializējas Savienības jautājumos, var iesniegt Eiropas Parlamentam, Padomei un Komisijai izskatīšanai jebkuru priekšlikumu, ko tā uzskata par lietderīgu. Minētā konference arī veicina informācijas un labas prakses apmaiņu starp valstu parlamentiem un Eiropas Parlamentu, kā arī starp to īpašajām komitejām. Tāpat minētā konference var organizēt parlamentu konferences par konkrētiem tematiem, jo īpaši lai apspriestu kopējās ārpolitikas un drošības politikas jautājumus, tostarp kopējo drošības un aizsardzības politiku. Konferences priekšlikumi nav saistoši valstu parlamentiem un neietekmē to nostāju.”¹²

Jāsecina — lai arī Lisabonas līgums ārlietu un drošības politikas jomās EP neierāda nozīmīgu vietu, tomēr Līgums kopumā ir vērstis uz demokrātijas deficīta mazināšanu ES un atvērtāku un atklātāku politiku veidošanas un izpildes ietvaru. Taču lielākā problēma ir nevis pats tiesiskais ietvars, bet spēja to piepildīt ar saturu. Kā raksta ES lietu pētnieki Dž. Grevi, D. Manaka un G. Kville, lielākais izaicinājums būs politiskās kultūras maiņa: „Parlamentam tagad jāuzņemas atbildība vienlaikus par pārraudzīšanu un lēmumu pieņemšanu. Pašreizējā sakarsētā drošības klimata galvenie uzdevumi būs atvērtības un atklātības klimata veicināšana. Tas ir svarīgi efektīvai parlamenta uzraudzībai un atbildīgumam, vienlaikus neapšaubot politiku efektivitāti un atbildot uz tādiem izaicinājumiem kā terorisms un kodolieroču neizplatīšana, un tas savukārt pieprasa noteiktas pakāpes ierobežojumus un slepenību. Jāatbalsta saprātīga partnerība, kas veicina Eiropas drošības politikas jautājumu atvērtības un atskaitīšanās kultūru, vienlaikus

¹¹Par EP lomu KĀDP sk.: Auers D., Bukovskis K., Ozoliņa Ž., Reire G., Rostoks T. *Eiropas Parlaments: ārējās un drošības politikas īstenošana*. Rīga: Zinātne, 2008.

¹²Konsolidētie līgumi. Pamattiesību harta. Eiropas Savienība: Luksemburga, 2010. 344. lpp.

nostiprinot rīcībpolitikas, kas reaģē uz draudiem un globāliem izaicinājumiem.”¹³

Nākotnes izaicinājumi Eiropas Parlamentam ārlietās un drošības politikā

Lai arī saskaņā ar Lisabonas līgumu EP negaida radikālu soļu speršana KĀDP lauciņā, tomēr notikumu virkne ES tuvākajā apkārtnē un pasaulē spiedīs daudz aktīvāk pievērsties ārējās un drošības politikas tematiem. Kuri darbības virzieni varētu kļūt par EP dienas kārtības prioritātēm?

Pirmkārt, izveidotā EĀDD struktūra ir tikko uzsākusi darbību. EP ir uzmanīgi sekojis Dienesta izveides procesam, uzkrājis kompetenci, iepazinis ierēdņus un diplomātus. Pirmais gads ir pagājis, risinot tehniskus jautājumus, otrā plānā atstājot politiskos. EP ir iespējas savu kompetenču ietvaros veicināt diskusijas par ES ārpolitiskajām prioritātēm un tādējādi palīdzēt ārlietu ministram un dienestam, kurš, atrodoties dalībvalstu interešu krustugunīs, dažubrīd var kavēties ar pozīciju un politiku piedāvāšanu. Savukārt EP ir daudz lielākas iespējas virzīt izskatīšanai pretrunīgus politiskus jautājumus. Sākotnējā EĀDD darbības posmā EP ir svarīgāk pildīt Dienesta sabiedrotā un atbalstītāja funkciju, kas stiprinātu ES lomu pasaules politikā. Savukārt LL ierādīto kontroles funkciju Eiropas Parlaments pilnā mērā varētu pildīt vēlākajos gados, kad ārlietas un drošības politika būs jau „uzlikta uz sliedēm”.

Otrkārt, notikumi Ziemeļāfrikā atstās lielu iespaidu uz ES KĀDP un KDAP tālāko virzību. Šajā brīdī būtu pārdroši spriest par detalizētu notikumu gaitu, bet iespējams iezīmēt tās tendences, kurās Eiropas Parlamentam būs sava loma. EP ir bijis aktīvi iesaistīts Eiropas Kaimiņu Politikas (EKP) izstrādē, novērošanā un īstenošanā dažādos formātos (Ārlietu komiteja, starpparlamentārās sadarbības grupas, valstu atbalstu grupas utt.). Pirmajos mēnešos kopš sacelšanās sākuma Tunisijā, Ēģiptē un Lībijā, kuras ir EKP valstis, ES politiku diskursā reti pieminēta EKP. Katru gadu tiek pieņemti EKP valstu rīcības plāni un rakstīti valstu ziņojumi par panākto progresu. ES institūciju līmenī vēl nav sniegts vērtējums, cik lielā mērā minēto valstu apņēmība iet demokratizācijas ceļu ir saistīta ar EKP ietekmi uz šo procesu un kādiem būtu jābūt jauninājumiem attiecīgajā politikā. Jau tagad izskan aicinājumi pārskatīt EKP par labu dienviņu dimensijai. Taču tas rada bažas

¹³Grevi G., Manaca D., Quille G. A Foreign Minister for the EU — Past, Present and Future. Working Paper, 2005. <http://www.fornet.info/documents/Working%20Paper%20no%207.pdf>, aplūkota 14. 03. 2011.

par intereses zudumu austrumu dimensijas virzienā, kas savukārt ir svarīga Latvijas ārpolitikas komponente. Eiropas Parlamenta rīcībā ir daudz iespēju piedalīties gan novērtējuma sniegšanā, gan jaunu instrumentu izstrādē, gan ģeogrāfiskā līdzsvara saglabāšanā attiecībā uz EKP nākotnes attīstību. Ir acīmredzams, ka nacionālās valdības mēģinās EKP ietvarā pārstāvēt savas intereses, tādēļ EP sadarbībā ar EK var kļūt par „sargsuni” kopējo Eiropas interešu aizstāvībā tālākās kaimiņu politikas pārskatīšanas procesā.

Eiropas Parlamenta darbības sekmīgums KĀDP un KDAP ir atkarīgs arī no nacionālo parlamentu intereses par Eiropā notiekošajām debatēm šo politiku sakarā. Lielāka nacionālo parlamentu interese par starptautiskajiem notikumiem varētu kalpot kā platforma nacionālas pozīcijas precizēšanai Padomē un arī nacionālo EP deputātu izmantošanai viedokļu noskaidrošanai un prioritāšu paušanai un argumentēšanai. Ņemot vērā Lisabonas līgumā pausto apņēmību palielināt sadarbību starp nacionālajiem parlamentiem un EP, debašu par ārlietām un drošības politiku uzturēšana paralēlās dimensijās — nacionālā un Eiropas — kalpotu kā pamatojums nacionālo pozīciju pieņemšanai, kas sakņotas kopīgās Eiropas interesēs, savukārt Eiropas līmenī sniegtu pierādījumu nacionālo interešu samērošanai un ievērošanai.

Viens no politiski jutīgiem jautājumiem Lisabonas līgumā ir tajā iekļautā brīvprātīgas solidaritātes klauzula, kurai ir trūcis plašāka kontekstuāla skaidrojuma. Saskaņā ar šo klauzulu gadījumā, ja kāda no ES dalībvalstīm ir kļuvusi par uzbrukuma upuri, citas ES dalībvalstis solidāri sniedz atbalstu. Pēc savas būtības to varētu raksturot kā ES 5. punktu pēc analogijas ar NATO Vašingtonas līguma 5. punktu, kas paredz kolektīvās aizsardzības principa ievērošanu. ES versija formulēta šādi: „Gadījumos, kad kāda dalībvalsts kļūst par bruņotas agresijas upuri savā teritorijā, pārējām dalībvalstīm ir pienākums sniegt tai atbalstu un palīdzību ar visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu 51. pantu. Tas neskar dažu dalībvalstu drošības un aizsardzības politikas īpašās iezīmes”.¹⁴ Tomēr šajā sakarā ir daudz neskaidrību, kuras varētu kļūst EP ar diskusiju palīdzību. Piemēram — ko nozīmē sniegt palīdzību ar „visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem”, kāda ir procedūra palīdzības sniegšanai, kā notiek lēmumu pieņemšana? Diskusija par šo LL jauninājumu vēl nav sākusies, jo agresijas atvairīšanai ir nepieciešami „visi līdzekļi”, bet tie ir galvenokārt ES lielo valstu rokās, savukārt tās piesardzīgi attiecas pret papildu saistību uzņemšanos, jo

¹⁴Konsolidētie līgumi. Pamattiesību harta. Eiropas Savienība: Luksemburga, 2010. 40. lpp.

notiekošā darbība Afganistānā, Ziemeļāfrikā un citos karstajos punktos sāk uzrādīt „visu līdzekļu” izsīkšanas pazīmes. Lielās operācijas, kurās piedalās ES dalībvalstis, var tikt uzturētas, pateicoties ASV ieguldījumam, bet, ja atbildība pilnībā būtu jāuzņemas ES, varētu izrādīties, ka resursu ziņā tas nav iespējams.

ES ārējās un drošības politikas dienas kārtības veidošana var kļūt par nopietnu izaicinājumu Savienībai kopumā un dalībvalstīm. Starptautiskajā vidē ģeogrāfiskā progresijā pieaug dažādu notikumu skaits, kuriem ir ne tikai vietēja, bet arī reģionāla un globāla ietekme. Līdztekus ES ambīciju pieaugumam darboties ārējās un aizsardzības politikas jomās būs jāatbild uz jautājumu, vai tā spēs operatīvi un kvalitatīvi reaģēt uz visiem aktuālajiem notikumiem. EP būs jāatbild uz vairākiem stratēģiski svarīgiem jautājumiem.

Pirmais jautājums: vai Eiropas Savienība pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā, kad tās rīcībā ir nepieciešamie ārpolitiskie, drošības un aizsardzības resursi, turpmāk darbosies kā valsts un ar savām politiskajām interesēm pārklās visu starptautisko attiecību laukumu? Šī izvēle izskatās pievilcīga un, no ES definēto ambīciju viedokļa raugoties, racionāli pamatota. Savukārt EP turpinātu paust viedokli par visu, kas notiek pasaulē. Faktiski EP varētu kļūt par starptautisko notikumu novērotāju un ES svarīgāko reģionu un procesu aktualizētāju. Apskatot EP Ārlietu komitejas sēžu darba kārtību 2011. gada pirmajos trīs mēnešos, to spektrs ir visai plašs¹⁵. Vienu jautājumu grupu veido ar ES paplašināšanu saistītās diskusijas un pienesumi attiecīgo valstu Progresā ziņojumu saturam (Horvātija, Maķedonija, Melnkalne, Turcija, Islande). Otru tematisko grupu veido tikšanās ar dažādu valstu, institūciju pārstāvjiem un viņu viedokļu uzklauššana (Serbijas premjerministra vietnieks Božidars Jeličs, Krievijas vēstnieks ES Vladimirs Čizovs, Kirgizstānas prezidente Roza Otunbajeva, Armēnijas prezidents Seržs Sargsjans). Trešajā grupā varētu iekļaut visus tos jautājumus, kuri vērsti uz ES sadarbības paplašināšanu un nostiprināšanu. Tādējādi parlamentāriešu uzmanības centrā ir bijusi Irāna, Irāka, Kosova, Pakistāna, Turkmēnistāna, Ukraina, reģionālas valstu grupas — Ziemeļamerika, Dienvidamerika, Latīņamerika, Kanāda, kā arī tādas organizācijas kā ANO un Persijas līča Sadarbības padome. Ceturtajā blokā var ietilpināt aktuālos ārējās un drošības politikas jautājumus,

¹⁵Viens un tas pats jautājums ir ticis apskatīts vairākas reizes dažādās attīstības pakāpēs. Šajā rakstā svarīgākais ir EP Ārlietu komitejas tematiskais loks, tādēļ, ja par vienu un to pašu jautājumu ir debatēts vairākas reizes, skaitīju to kā vienu vienību.

kuros nepieciešama saskaņota un efektīva rīcība, t.i., KĀDP. Ir notikusi viedokļu apmaiņa ar ārlietu ministri Ketrīnu Eštoni, pieņemta rezolūcija (pēc vairākām diskusijām) par Eiropas Kaimiņu politikas pārskatīšanu, uzmanību pievēršot gan austrumu, gan dienvidu dimensijai, migrācijas plūsmu jautājumam. Izvērtētas Ārlietu padomes sēdes par Ziemeļāfrikas tematiem. Iesniegti un apspriesti ziņojumi par KĀDP tālākajām prioritātēm kopš 2009. gada, uzklauti ES vēstnieki un EĀAD direktors Deivids O'Salivans.

Apspriešo tematu klāsts atgādina tādu pieeju starptautiskajiem notikumiem, ko varētu apzīmēt ar „aptvert neaptveramo”. Tomēr ņemot vērā dalībvalstu nevēlēšanos atteikties no savām starptautiskajām aktivitātēm un vienlaikus arvien sarūkošo finanšu resursu apjomu, var izrādīties, ka ES globālās ambīcijas kļūst nerealizējamas. Vai arī var notikt tā, ka ES kalpotu kā normatīva vara, morālo vērtību uzturētāja pasaules politikā, bet ar ierobežotu iesaistīšanās un ietekmēšanas spēju. Tā būtu visnotaļ tipiska pašreizējās ES darbības turpināšana attiecībā ar ār pasauli, kad apņemšanās un morālie politiskie uzstādījumi neiet roku rokā ar konsekvētu un ilgtspējīgu rīcību.

Otrais jautājums: vai ES vajadzīga dienas kārtība ar definētām prioritātēm? Laikā, kad notiek starptautiskās dienas kārtības jautājumu skaits pieaugumus, ES vajadzētu noteikt tās KĀDP un KDAP prioritātes, par kurām vienprātīgi vienojas dalībvalstis, un darboties nevis visā starptautisko attiecību laukumā, bet tajos sektoros, kur ir uzkrāta ekspertīze, kas papildināta ar atbilstošu un pietiekamu resursu kopumu. Šajā gadījumā EP loma būtu ievērojami nozīmīgāka, jo būtu nepieciešama platforma prioritāšu apspriešanai, noteikšanai, regulārai izvērtēšanai un iespējamām korekcijām. Prioritāšu definēšana padarītu arī budžeta pieņemšanu attiecībā uz KĀDP un KDAP mērķtiecīgāku un līdzekļu izlietojumu efektīvāku.

Patiesi — gadu pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā ir visnotaļ grūti prognozēt, kā EP izmantos Līguma pavērtās iespējas vienotas un mērķtiecīgas ārējās un drošības politikas īstenošanai. Martā izplatītais EP Drošības un aizsardzības apakškomitejas ziņojuma projekts par Kopējās drošības un aizsardzības politikas attīstību pēc LL¹⁶ ir ne tikai simbolisks, bet politisks apliecinājums, ka Parlaments ir apņēmības pilns nākt klajā ar argumentētiem ieteikumiem.

¹⁶Ziņojuma projekts par kopējās drošības un aizsardzības politikas attīstību pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā (2010/2299(INI)), 02. 03. 2011. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/afet/pr/859/859278/859278lv.pdf (Eiropas Parlamenta mājas lapa; aplūkota 18. 04. 2011.).

II

EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS

Latvijas enerģētikas nākotne

Krišjānis Kariņš,

Eiropas Parlamenta deputāts

Nesenie notikumi Japānā likuši visām pasaules valstīm vēlreiz padomāt par savu iedzīvotāju drošību gan no dabas stihijas viedokļa, gan no energoapgādes viedokļa. Arī mums Latvijā ir skaidri jāsaprot, kāda ir mūsu energoapgādes situācija šodien, un jāplāno, kādu mēs to vēlamies redzēt rīt. Latvija ir stratēģiskas izvēles priekšā. Mēs varam aktīvi strādāt, lai palielinātu mūsu enerģētisko neatkarību, vai nedarīt neko un dažu gadu laikā nonākt vēl lielākā energoimporta atkarībā no mūsu kaimiņvalsts Krievijas.

Latvijas situācija šodien

No visām Eiropas Savienības (ES) valstīm Latvija kopā ar Zviedriju ir pirmajā vietā atjaunojamo energoresursu (ūdens, vējš, saule, biomas) izmantošanā. Kopumā 31% no mūsu patērētās enerģijas tiek iegūts no pašmāju resursiem¹. Mēs esam ļoti „zaļi”. Šīs statistikas vājā puse — pārējo enerģiju esam spiesti importēt. Kaut arī mūsu energoimporta atkarība ir tikai nedaudz virs ES valstu vidējā rādītāja², Latvija negatīvi izceļas ar to, ka gandrīz visi mūsu importētie energoresursi nāk tikai no vienas valsts — Krievijas. Pārējām ES valstīm pastāv iespējas dažādot savus piegādes avotus, piemēram, Krievijas gāzes piegādes līdzsvarojot ar līdzvērtīgām piegādēm no Norvēģijas. Latvijai pašlaik tādas iespējas nav.

¹*Panorama of Energy: Energy statistics to support EU policies and solutions.* Eurostat, 2007.

²ES importa atkarība ir vidēji 53%, Latvijai 62%, bet Maltai 100% (Avots: *Panorama of Energy: Energy statistics to support EU policies and solutions.* Eurostat, 2007.).

Mūsu atkarība no Krievijas energoresursiem ir cieši saistīta ar Padomju Savienības okupāciju. Okupācijas laikos gan mūsu elektrotīkli, gan mūsu gāzes apgādes tīkli tika iekļauti kopējā PSRS sistēmā ar tiešiem savienojumiem vienīgi ar Igauniju, Lietuvu un Krieviju. Tikai kopš neatkarības atgūšanas esam sākuši būvēt elektrības starpsavienojumus ar pārējām ES valstīm³. Taču gāzes sektorā joprojām esam kā „enerģētikas sala”, kurai nav neviena savienojuma ar kopējo ES valstu tīklojumu. Tāds ir mūsu vēsturiskais mantojums enerģētikā.

Latvijas stratēģiskās interesēs ir samazināt atkarību no Krievijas enerģijas ieguves avotiem, jo atkarība no tiem var negatīvi ietekmēt Latviju divos veidos. Pirmkārt, vienīgais dabasgāzes piegādātājs Latvijai ir Krievijas valsts monopols *Gazprom*. Mums nav iespēju izvēlēties lētāku gāzi no citiem avotiem, jo *Gazprom* kā vienīgais dabasgāzes piegādātājs un Krievijas valsts monopols diktē gan cenu, gan noteikumus. Otrkārt, tas var radīt nopietnus draudus mūsu politiskās lemšanas neatkarībai.

Energotaupība

Ceļš uz enerģētisko neatkarību sākas ar energotaupību. Lai jebkura valsts varētu samazināt savu energoimporta atkarību, pats svarīgākais un pirmais solis ir taupība. Loģiski — jo mazāk enerģijas patērē, jo mazāk jāimportē.

ES ir pieņēmusi „20/20/20” stratēģiju, kas nosaka, ka līdz 2020. gadam tā apņemas (1) samazināt savu energopatēriņu par 20%, (2) samazināt CO₂ izmešu daudzumu par 20% un (3) palielināt atjaunojamo energoresursu izmantošanu līdz 20% no kopējā patēriņa⁴.

Energoefektivitātes ziņā Latvijai vēl ir tāls ceļš ejams. Nedaudz pārsteidzoša ir ziņa, ka 40% no visas enerģijas Eiropā tiek patērēti mājāsaimniecībās. Latvijā patēriņš pārsvarā ir apkures vajadzībām ziemas mēnešos. Mūsu pilsetās, kā arī daudzviet lauku teritorijās, ir ļoti liels padomju laikos celtu dzīvojamo māju fonds, kad par enerģijas taupīšanu neviens nedomāja. Ļoti svarīgi ir izmantot Ekonomikas ministrijas sniegto iespēju saņemt valsts un

³Patlaban darbojas viens elektrotīklu savienojums starp Tallinu un Helsinkiem. Tiek būvēts otrs savienojums šajā pašā posmā. Projekta līmeni ES ir apstiprināti divi jauni savienojumi — viens starp Lietuvu un Zviedriju, otrs starp Lietuvu un Poliju.

⁴What is the EU doing on climate change? http://ec.europa.eu/environment/climat/climate_action.htm (Eiropas Komisijas mājas lapa; aplūkota 30. 03. 2011.).

ES fondu atbalstu ēku siltināšanai. Siltinot mājokļus, Latvijai ir lielas iespējas samazināt savu atkarību no energoimporta.

Energoražošana

Papildus taupībai Latvijai ir jādomā arī par to, kā palielināt un dažādot enerģijas ražošanas jaudas, lai samazinātu atkarību no importētās gāzes. Pastāv vismaz divas iespējas: 1) Latvija var palielināt savu enerģorāžošanu no avotiem, kas mums jau ir (vējš, saule un biomasas)⁵, 2) Latvija var viena vai kopā ar citām valstīm piedalīties jaunā kodolspēkstacijas būvē.

Vienlaikus arī ES enerģētikas politika nenovēršami virzās uz mūsu izolētības izbeigšanu un monopola likvidēšanu. Saprotot to, pēdējos pāris gados Krievija sāk mainīt savu taktiku — tā vēlas būt kodolspēkstaciju Kaļiņingradā, kā arī ir noslēgusi līgumu ar Baltkrieviju par kodolspēkstacijas būvniecību pie Lietuvas un Latvijas robežas. Arī Latvija jau pirms vairākiem gadiem ir vienojusies ar Lietuvu un Igauniju par kodolspēkstacijas būvi Visaginā, taču, acīmredzot Krievijas politiskā spiediena dēļ, līdz šim tā arī nav izdevies piesaistīt projekta īstenotāju. Mums jāsaprot, ka, neskatoties uz to, vai Visaginā uzbūvēs kodolspēkstaciju, vai nē, Baltijas reģions nepaliks bez savas kodolspēkstacijas. Krievija par to rūpēsies. Šajā ziņā darbosies likums — kas pirmais brauks, tas arī pirmais mals.

Saprotot, ka pēc notikumiem Japānā gan Baltijā, gan Eiropā būs plašas diskusijas „par” un „pret” kodolenerģiju, zinot, ka Krievija vēlas uzbūvēt savu kodolspēkstaciju reģionā, kas tomēr prasīs vismaz 10 gadus, Latvijai ir iespēja rīkoties jau šodien, lai maksimāli nodrošinātu savu energoneatkarību nākotnē — mums ir jāattīsta atjaunojamās enerģijas ražošana. Katrs kilovats, kas saražots Latvijā, mums nebūs jāimportē.

⁵Upju ūdens potenciāls tiek gandrīz pilnībā izmantots Daugavas HES kaskādēs. Tās saražo gandrīz pusi no Latvijā patērētās elektrības.

Eiropas attīstības sadarbība globālajos pārmaiņu laikos

ES Attīstības sadarbības komisāra **Andra Piebalga** lekcija Latvijas Universitātē 2011. gada 18. martā

Attīstības sadarbība liek skatīties uz pasauli plašāk. Nesenie notikumi Ziemeļāfrikā un Japānā lielā mērā ir sagrāvuši manus priekšstatus par pasauli, kas ir veidojusies relatīvi ilgi — piecdesmit gadu laikā. Biju pārliecināts, ka lielas pārmaiņas vairs nav iespējamās. Protams, ir problēmas, piemēram, pasaulē ir aptuveni 1,4 miljardi cilvēku, kas vēl aizvien dzīvo lielā nabadzībā. Taču pasaule kļūst vienkāršāka, drošāka, un cilvēkiem ir vēlēšanās risināt problēmas kopā. Tomēr tas, kas notika Ziemeļāfrikā, sevišķi Lībijā, un tas, kas notiek Japānā, izjauc šo priekšstatu. Ja pirms pāris nedēļām jūs man būtu prasījuši, vai zemestrīces gadījumā Japānā ar kodolreaktoriem būtu problēmas, es būtu droši atbildējis, ka nē, jo eksperti tos ir pārbaudījuši un novērtējuši kā drošus. Taču šodien es varu teikt — esmu kļūdījis.

Pirms pāris mēnešiem man bija nopietnas diskusijas ar Lībijas ārlietu ministru, lai sagatavotu Eiropas un Āfrikas valstu līderu tikšanos Lībijā, Tripolē. Šobrīd vismaz dažas ES dalībvalstis jau ir paziņojušas, ka ir gatavas militāri iesaistīties, lai aizsargātu Lībijas iedzīvotājus no valdošā režīma.

Jautājums ir — kas tad ir tas, uz ko ir jābalstās attīstības sadarbībā? Pirmkārt, tā ir noteiktu vērtību bāze, kas padara katru no mums par to, kas esam. Man, piemēram, tā vienmēr ir bijusi mana personiskā brīvība, kas dod man tiesības izlemt, kā rīkoties, ko teikt un ko darīt. Es esmu gatavs sekot daudziem lēmumiem, ja tie neierobežo manu brīvību izlemt. No tā seko nākamais — demokrātija, kas ir sabiedrības izaugsmes un stabilitātes pamatā. Es domāju, ka lielākā ietekme uz manu darbu ir caur to, kas notiek ar demokrātiju valstīs, jo tieši demokrātijas un cilvēktiesību esamība valstī ir tas, kas padara sabiedrības vai nu stipras vai vājas. Tās valstis, kurām nav šīs divas svarīgās vērtības, ir lemtas sabrukumam. Sabrukums ne vienmēr ir jaunā sākums. Tas var būt arī jaunas diktatūras sākums. Tādēļ Eiropas Savienībai (ES) pirmā mācība no tā, kas notiek pasaulē, ir tāda, ka mums ir jābūt daudz, daudz

stiprākiem un skaidrākiem attiecībās ar trešajām valstīm jautājumos, kas attiecas uz demokrātiju un cilvēktiesībām.

Otra mana atziņa ir tā, ka neviens nevar paredzēt visus riskus, kādi sagaida valsti, sabiedrību, arī mani un manu ģimeni. Vienīgais, kas var padarīt stipru mani, manu sabiedrību un ģimeni, ir atbalsts no citiem cilvēkiem, no citām valstīm, no citām sabiedrībām. Japāna šobrīd ir ļoti grūtā situācijā, bet cilvēkiem spēku dod tas, ka viņi saņem patiesas simpātijas un atbalstu no visas pasaules. Japāņi apzinās, ka, ja situācija pasliktināsies, viņus uzņems citas pasaules valstis — palīdzēs gan ar finansējumu, gan zināšanām. Tas nozīmē, ka attīstības palīdzība nav tikai došana, bet arī zināma rezerve, kas nozīmē — ja iet grūti, tad citas valstis dos to pašu pretī. Attīstības sadarbība nav tikai viena no politikām, lai izskaustu nabadzību, tā ļauj mums rēķināties ar to, ka grūtā brīdī arī mums kāds nāks palīgā.

Treškārt, zinātnē nekad nekas nav pilnīgi skaidrs. Tajā pašā laikā ar zinātnes palīdzību mums tiek dota iespēja vismaz paredzēt riskus, piemēram, klimata izmaiņas. Protams, var teikt — kāpēc mums Latvijā par to jāuztraucas? Pēdējās ziemas un vasaras ir bijušas skaistas. Taču zinātnieki ir izpētījuši, ka klimata izmaiņas būtiski ietekmē ne tikai temperatūras svārstības vai ūdens līmeņa celšanos, bet arī pārtikas daudzumu un krājumus. Ir valstis, kur jau tagad klimatiskās pārmaiņas neļauj savlaicīgi apstrādāt un apsēt laukus.

Attīstības sadarbības uzdevums ir panākt, lai pasaulē tiek izskausta galējā nabadzība. Kas ir galējā nabadzība? To ir grūti izskaidrot, īpaši Latvijā, kur bieži man jautā — kāpēc mums jāpalīdz citiem, ja mums pašiem ir daudz trūcīgu cilvēku? Ir saprotams, ka ir ļoti grūti iedomāties nabadzību, kāda pastāv daudzās pasaules valstīs. Piemēram, iedomāsimies situāciju, ka mums nav skolu un lielākajai daļai sabiedrības izglītība nav pieejama. Vai cita situācija — 65 no katriem 1000 bērniem mirst, nesusniedzot 5 gadu vecumu. Katru minūti mirst 3 bērni, un nevis tāpēc, ka viņi ir bijuši nedziedināmi slimī, bet tāpēc, ka viņiem nav bijis dzeramā ūdens, viņi ir badā vai dažādu slimību nomocīti. Katru minūti no sarežģījumiem dzemdībās mirst viena sieviete, un aptuveni vienam miljardam cilvēku nav pieejas dzeramajam ūdenim. Tās ir problēmas, kas nevar atstāt vienaldzīgu.

Manā skatījumā tas ir tieši tāpat, kā paiet garām cilvēkam, kurš ir pakritis uz ielas. Ja cilvēks ir nokritis, mums viņam ir jāpalīdz, jo tas ir mūsu pienākums. Ja mēs skatāmies globāli, tad vēsturiski palīdzības politika ir veidojusies pēdējo piecdesmit sešdesmit gadu laikā. Ir veiksmes stāsti un ne tik veiksmīgi piemēri. Kā lielāko veiksmes stāstu var minēt Maršala plānu

Eiropai, kas nodrošināja Eiropas valstu ekonomisko attīstību un izaugsmi. Savukārt pēdējos gados pozitīva attīstība ir notikusi Ruandā. Ir cerības, ka Etiopijā ies uz labo pusi, bet es nevaru nosaukt absolūtu veiksmes stāstu, izņemot Āzijas valstis, kurās ir notikušas apbrīnojamas ekonomiskās pārvērtības. Tās ir Ķīna un Indija, kur līdz ar ekonomisko izaugsmi daudzi cilvēki ir kļuvuši turīgāki, tomēr tai pašā laikā ieņēmumu un dzīves līmeņu atšķirība starp nabadzīgajiem un bagātajiem ir izteikti palielinājusies. Ja šī starpība netiek samazināta, notiek sociāls sprādziens, un mēs varam atgriezties tajā pašā punktā, kur esam sākuši.

Tādēļ arī šie veiksmes stāsti, kas radušies līdz ar valstu ekonomisko izaugsmi, ir jāvērtē uzmanīgi, lai panāktu, ka ekonomiskā uzplaukuma panākumi ir neatgriezeniski.

Kādā veidā izpaužas Eiropas Savienības palīdzība? Vēlos minēt dažus piemērus. Līdz šim, iespējams, nedzirdēts un mazāk izmantots politikas virziens ir „politiku saskaņotība” attīstības mērķiem (*policy coherence for development*). Gan Ķīnas, gan Indijas piemērs parāda to, ka, lai izskaustu galējo nabadzību, jebkurā sabiedrībā izšķiroša nozīme ir ekonomiskajai aktivitātei. Tā ir pamats, uz kura ir jāuzceļ sociālā sistēma. Ja Ķīna un Indija izceļas ar savu lielumu un iedzīvotāju daudzumu, kas rada zināmu apgrozījumu šajās valstīs, tad lielākā daļa valstu pēc izmēra ir līdzīgas Latvijai. Savukārt Latvijā iedzīvotāju skaits ir nepietiekams, lai radītu lielu ekonomisko apgrozījumu. Tādējādi attiecības ar ES kļūst izšķirošas mūsu valsts izaugsmei. Pirmkārt, tas ir tirdzniecībā, bet, otrkārt, tās ir kopējās ES politikas — lauksaimniecības, zvejniecības un tirdzniecības politika. Tieši šīm politikām ir tikpat liela ietekme arī uz jaunattīstības valstīm.

Tādēļ šī, man šķiet, ir viena no interesantākajām pētniecības tēmām doktorantiem. Attīstības sadarbības joma ir relatīvi jauna, teorētiski par to ir daudz runāts, bet tajā ir arī daudz klišeju. Viena no klišejām ir tāda, ka ES lauksaimniecības politika ir „nonāvējusī” Āfrikas lauksaimniecības potenciālu. Ļoti daudzas Āfrikas valstis var eksportēt savu produkciju uz ES, izņemot dažus noteiktus produktus. Tajā pašā laikā šo valstu tirdzniecības potenciāls nav pietiekami liels. Problēma acīmredzot ir tā, ka nav īsti, ko tirgot, jo ir nepieciešamas investīcijas, lai kaut ko audzētu, turklāt attiecīgi vajag nodrošināt infrastruktūru, kur šo produkciju glabāt un pārvadāt. Ir jābūt attīstītai loģistikas ķēdei, lai ienāktu tirgū. Tas nozīmē, ka ir nepieciešamas fundamentālas izmaiņas attīstības politikā, kas virzītu ES investīcijas lauksaimniecības produktu ražošanā un transportēšanā. Tā ir mana prioritāte.

Jums tas liekas pašsaprotami, taču klasiskā attīstības politika ir balstīta uz sociālo pakalpojumu sniegšanu, tā ir atbalsts izglītībai un veselības aizsardzībai. Ja tiek pieņemts lēmums atbalstīt ražošanu vai kādu no ekonomikas sektoriem, piemēram, enerģētiku, risks un kļūdu daudzums neapšaubāmi palielinās. Piemēram, Eiropas Komisija ir vadījusi mikrokredītu programmas — nelielus kredītus uzņēmējdarbības uzsākšanai, piemēram, Bangladešā vai Indijā. Cilvēkiem ir iespējas kaut ko ražot, viņi pārdod savus produktus un atdod naudu aizdevējam par nelieliem procentiem. Sākumā šī sistēma strādāja, bet vēlāk tā tika mainīta un izkropļota. Pirmkārt, mikrokredīti vairs netika izsniegti ražošanai, bet doti dažādām vajadzībām. Otrkārt, lielākā daļa aizdevēju ņēma augstus procentus, kā rezultātā cilvēki vairs tos neatdeva. Treškārt — daudzi politiķi to izmantoja un mudināja cilvēkus neatmaksāt kredītus. Rezultātā mikrokredītu politika ir jāmaina, jo tajā pašā laikā ekonomisko aktivitāti nevar radīt bez finansiāla atbalsta. Šis piemērs raksturo nepieciešamību ES un dalībvalstu līmenī saskaņot politikas tā, lai tās palīdzētu mazāk attīstītajām valstīm veidot savas ekonomikas, vairojot labklājību un būvēt savas sociālās sistēmas. Šādā veidā nabadzība var tikt uzvarēta. Esmu pārliecināts, ka ES ir nepieciešams vienoties par kopīgu atbalstu investīcijām enerģijas ražošanā, lauksaimniecības infrastruktūrā un tirdzniecībā. Protams, ar to vien nepietiek. Pats galvenais — valstīm ir jābūt demokrātiskām, ar funkcionējošu cilvēktiesību mehānismu un godīgu valsts pārvaldi.

Kādā veidā ES sniedz atbalstu mazāk attīstītajām valstīm? Galvenokārt mēs tām palīdzam, sniedzot tā saukto budžeta atbalstu, kas nozīmē, ka palīdzības nauda tiek ieskaitīta saņēmējvalsts budžetā. Par to mēs daudz tiekam kritizēti. Lai arī pati ideja ir ļoti skaista — „ja kādam grib palīdzēt, tad nepērciet viņam mantas, bet ļaujiet viņam pašam nopirkt to, kas nepieciešams”. Tas ir līdzīgi kā ar bērnu — nedariet viņa vietā, bet ļaujiet, lai viņš pats dara. Tādējādi radās doma — ja mēs gribam palīdzēt veselības sistēmai, tad labāk nevis mēs uzturam slimnīcas, bet tās valsts valdība uztur slimnīcas, novirzot naudu no budžeta. Valdība arī maksā ārstiem un māsām algas. Šis ir visefektīvākais veids, jo tas palīdz valstīm izveidot savas veselības un izglītības sistēmas. Taču šādai pieejai ir arī savi trūkumi. Šādā veidā sniegta palīdzība daudzkārt nenonāk pie trūcīgajiem, ja attiecīgās valsts valdība nav labi sagatavota vai izmanto šo naudu citiem mērķiem. Turklāt ir grūti izsekot naudas plūsmi, kas iemesta lielākā katlā. Ja katlā ir desmit miljoni un jūs pieliekat vienu klāt, vai varēsiet pateikt, kur ir jūsu miljons? Ja rezultāts nav tāds, kādu esat vēlējušies sasniegt, ir ļoti grūti paņemt šo naudu atpakaļ un

teikt — nē, tas nestrādā, mēs ņemam ārā. Tāpēc esmu apņēmis pielietot budžeta palīdzību tikai valstīs, kurās ir stipra demokrātija, valdība un uzticama valsts pārvalde.

Vislabākais piemērs tam ir Dienvidsudāna, kur līdz šim valdīja karš, iznīcība un nabadzība. Protams, rodas jautājums, kas šādās valstīs būtu jādara vispirms — stiprināt viņu valdības vai palīdzēt cilvēkiem, nodrošinot primāro sociālo aprūpi? Manuprāt, šajā gadījumā palīdzība ir jāsniedz sociālajā sfērā, tātad, sniedzot atbalstu izglītībai un veselības aizsardzībai. Tas palīdzēs cilvēkiem apzināties, kas ir valsts un kādam mērķim valsts ir nepieciešama. Es pats nekad neesmu dzīvojis tādā situācijā un man ir grūti pateikt, ar ko man sākas valsts. Es pieņemu, ka valsts lielā mērā sākas ar to, ka es varu iet skolā un varu saņemt medicīnisko palīdzību, nevis ar to, ka es saņemu pasi. Man šķiet, ka sociālo funkciju nodrošināšana ir pamats valsts un stabilitātes veidošanai. Ja konkrētā valstī tas nav iespējams caur valdību, tad tas ir jādara, donoriem piesaistot nevalstiskas organizācijas.

Jāvaicā arī, cik mums vispār ir naudas? Protams, naudas nekad nepietiek. ES un visas dalībvalstis gadā tērē aptuveni 50 miljardus eiro. Tas ir apmēram 0,4% no nacionālā iekšzemes kopprodukta. Ja mēs salīdzinātu ar citām valstīm, tas, protams, ir ļoti daudz, jo mēs dodam aptuveni 56% no kopējās attīstības palīdzības pasaulē. Attiecīgi 44% palīdzības sniedz ASV, Japāna, Dienvidkoreja, Ķīna un citas donorvalstis. Jau 20-30 gadus mēs solām, ka palielināsim palīdzības apjomus līdz pat 0,7% no iekšzemes kopprodukta. Šobrīd šajā līmenī palīdzību nodrošina Zviedrija, Luksemburga, Dānija un Nīderlande. Ir vairākas valstis, piemēram Lielbritānija un Somija, kas virzās uz to. Bet ir arī tādas valstis kā Itālija, kas nepilda šo apņemšanos. Manuprāt, ja attīstītās valstis, tostarp Latvija, ir apsolijušas pildīt saistības palielināt finansējumu nabadzīgajām valstīm, tad šie solījumi ir jāpilda. Neviens mums neprasīja dot solījumus, tomēr mēs to devām. Latvija, protams, ir jaunpieņācēja šajā jomā. Šodien Latvija nav ne lielākā, ne sliktākā valsts šajā ziņā, jo mēs atbalstām ANO un citas starptautiskas organizācijas. 2010. gadā tie bija apmēram 8 miljoni latu. Tas ir aptuveni 0,1% no nacionālā kopprodukta. Latvijas mērķis, ko tā apņēmusies pildīt, ir sasniegt 0,33% līdz 2015. gadam. Vai Latvija to izpildīs? Es ļoti ceru, ka solījumus izpildīs visas dalībvalstis, jo, kā jau teicu, ir vairāki iemesli, kāpēc attīstības politika ir vairāk nekā pienākums. Jā, tā ir pienākums palīdzēt tiem, kuri ir sliktākā situācijā, bet tā arī nodrošina trīs būtiskas funkcijas, kas ir svarīgas Latvijas valstij. Pirmkārt, tā ir mūsu iedzīvotāju drošība. Jo pasaule ir bagātāka, jo tā ir drošāka. Tas

nozīmē mazāk karadarbības, un tas nozīmē, ka mūsu karavīriem nav jāiet karot, kas arī maksā naudu. Otrs iemesls ir ekonomiskā izaugsme. Latvijas tirgus ir neliels, mūsu ekonomika ir globālās ekonomikas daļa. Manā skatījumā Latvijas ekonomiskā izaugsme ir Eiropas Savienībā. Tas nozīmē, ja pasaulē ir lielāka ekonomiskā izaugsme, īpaši Āfrikā, kas ir jauns, augošs kontinents, tad lielāka izaugsme ir arī Eiropas Savienībai un Latvijas iedzīvotājiem. Tātad mūsu ekonomiskais potenciāls un labklājība ir lielā mērā atkarīga no tā, cik efektīva būs mūsu palīdzība citām valstīm, veicinot to izaugsmi.

Treškārt, palīdzība ir jāsniedz, lai novērstu globālos riskus — klimata izmaiņas, narkotiku tirdzniecību, terorismu. Cīņa pret šiem riskiem var būt iedarbīga tikai tad, ja visas valstis iesaistās, taču, lai tas notiktu, tām ir jābūt spējīgām nodrošināt vismaz savas pamatfunkcijas.

Ir viena tēma, kas reti tiek minēta. Daudzās nabadzīgās valstīs sabiedrības lielā mērā, dažreiz pat pilnībā, balstās uz sieviešu pleciem. Iespējams, tas ir saistīts ar noteiktu attīstības periodu, taču tas nozīmē, ka attīstības politikai ir jākoncentrējas uz meiteņu izglītību, uz sieviešu līdztiesības jautājumiem. Tie nav tikai politiskie jautājumi. Tā ir arī veselības aizsardzība, tā ir izglītība un ekonomika. Tās ir investīcijas sektoros, kas atvieglo sieviešu darbu. Piemēram, lauksaimniecībā, Āfrikā liela daļa fermeru ir sievietes. Reti kurās valstīs jūs atradīsiet vīriešus, kas apstrādā zemi. Tas nozīmē, ka, ja mēs gribam būt veiksmīgi, šis kļūst par centrālo jautājumu. Tādēļ tad, kad mēs vērtējam savas attīstības palīdzības programmas, ir jāņem vērā meiteņu un sieviešu tiesības.

Noslēgumā vēlos teikt, ka vienmēr ir patīkami būt universitātē. Man ir prieks redzēt dažus manus pasniedzējus un studiju biedrus. Es vienmēr esmu bijis lepns, ka es esmu latvietis un ka esmu no Latvijas Universitātes. Lai arī mana izglītība nekad nav bijusi perfekta, un tai ir ļoti daudz trūkumu, tomēr es uzskatu, ka Latvijas Universitāte ir devusi man daudz, lai es kļūtu par to, kas esmu. Es gribētu novēlēt visiem doktorantūras studentiem panākumus, un lai jūsu ieceres īstenojas. Zināšanas ir tās, kas padara mūs bagātus un interesantus citiem cilvēkiem.

Paldies!

Eiropas Ārējās darbības dienesta veidošanas un darbības izaicinājumi

Daiga Naika,

LU Politikas zinātnes Maģistra studiju programmas studente

Lisabonas līguma rezultātā Eiropas Savienībā tiek ieviests Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos amats un tā pakļautībā esošs Eiropas Ārējās darbības dienests. To var uzskatīt par nopietnu mēģinājumu apvienot sadrumstaloto ārpolitikas un drošības politikas jautājumu risināšanu, kas pašreiz ir dažādu Eiropas institūciju, dažādu struktūrvienību pārraudzībā. Lisabonas līgums uzskata konfliktu novēršanu un miera uzturēšanu par vienu no galvenajiem ES ārpolitikas darbības virzieniem. Kaut arī AP iecelšana un EĀDD izveide sniedz Eiropai iepriekš nebijušu iespēju ieviest plaša spektra vienkopus organizētu rīcības programmu dažādu iespējamo konfliktu novēršanai, tā pastāvēšana vien vēl neatrisina daudzas ar šo politiku saistītas problēmas. Ja šo iespēju neizmantos pilnībā, pastāv liels risks „noslikt” politiskajās cīņās un ietekmes sfēru karos, veidojot un attīstot jauno dienestu. Sliktākajā gadījumā dienests kļūs tikai par vēl vienu birokrātisku iestādi, kas saņems pārmetumus par ES neefektivitāti un nekoncekvenci. Lai analizētu dienesta problēmas un iespējas, šis raksts sniegs ieskatu būtiskākajos problēmjautājumos — kur ir dienesta vieta ES politiskajā arēnā un starp tās institūcijām, kādas būs dienesta spējas krīzes situāciju risināšanā un vai dienesta veidošanas process atbilst Eiropas noteiktajiem dzimumu līdztiesības standartiem?

Līdz ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā Eiropas politikā parādās pāris jauni dalībnieki, kuriem ir paredzēta būtiska loma Eiropas ārējās un drošības politikas sfērā — Augstais pārstāvis (AP) ārlietās un drošības politikas jautājumos un tā pakļautībā esošs Eiropas Ārējās darbības dienests (EĀDD). Kaut arī diskusijas par vienotu Eiropas ārpolitiku un ES ārlietu ministru ir jau notikušas iepriekš, Lisabonas līgums ir tas, kurš beidzot ievieš līdzvērtīgu amatu un paredz tā pakļautībā esoša dienesta izveidi, kas piedalītos ārpolitikas un drošības politikas jautājumu risināšanā. Līdz ar to Eiropas Savienība

ir sākusi atbildēt uz Henrija Kisindžera slaveno jautājumu „Kam lai es zvanu, ja vēlos runāt ar Eiropu?”. Par pirmo Augsto pārstāvi tiek iecelta Katrīna Eštone, kura atbilstoši viņai piešķirtajām pilnvarām varētu būt tā, kas „atbild uz Kisindžera telefona zvanu”.

Lai varētu analizēt AP un dienestam priekšā stāvošos izaicinājumus, ir nepieciešams konkrētizēt, kādas īsti funkcijas un atbildības Lisabonas līgums šiem politiskajiem spēlētājiem ir paredzējis. Ārlietās Augstā pārstāve īsteno funkcijas, kuras agrāk pildīja ik pa sešiem mēnešiem rotējošā prezidentvalsts, ES Augstais pārstāvis KĀDP lietās un komisārs ārējo sakaru jautājumos. Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību (LES) 18. pantu un 27. pantu Augstais pārstāvis:

- vada Savienības kopīgo ārpolitiku un drošības politiku;
- ar saviem priekšlikumiem sniedz ieguldījumu šīs politikas veidošanā, ko viņš veiks saskaņā ar Padomes dotajām pilnvarām, un nodrošina šajā jomā pieņemto lēmumu īstenošanu;
- vada Ārlietu padomi;
- ir viens no Komisijas priekšsēdētāja vietniekiem. Viņš nodrošina Savienības veiktu ārēju darbību saskaņotību. Viņš Komisijā atbild par tā pārziņā esošo ārējo attiecību veidošanu un citā Savienības ārējo darbību aspektu koordināciju;
- pārstāv Savienību jautājumos, kas saistīti ar kopējo ārpolitiku un drošības politiku, Savienības vārdā vada politikas dialogu ar trešajām pusēm un pauž Savienības nostāju starptautiskās organizācijās un starptautiskās konferencēs;
- pārvalda Eiropas Ārējās darbības dienestu un Savienības delegācijas trešajās valstīs un starptautiskās organizācijās.¹

LES 27. panta 3. punkts ir juridiskais pamats Padomes lēmumam par Eiropas Ārējās darbības dienesta organizāciju un darbību.

„Augstajam pārstāvim pilnvaru īstenošanā palīdz Eiropas Ārējās darbības dienests. Šis dienests strādā sadarbībā ar dalībvalstu diplomātiskajiem dienestiem, un tajā ir Padomes Ģenerālsēkretariāta un Komisijas attiecīgo struktūrvienību ierēdņi, kā arī darbinieki, kurus ir norīkojuši dalībvalstu diplomātiskie dienesti. Eiropas Ārējās darbības dienesta organizāciju un

¹Līgums par Eiropas Savienību, Konsolidētā versija (C 115/13). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:LV:PDF> (Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis; aplūkots 11.11.2010.).

darbību nosaka ar Padomes lēmumu. Padome lēmumu par Augstā pārstāvja priekšlikumu pieņem ar vienprātīgu lēmumu pēc apspriešanās ar Eiropas Parlamentu un pēc tam, kad saņemta Komisijas piekrišana.”²

Gan Augstajam pārstāvim, gan EĀDD tiek izvirzīti ambiciozi mērķi, bet, rūpīgi analizējot līguma tekstu, paliek virkne neatbildētu jautājumu par reālo darbību. Kas ir „attiecīgās struktūrvienības”, kuru ierēdņi darbosies dienestā? Kas ir „citi aspekti”, kurus Augstā pārstāve koordinēs? Kā tieši EĀDD „palīdzēs pilnvaru īstenošanā” Augstajam pārstāvim? Tātad, kuri no esošajiem Komisijas darbības virzieniem ietilps EĀDD tiešās atbildības kategorijā un kuri neietilps, bet tomēr būs Augstā pārstāvja koordinēti? Kā EĀDD praktiski palīdzēs Augstajam pārstāvim realizēt savu mandātu, pildot savus tiešos pienākumus, koordinējošo lomu un ES Ārlietu padomes vadīšanu? Turklāt dienesta veidošanas laikā īpašs akcents tika likts uz dzimumu līdztiesības principu ievērošanu, vismaz teorētiski uzsverot sieviešu līdzvērtīgās iespējas nonākt vadošos amatos jaunajā dienestā.

Līdz ar to kā galvenās problēmas un izaicinājumus AP un dienestam var izvirzīt šādus jautājumus:

1. Kur ir dienesta vieta ES politiskajā spektrā un kāda ir tā darbība?
2. Vai dienesta veidošanas process atbilst pašas Eiropas noteiktajiem „augstajiem standartiem” — vienlīdzīga pārstāvniecība un dzimumu līdztiesība?
3. Kādas būs dienesta spējas krīzes situāciju risināšanā?

Lai meklētu atbildes uz izvirzītajiem jautājumiem un saprastu, cik veiksmīgi pašreiz notiek dienesta veidošana, apskatītie avoti ietver gan oficiālos ES dokumentus (rezolūcijas, lēmumus, preses relīzes), gan ES analītiķu komentārus, institūciju oficiālās mājas lapas un ziņu portālus.

I. EĀDD darbība

Pamatdokumenti, kas nosaka dienesta darbības un funkcionēšanas principus, vienmēr ir uzsvēruši EĀDD *sui generis* būtību — dienests ir no Komisijas un Padomes atšķirta un patstāvīga vienība ar administratīvā budžeta un personāla politikas autonomiju, bet tajā pašā laikā šīs iestādes ir cieši saistītas.³

²Līgums par Eiropas Savienību, Konsolidētā versija (C 115/13). (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:LV:PDF>) (Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis; aplūkots 11. 11. 2010.).

³Piris J. C. *The Lisbon Treaty. A legal and Political Analysis*. Cambridge University Press, 2010, pp. 249-256.

„Eiropas Padomes rezolūcija nosaka, ka EĀDD kā *sui generis* dienests no organizatoriskā un budžeta viedokļa ir jāiekļauj Komisijas administratīvajā struktūrā, jo tādējādi tiktu nodrošināta pilnīga pārredzamība; uzskata, ka lēmumam par EĀDD izveidi, izmantojot AP vadības pilnvaras, juridiski saistošā veidā ir jānodrošina, ka šim dienestam — kā paredzēts Lisabonas līgumā — ārpolitikas (KĀDP un KDAP) tradicionālajās jomās ir saistoši Padomes lēmumi, bet kopējo ārējo attiecību jautājumos — Komisāru kolēģijas lēmumi.”⁴

Līdz ar to dienesta vieta starp ES institūcijām nav īsti skaidra. Lai izprastu potenciālās problēmas, jāielūkojas mazliet dziļāk, kāda sadarbība dienestam ir paredzēta ar ES institūcijām un arī dalībvalstīm.

Sadarbība ar Eiropas Padomes prezidentu

Viena no novitātēm, ko ievieš Lisabonas līgums, ir Eiropas Padomes prezidenta amats. Kā pirmais prezidents šīs funkcijas sāka pildīt beļģu politiķis Hermans van Rompejs. Viena no viņa funkcijām ir saistīta ar ārējo un drošības politiku — nodrošināt ES pārstāvniecību ārlietu un drošības jautājumos kopā ar Augsto pārstāvi. Tas nenovēršami rada institucionālo un funkciju pārklāšanās situāciju. Tā rezultātā viena no svarīgām politikām kļūst atkarīga no personībām, kas ieņems minētos amatus, un viņu spējas sastrādāties. Skaidra atbildības jomu sadale, funkciju precīza definēšana un sadarbības mehānismu formulēšana ļautu izvairīties no iespējamām problēmām un palīdzētu abām amatpersonām darboties rezultatīvi. Turklāt nav arī skaidrs, vai dienests palīdzēs arī Padomes prezidentam KĀDP jautājumu risināšanā?

Sadarbība ar Eiropas Parlamentu

Kaut arī Eiropas Parlamentam pēc Lisabonas līguma ir vairāk pārraudzības loma ārlietu jautājumos, tam joprojām ir iespēja atlaist Komisiju. Tas līdz ar to attiecas arī uz Augsto pārstāvi, jo viņš ir arī Komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Viņam ir arī pienākums regulāri konsultēties ar Parlamentu un nodrošināt, ka tā viedokļi tiek ņemti vērā, formulējot Eiropas ārpolitiku. Budžeta ziņā dienests tiks uzskatīts par ES institūciju, un tam būs sava sadaļa ES kopējā budžetā līdzīgi kā citām institūcijām. Līdz ar to arī dienesta

⁴Eiropas Parlamenta 2009. gada 22. oktobra rezolūcija par Eiropas Ārējās darbības dienesta izveides institucionālajiem aspektiem (2009/2133(INI)), C265 E/9, 30. 09. 2010. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:265E:0009:0014:LV:PDF> (Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis; aplūkots 02. 01. 2011.).

budžets būs atkarīgs no Parlamenta, kura pārziņā būs tā apstiprināšana. Ir arī paredzēts, ka caurspīdīguma nolūkos ES delegāciju vadītājiem ārvalstīs ir „pilnībā jāsadarbojas”⁵ ar Parlamentu budžeta jautājumos un jānodrošina visa nepieciešamā un pieprasītā informācija.

2010. gada 20. oktobrī Eiropas Parlaments apstiprināja pēdējos 3 juridiskos dokumentus, kas bija nepieciešami, lai 1. decembrī EĀDD sāktu darbu. Parlaments apstiprināja dienesta budžetu 2010. gadam, darbinieku regulu un finanšu regulu, kas ļāva Eštonei oficiāli pabeigt pirmās kārtas darbinieku rekrutāciju un uzsākt dienesta darbu līdz ar Lisabonas līguma pirmo dzimšanas dienu.⁶

Sadarbība ar Eiropas Padomi

Atkarībā no apspriežamā temata, Eiropas Padome sanāk desmit dažādos sastāvos — 10 padomēs. Piemēram, „Ārlietu padomes” sastāvā ietilpst ārlietu ministri, „Tieslietu un iekšlietu padomes” sastāvā — tieslietu un iekšlietu ministri, utt. Lisabonas līguma ieviestās institucionālās izmaiņas sadalīja bijušo Vispārējo lietu un ārējo attiecību padomi divās atšķirīgās padomēs, kur vienu vada Padomes prezidentūra, bet otru AP.

Vispārējo lietu padome izskata jautājumus, kas skar dažādas ES politikas jomas, piemēram, sarunas par ES paplašināšanos, Savienības daudzgadu budžeta prognožu sagatavošanu, tā ir atbildīga par iestāžu institucionāliem un administratīviem jautājumiem. Tā koordinē gatavošanos Padomes sanāksmēm un no tām izrietošajiem turpmākajiem pasākumiem, kā arī saskaņo dažādu politikas jomu darbu, kuru veic Padome citos sastāvos. Savukārt Ārlietu padome izstrādā ES ārpolitisko darbību, pamatojoties uz Padomes noteiktām stratēģiskām pamatnostādnēm. Tā ir atbildīga par kopējo ārpolitiku un drošības politiku, kopējo drošības un aizsardzības politiku, ārējo tirdzniecību un sadarbību attīstības jomā.

Līdz ar Lisabonas līgumu rotējošā Padomes prezidentūra zaudē Padomes un Ārlietu padomes vadītāju amatus, bet joprojām saglabā citu struktūrvienību vadību, ieskaitot Vispārējo lietu padomi. Šajā sakarā rodas jautājumi par Padomes darbības principiem situācijā, kad Ārlietu padome ir

⁵The EU's New Diplomatic Service. <http://www.euractiv.com/en/future-eu/eu-s-new-diplomatic-service-links-dossier-309484> (“EurActiv” ziņu portāls; aplūkots 29. 03. 2011.).

⁶EEAS to be born on Lisbon Treaty anniversary. <http://www.euractiv.com/en/future-eu/eeas-be-born-lisbon-treaty-anniversary-news-498990> (“EurActiv” ziņu portāls; aplūkots 31.03.2011.).

Augstā pārstāvja pakļautībā, bet Vispārējo lietu padome — Eiropas Padomes. Kā šīs institūcijas sadarbosies un kā dalīs pienākumus? Vai dienests asistēs AP vadītajās Ārlietu padomes sanāksmēs, vai tomēr to darīs Padomes sekretariāts, kurš pašreiz ir atbildīgs par struktūrvienību sanāksmju organizēšanu?

Sadarbība ar Eiropas Komisiju

Kas attiecas uz Eiropas Komisiju, Lisabonas līgums nosaka tā darbību ES ārējās pārstāvības nodrošināšanai (izņemot KĀDP jautājumus). „Nav nepieciešams atbrīvot Komisijas ģenerāldirektorātus no visiem to pienākumiem, kas saistīti ar ārējām attiecībām; jo īpaši jomās, kurās Komisijai ir ieviešanas pilnvaras, ir jāsaglabā Kopienas pašreizējās politikas un ārējās dimensijas integritāte. Komisijai, cenšoties izvairīties no pienākumu dublēšanās, ir jānodrošina īpašs modelis attiecīgajām struktūrvienībām”.⁷

Augstajam pārstāvim izveidotā dubultvieta — Komisijas priekšsēdētāja vietnieks/Augstais pārstāvis (PV/AP) — neapšaubāmi prasīs nopietnu pieļāgošanos, īpaši no Komisijas puses. Sadarbībā starp dienestu un Komisiju noteikti būs gan organizatoriski, gan reprezentācijas izaicinājumi, kuru risināšana lielā mērā būs atkarīga no personībām vadošajos amatos. Jāņem vērā arī tas, ka Komisijai ir paredzēts kontrolēt dienesta operacionālo budžetu. Cik efektīvi institūcija ir spējīga darboties šādos apstākļos un kāds īsti būs sadarbības modelis, lai abas institūcijas izvairītos no pienākumu dublēšanās, paliek pašreiz neatbildēts jautājums.

Sadarbība ar ES dalībvalstīm

Līdz ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā Eiropas Komisijas delegācijas ārvalstīs pārtop par ES delegācijām jeb vēstniecībām AP pakļautībā un EĀDD struktūrā. ES vēstniecības funkcionētu arī kā konsulāti ES pilsoņiem, ja attiecīgajā valstī nebūtu viņa valsts pārstāvniecība. Šis aspekts ir izraisījis bažas par nacionālo valstu vēstniecību lomu un to iespējamo sadarbības mehānismu ar ES vēstniecībām. Turklāt dažādām Eiropas valstīm ir atšķirīga pieeja konsulāro pakalpojumu sniegšanā. Dažām valstīm ir paredzēts budžets ārkārtas situāciju risināšanai (piemēram, savas valsts pilsoņu evakuācija kara

⁷Eiropas Parlamenta 2009. gada 22. oktobra rezolūcija par Eiropas Ārējās darbības dienesta izveides institucionālajiem aspektiem (2009/2133(INI)), C265 E/9, 30.09.2010. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=C:2010:265E:0009:0014:LV:PDF> (Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis; aplūkots 02. 01. 2011.).

vai dabas katastrofas gadījumos), bet citām valstīm šāda budžeta nav. Ko darīt ar, piemēram, Latvijas pilsoni kādā krīzes skartā reģionā? Vai ES deleģācijas budžets pieļaus viņa evakuāciju? Kā notiks norēķināšanās par glābšanas operāciju, ja Latvijas valsts budžetā šādi izdevumi nav paredzēti?

EĀDD budžets

Kā jau tika pieminēts, dienestam ir paredzēts savs budžets kā Eiropas institūcijai. 2010. gadā dienestam tika paredzēti 9,52 miljoni eiro administratīvajiem izdevumiem, 2011. gada budžetā — 475,8 miljoni eiro.⁸ Arī provizoriskie izdevumi tiek jau kalkulēti un parādās informācija par nākamo gadu tēriņiem. Eiropas Parlamenta deputāte Marta Andreasena norāda, ka pilnībā funkcionējoša dienesta (tātad, pēc 2013. gada) gada budžets varētu būt ap 7 miljardiem EUR.⁹ Kaut arī budžeta jautājumiem vajadzētu būt caurspīdīgiem un informācijai pieejamai, minētos budžeta tēriņus 2010. un 2011. gadam nebija viegli atrast uzticamos interneta avotos. Tas nerada pārlicību par dienesta finanšu caurspīdību un pārskatāmību. Pati Eštone, komentējot šo problēmu, atbild, ka tas saistīts ar to, ka dienesta interneta mājas lapa vēl ir tikai izstrādes stadijā, bet tuvākajā laikā ir paredzēts ieviest sadaļu arī par budžeta jautājumiem.¹⁰

EĀDD dienesta veidošana nav vienas dienas, mēneša vai pat gada jautājums. Tādēļ ir saprotamas grūtības, ar kurām tam jāsakaras sākuma posmā. Tomēr iepriekš minētie jautājumi un daudzās neskaidrības liecina, ka arī tālākā dienesta attīstība nebūs viegla. ES pastāvošais varas līdzsvars starp institūcijām ir mainījies pēc Lisabonas līguma. Tādēļ lielākie izaicinājumi būs saistāmi ar sadarbības mehānismu nostiprināšanu un jaunizveidotā dienesta darbības pilnveidošanu.

⁸Vasconcelos M. The EU diplomatic service is taking shape, at taxpayers expense. http://europeanjournal.typepad.com/my_weblog/2010/09/the-eu-diplomatic-service-is-taking-shape-at-taxpayers-expense.html ("European Journal" mājas lapa; aplūkota 20. 11. 2010.).

⁹Andreasen M. EEAS power grab gets the money. <http://www.martaandreasen.com/?p=409> (Eiropas Parlamenta deputātes M. Andresenas mājas lapa; aplūkota 02. 01. 2011.).

¹⁰Parliamentary questions. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2011-002318+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN> (Eiropas Parlamenta mājas lapa; aplūkota 31. 03. 2011.).

II. Dienesta rekrutācijas principi

Viens no visvairāk debatētajiem jautājumiem dienesta veidošanās sākuma posmā bija par tā sastāvu un rekrutācijas principiem. Skaidrs, ka no personāla sastāva būs atkarīgs tas, cik labi un efektīvi dienests spēs funkcionēt. Ir paredzēts, ka jau pastāvošās Eiropas Komisijas pārstāvniecības ārvalstīs tiks pārveidotas par ES pārstāvošām vēstniecībām, un to darbinieki kļūs par daļu no dienesta, savukārt otru daļu veidos administrācija ar bāzes vietu Briselē. Dienests tiek veidots no Komisijas un Eiropas Padomes sekretariāta ierēdņiem, kā arī no dalībvalstu diplomātiem vienlīdzīgās daļās. Pilnībā nokomplektētam, tam vajadzētu sastāvēt no aptuveni 5000 cilvēkiem, kas līdzinātos lielas Eiropas valsts diplomātiskajam dienestam (piemēram, Vācijai ārlietu dienestā ir ap 6000 cilvēku).¹¹

„Ieceļot darbiniekus amatā EĀDD, ir jāņem vērā viņu nopelni, pieredze un izcilība, kā arī atbilstošs un ģeogrāfiski proporcionāls īpatsvars, atklātā un pārredzamā procesā izvēloties Komisijas, Padomes un valstu diplomātisko dienestu pārstāvjus, tādējādi nodrošinot, ka PV/AP ir iespēja vienlīdz izmantot visu triju pārstāvēto institūciju zināšanas un pieredzi. Turklāt EĀDD institucionālajā sistēmā ir jāiekļauj dzimumu līdztiesības koncepcija, kas pienācīgi atspoguļo Savienības saistības attiecībā uz integrēto pieeju dzimumu līdztiesībai.”¹²

Tātad, viens no būtiskiem aspektiem, ko vajadzētu ievērot dienesta veidošanā, ir dzimumu līdztiesība vadošajos amatos. Arī valstu reprezentācijas jautājums ir aktuāls. Kā to parāda 2010. gada 15. septembrī publicētais saraksts ar Eštones izraudzītajiem ES delegāciju vadītājiem, tikai 4 vadošie amati tika pārstāvētiem no jaunajām ES dalībvalstīm (2 Polijas pārstāvji, viens Lietuvas un viens Bulgārijas pārstāvis). Savukārt Spānijas pārstāvjiem tikuši 5 amati, Īrijai un Francijai — 3. 12 dalībvalstis vispār netiek pārstāvētas šajā augstajā līmenī. Tas ir izsaucis dziļu neapmierinātību jauno dalībvalstu augsti stāvošās amatpersonās un rada bažas par korektu personāla izvērtējumu, jo trūkst pārlicības par profesionālāko pārstāvju atlasī, vienkārši dodot priekšroku veco dalībvalstu diplomātiem, kas vairāk norāda uz elitismu. Šo problēmu

¹¹The EU's New Diplomatic Service. <http://www.euractiv.com/en/future-eu/eu-s-new-diplomatic-service-links-dossier-309484> (“EurActiv” ziņu portāls; aplūkots 11. 11. 2010.).

¹²Eiropas Parlamenta 2009. gada 22. oktobra rezolūcija par Eiropas Ārējās darbības dienesta izveides institucionālajiem aspektiem (2009/2133(INI)), C265 E/9, 30. 09. 2010. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=C:2010:265E:0009:0014:LV:PDF> (Eiropas Savienības Oficiālais vēstnesis; aplūkots 02. 01. 2011.).

ir akcentējuši Igaunijas prezidents Tomass Hendriks Ilvess, Slovēnijas ārlietu ministrs Samuēls Zbogars un Polijas ārlietu ministrs Radoslavs Sikorskis.¹³ Turklāt no 28 izraudzītajiem kandidātiem tikai 6 ir sievietes.¹⁴ Tas neliecina par to, ka Eiropa pati sekotu sevis izvirzītajām dzimumu līdztiesības normām.

2010. gada 25. oktobrī Eštone nāca klajā ar paziņojumu, ka EĀDD vadība uzticēta pašreizējam Francijas vēstniekam ASV Pjēram Vimonom, kurš turpmāk ieņems dienesta ģenerālsēkretāra amatu. Savukārt par dienesta izpilddirektoru iecelts irs Deivids O'Salivans. 2011. gada sākumā bija paredzēta EĀDD administrācijas pārējo vadošo amatu aizpildīšana, un šajā procedūrā joprojām nevar saskatīt nedz dzimumu, nedz reģionālās pārstāvniecības līdztiesības ievērošanu. No 26 aizpildītajām vakancēm (pavisam 31) uz vadošajiem amatiem lielākais vairums amatu tika Lielbritānijas, Francijas un Vācijas pārstāvjiem un tikai 3 amati tika sievietēm (tas kopumā ir ap 11%). No jaunajām Eiropas dalībvalstīm Polijai, Rumānijai un Slovākijai ir pa vienam pārstāvim vadošajos administratīvajos amatos.¹⁵

Daži Eiropas Parlamenta deputāti (Endrjū Dafs, Roberto Galtjeri, Elmārs Broks) ir izteikuši bažas par patieso *sui generis* principu, kāds ir piešķirts dienestam. Pēc viņu domām, Eiropai nav vajadzīga vēl viena birokrātiska iestāde, kas atrodas starp Padomi un Komisiju, un kura pēc ilgāka laika posma varētu kļūt par neatkarīgu karalisti ārpus kontroles.¹⁶

III. Dienesta loma krīžu risināšanā

ES KĀDP nozīmīga vieta ierādīta Savienības pieaugošajai atbildībai un iesaistei reģionālu un starptautisku krīžu un konfliktu risināšanā. Līdz ar to par likumsakarību uzskatāmi EĀDD kompetencē nonākušie krīžu un

¹³Austrumeiropa pauz neapmierinātību ar amatu sadali ES diplomātiskajā dienestā. <http://www.delfi.lv/news/world/other/austrumeiropa-pauz-neapmierinatibu-ar-amatu-sadali-es-diplomatiskaja-dienesta.d?id=34034341> ("Delfi" ziņu portāls; aplūkots 11. 10. 2010.).

¹⁴High Representative Catherine Ashton appoints new Heads and Deputy Heads of EU Delegations under the 2010 rotation, Brussels, 15 September 2010, A 181/10. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/116509.pdf (Eiropas Komisijas mājas lapa; aplūkota 10. 11. 2010.).

¹⁵Vogel T. The battle for influence in the EU's diplomatic service. <http://www.europeanvoice.com/article/imported/the-battle-for-influence-in-the-eu-s-diplomatic-service/69976.aspx> ("European Voice" mājas lapa; aplūkota 29. 03. 2011.).

¹⁶The EU's New Diplomatic Service. (<http://www.euractiv.com/en/future-eu/eu-s-new-diplomatic-service-links dossier-309484>) ("EurActiv" ziņu portāls; aplūkots 29. 03. 2011.).

konfliktu jautājumi. Atbilstoši jaunā dienesta struktūras diagrammai,¹⁷ krīžu reaģēšanas un operāciju koordinācijas struktūrvienības atrodas gandrīz atdalīti no visas pārējās struktūras. Vienībām ir paredzēts izpilddirektors (par tādu tiek iecelts Itālijas pārstāvis Agostino Miozzo), kurš ir tieši pakļauts AP, un viņa pārziņā ir Situāciju Centrs, krīžu menedžmenta un miera uzturēšanas struktūrvienības. 2011. gada 28. martā Eštone nāca klajā ar paziņojumu, ka Beļģijas pārstāvis Valters Stīvenss ir iecelts par Krīžu menedžmenta un plānošanas departamenta vadītāju. Līdz ar to var secināt, ka amati ir izveidoti un personas nominētas, bet dienestam joprojām nav reālu spēju krīžu menedžmentā.

Lai izveidotu vienotu un kompetentu struktūru, kas atbild par krīžu regulējumiem, miera uzturēšanu un militāras dabas intervencēm, dienestam bija paredzēts pārņemt daļu no Komisijas un Padomes pārziņā esošajām struktūrvienībām, kas līdz šim atbildēja par šo jomu. Kā dažas no būtiskākajām struktūrvienībām var minēt *SitCen*, ES militārā personāla vienību, krīžu menedžmenta un plānošanas direktorātu (šīs vienības nāk no Padomes), *RELEX* un attīstības ģenerāldirektorātus no Komisijas. Par dienesta organizāciju un struktūru tika panākta vienošanās, un tā izklāstīta Padomes 2010. gada 26. jūlija lēmumā.¹⁸

Neskatoties uz panākto vienošanos, kas tika attiecīgi apstiprināta gan Eiropas Parlamentā, gan Padomē, Komisija neizrādīja īpašu entuziasmu par savu struktūrvienību pārceļšanu AP pārraudzībā. Šī situācija radīja kārtējo jautājumu virkni par ES institūciju spēju savstarpēji sadarboties. 2010. gada beigās pastiprinātas uzmanības centrā bija nonākuši Komisijas *RELEX* ģenerāldirektorāta darbinieki, kuru darba specifika ir miera uzturēšana un reakcija uz krīzes situācijām. 2010. gada 1. decembrī, kad dienests oficiāli sāka savu darbu, neviens no viņiem nebija pārcelts uz EĀDD, kā to paredzēja iepriekš panāktā vienošanās par dienesta struktūru. Drošības, pretterorisma un KĀDP vienību darbinieki tika pārcelti, bet miera uzturētāji nē. Analitiķis D. Smits šo gadījumu komentē kā Komisijas atklātu necieņu, pašai neievērojot

¹⁷Provisional organisational chart. http://eeas.europa.eu/background/docs/organisation_en.pdf ("European External Action Service" mājas lapa; aplūkota 27.03.2011.).

¹⁸Council Decision of 26 July 2010 establishing the organization and functioning of the European External Action Service (2010/427/EU), L 201/30, 03.08.2010. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:201:0030:0040:EN:PDF> (Official Journal of the European Union; aplūkots 02.01.2011.).

savas saistības, kurām iepriekš ir piekritusi. Eiropas Parlaments, reaģējot uz izveidojušos situāciju, bija spiests Komisijas priekšsēdētājam piedraudēt ar budžeta sankcijām, ja saistības netiks izpildītas.¹⁹

Komisijas spiediena rezultātā saistības tomēr tika izpildītas un ar 2011. gada 1. janvāri uz EĀDD tika pārcelti kopā 1114 darbinieki no Komisijas *RELEX* un Attīstības ģenerāldirektorātiem.²⁰ Līdz ar to var teikt, ka savu minimālo funkcionalitātes spēju dienests sasniedza mēnesi pēc oficiālās atklāšanas, turklāt diezgan sarežģītā veidā, uzrādot augsta līmeņa institucionālo konkurenci. Diemžēl jāatzīst, ka Eiropas institūcijas šādu rīcību rezultātā zaudē uzticamību. Komisija nespēj pieturēties pie pašas akceptētiem lēmumiem. Savukārt citu institūciju grūtības ietekmēt šādus lēmumus liecina tikai par to, cik problemātiska ir Eiropas sadarbība, ja to vispār var saukt par sadarbību.

Acīmredzamās problēmas krīžu pārvaldības jomā ļoti spilgti parādās līdz ar notikumu attīstību Tuvo Austrumu un Ziemeļāfrikas valstīs, kur tautu centieni panākt demokratizāciju savā valstī noveduši pie masu nemieriem un asiņainām sadursmēm. Kaut arī Eštone ir tā persona, no kuras tika gaidīta kopējā Eiropas reakcija un rīcība attiecībā uz nemieriem Tunisijā, Ēģiptē, Libānā u.c. arābu valstīs, dienesta nogaidošā loma noteikti neliek domāt par iespējamām vadošām pozīcijām Eiropas ārpolitikas jautājumu risināšanā. Pati Eštone šo problēmu skaidro ar to, ka viņa nevar rīkoties, pirms nav apspriedusies ar visiem ES ārlietu ministriem un nav pieņemta kopēja pozīcija apspriežamajā jautājumā. Līdz ar to nav praktiski nekādu izmaiņu Eiropas viedokļa un rīcības formulēšanā — to nosaka lielās valstis. Tā, piemēram, Ēģiptes gadījumā Nikolā Sarkozī, Angela Merkele un Deivids Kameronš nāca klajā ar kopēju deklarāciju, kurai pārejās Eiropas valstis varēja vai nu pievienoties, vai noraidoši klusēt.²¹ Tikai pēc tam sekoja Eštones ziņojums par „Eiropas nostāju”.

¹⁹Smith D. Time to rescue the EU's External Action Service from the European Commission. <http://dansmithsblog.com/2010/11/22/time-to-rescue-the-eus-external-action-service-from-the-european-commission/> ("Dan Smith's blog" mājas lapa; aplūkota 31. 03. 2011.).

²⁰A new step in the setting-up of the EEAS: Transfer of staff on 1 January 2011 <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1769&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> ("Europa – Press releases"; aplūkots 30. 03. 2011.).

²¹Vernet D. La crise libyenne a détruit la diplomatie européenne. <http://www.slate.fr/story/35845/europe-crise-libyenne-diplomatie> ("Slate" ziņu portāls; aplūkots 30. 03. 2011.).

Šī situācija labi parāda arī Eštones ne pārāk spēcīgās pozīcijas dienestam svarīgu jautājumu panākšanā. Viņai ir vajadzīgs kāds, kas viņu atbalsta papildus, jo īpaši jautājumos ar Komisiju, ar kuru viņai nav pārāk daudz „tirgošanās” iespēju. Līdz ar to, ja nav Parlamenta un Padomes atbalsta, viņa ir bezspēcīga risināt šo jautājumu no savām pašreizējām pozīcijām.

Secinājumi

Kamēr dienests ir veidošanas un darbības sākuma stadijā, joprojām ir iespējams veikt nepieciešamās izmaiņas, lai tas tiešām kļūtu par efektīvu spēlētāju Eiropas un pasaules politikā. Tiek piedāvāti vairāki attīstības modeļi, kas varētu nodrošināt ilgtspējīgu darbību.

Viens no iespējamajiem veidiem, kā izveidot efektīvu dienestu, varētu būt *maksimālais jeb integrācijas modelis*. Tas balstītos uz to, ka dienests nevis koordinētu, bet integrētu visus ar ārējo darbību saistītos aspektus, īpaši visas RELEX lomas (izņemot tirdzniecību). No Padomes sekretariāta vajadzētu integrēt visas struktūras, kas saistītas ar križu pārvaldību, militāro personālu un *SitCen*. Integrēta pieeja būtu īpaši nepieciešama, darbojoties ar jutīgiem jautājumiem, lai, apvienojot institūcijas, aktierus, aģentūras politiskos mērķus, plānošanu un projektu ieviešanu, varētu efektīvāk organizēt darbu. Visu minēto jautājumu sadrumstalotība dažādās struktūrvienībās neveicina vienotu un efektīvu darbību.

Vēl viena alternatīva ir *minimālais modelis*. Tā ietvaros dienesta tiešā pārziņā būtu tikai KĀDP jautājumi (pārņem rīcībpolitikas nodaļu no Padomes Sekretariāta, RELEX funkcijas no Komisijas, īpaši A Direktorātu jeb „križu platformu”). Šajā gadījumā attīstības politika, humanitārā palīdzība, ārējās finanšu programmas, militārā dimensija u.c. ārlietu jautājumi būtu ārpus dienesta tiešās pārziņas, bet Augstajam pārstāvim būtu šos jautājumus koordinējoša loma.²²

Abiem scenārijiem ir savi plusi un mīnusi. Neliels dienests būtu vieglāk vadāms un pārskatāms, tam būtu mazākas iespējas iesaistīties starp-institucionālā sāncensībā un tas nesatrauktu dalībvalstis kā potenciālais nacionālo diplomātisko dienestu aizēnotājs. Bet šis mazais dienests neietvertu ģeogrāfiskās un tematiskās vienības, ārlietu sektors joprojām paliktu

²²The EU as a Global Force for Good: Peace at the Heart of the European External Action Service (EEAS). http://www.life-peace.org/sajt/filer/pdf/EPLO_Policy_Paper_EEAS.pdf (“European Peacebuilding Liaison Office”; aplūkots 26. 03. 2011.).

ļoti sadrumstalots. Savukārt maksimālais modelis ietvertu sevī pastāvošās Padomes un Komisijas ģeogrāfiskās un tematiskās struktūrvienības, izvairoties no funkciju dublēšanās. Bet, lai to realizētu, ir jāvienojas par dienesta sadarbības modeli ar Padomi, Komisiju un Parlamentu, kas, kā izrādās, ir diezgan sarežģīti, jo visur iesaistās institūciju un vadībā esošo personu ambīcijas.

Vēlamāks tomēr būtu integrētais modelis, kurš ir tuvāks pašreiz pastāvošajam. Spriežot pēc dienesta darbības pirmajā gadā, šis ir tas modelis, pie kura Eštone cenšas pieturēties, un kurš atbilst lēmumiem par dienesta izveidi. Pēc iespējas apvienojot tos ģenerāldirektorātus, kas atbild par ES ārlietām (*RELEX*, Attīstība, Tirdzniecība, Humanitārā palīdzība un Civilā aizsardzība, *EuropeAid*), kā arī Padomes Sekretariāta krīžu pārvaldības struktūras, varētu izveidot vienotu politisko un operacionālo vienību, kas atbild par ES ārlietām.

Jāatzīst gan, ka šobrīd problēmu ir krietni vairāk nekā atbilžu un risinājumu. ES trūkst vienotības resursu un institūciju izmantošanā, un tas padara procesu sarežģītu un grūti koordinējamu. EĀDD loma un vieta, kaut arī noteikta Lisabonas līgumā un citos lēmumos, praktiski nav nemaz tik skaidra. Ņemot vērā visus daudzos jautājumus, kurus nācās uzdot raksta tapšanas gaitā un uz kuriem atbildes tā arī nav rastas, jāsecina, ka dienesta nākotne ir neskaidra.

Jāatzīst gan arī tas, ka vēl ir krietni par ātru spriest par dienesta veiksmi vai izgāšanos, ja ņem vērā to, ka dienesta darbība ir pašā sākuma stadijā. Ir plānots, ka pilnu kapacitāti tas varētu sasniegt 2013. gadā, kad būtu pilnā darbinieku sastāvā centrālajā aparātā Briselē un pārstāvniecībās citur pasaulē. Var tikai vēlēt vadošajiem darbiniekiem nepieciešamo izturību un izcilu manevrēšanas prasmi starp Eiropas institūcijām, lai sekmīgi nostiprinātu dienestu un tā darbība tiešām apvienotu Eiropas ārējās un drošības politikas jomu.

III

INTERVIJA

Intervija ar Eiropas Parlamenta deputāti Sandru Kalnieti

Eiropas Savienības lietu pētnieks Džo Lainens (*Jo Leinen*) uzsver, ka Lisabonas līguma rezultātā ieguvēji ir daudzi, sevišķi ES pilsoņi, dalībvalstu nacionālie parlamenti un Eiropas Parlaments, jo ievērojami pieaug to iespējas ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu Eiropas Savienībā. Lai uzzinātu, kā savas jaunās pilnvaras izmanto Eiropas Parlaments, ar Eiropas Parlamenta deputāti Sandru Kalnieti Briselē sarunājās Eiropas Kustības Latvijā prezidents Andris Gobiņš.

Kas kopumā ir mainījies ES pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā, un kā Jūs to izjūtat savā ikdienas darbā Eiropas Parlamentā?

Pirmkārt, Eiropas Parlamentam ir stipri paplašinājušās līdzlēmšanas tiesības jomās, kur agrāk tā nebija. Viena no tām ir lauksaimniecības joma, ar kuras jautājumiem es strādāju. Taču vēl arvien šis pārejas periods, manuprāt, nav īsti beidzies, jo nav skaidras procedūras. Tieši parlamentārajā praksē, dialogā ar Eiropas Komisiju un ar Padomi pašlaik veidojas Lisabonas līguma piemērošanas procedūras. Viens no tādiem ļoti svarīgiem dokumentiem, kas pavisam drīz stāsies spēkā, ir tā dēvētā Starpinstitūciju vienošanās. 2010. gada rudenī EP vienojās ar Eiropas Komisiju un Padomi par virkni jautājumu, kas izriet no jaunā atbildību un tiesību sadalījuma. Līdz pat tādām detaļām, kā kuru institūciju pārstāvji kurās apspriedēs var piedalīties.

Man šis process bija interesants arī tāpēc, ka es savulaik strādāju Konventā, veidojot ES konstitūciju. Nekādas būtiskas atšķirības starp konstitūciju un Lisabonas līgumu nav, izņemot nosaukumu. Interesanti, ka Latvija, tāpat kā Lielbritānija un vēl dažas citas valstis, jau sākumā uzsvēra, ka nosaukums

„Eiropas Konstitūcija” ir pārāk ambiciozs, jo tas radīs problēmas virknei dalībvalstu, kā vēlāk arī izrādījās. Tagad dokumenta nosaukums ir atbilstošāks Eiropas politiskajai realitātei — Eiropas Līgums.

EP nozīme jau ir būtiski pieaugusi, bet Jūsu tikko rakstītās rezolūcijas 9. pantā Jūs aicināt Eiropas Komisiju vairāk iesaistīt Eiropas Parlamentu un nacionālos parlamentus lēmumu pieņemšanā par vienoto tirgu, kas ir arī tieši saistīts ar Lisabonas līgumu. Skaidrs, ka pārejas posms liek Eiropas Komisijai pielāgoties.

Neapšaubāmi, jo pastāv institucionālā prakse un pastāv likumdošana. Jāmaina ir šī prakse — daudzu ģenerāldirektorātu vadītāji un augstākie ierēdņi līdz šim ir strādājuši bez izteiktas vajadzības rēķināties ar EP. Viņiem, manuprāt, arī psiholoģiski līdz tam ir jāizaug.

Vai varat minēt konkrēti, kā Lisabonas līgums Jums ir palīdzējis aizstāvēt Latvijas intereses?

Es domāju, ka vissvarīgākā tiešām ir Kopējās lauksaimniecības politikas reforma, jo šobrīd tie politikas dokumenti, kurus pieņem EP, nav tikai politiskās deklarācijas vien. Tās ir nostādnes, ar kurām Komisijai, tālāk strādājot pie konkrētiem likumdošanas priekšlikumiem, ir jārēķinās, jo šiem likumdošanas priekšlikumiem pēc tam ir jāsaņem EP vairākuma atbalsts. EP ir paudis savu nostāju, kādā virzienā reformai būtu jāvirzās. EP ir daudz labvēlīgāk noskaņots Kopējās lauksaimniecības politikas reformas jautājumos nekā atsevišķas dalībvalstis, piemēram, Itālija, kura nevēlas maksājumu izlīdzināšanu un vēlas pēc iespējas saglabāt *status quo*. Arī starp jaunajām dalībvalstīm, atkarībā no faktiskās situācijas tajās, pozīciju atšķirības ir pietiekami lielas.

Pašlaik risinās diskusija par lauksaimniecību — par zemāko un maksimālo finansiālo atbalsta līmeni. Cik, Jūsaprāt, ir reāli to izcīnīt?

Jā, izskatās, ka to varētu izcīnīt. Es neesmu droša, vai mēs izcīnīsim 80% apmērā, bet šobrīd vēl ir pārāgri spriest. Ir diezgan daudz, vesels bloks priekšlikumu, kas visi tā vai citādi risina šo „koridora” jautājumu, kā mēs savā žargonā to saucam. Ir tādi, kas nodarbojas tikai ar zemāko sliekšni, ir tādi, kas nodarbojas ar zemāko augstāko, un ir tādi, kas uzskata, ka neviens sliekšnis nav vajadzīgs, kas mēģina veidot to sistēmu tādu samudžinātāku. Es domāju,

ka viens no mudžināšanas iemesliem ir daudzu deputātu politiskā vajadzība saviem vēlētājiem paziņot par uzvaru sarunās.

Tas ir cīniņš par taisnīgumu. Tie laikam ir francūži, kuri vēlas lauksaimniecības maksājumus samērot ar algām.

Mēs piedāvājam vairākus kritērijus. Pirmais kritērijs — lauksaimniecības zemes platība. Otrs kritērijs — cik nepieciešams ieguldīt, lai šo zemi uzturētu labā lauksaimnieciskā kārtībā. Trešais kritērijs ir saistīts ar valsts IKP uz vienu iedzīvotāju. Tie ir trīs objektīvi kritēriji, kurus mēs cenšamies padarīt par pamatu atbalsta maksājumu noteikšanai. Bet ir vēl viens ļoti svarīgs jautājums, ko es vēlos uzsvērt — pārejas periods. Ir vitāli svarīgi, cik ilgā laikā reformu ieviesīs. Tiek minēti galvu reibinoši skaitļi, pat 2025. gads un 2027. gads. Mēs uzskatām, ka ir jābūt tādai pieejai, ka tās valstis, kuras pašlaik saņem ievērojami mazāku atbalstu nekā vidējais Eiropā, sāk saņemt lielāku atbalstu nekavējoties, sākot ar 2014. gadu.

Jūs arī kritiski izteiciāties par to, ka kopējais lauksaimniecības budžets veido salīdzinoši lielu daļu no ES kopējiem izdevumiem un ka Latvijas lauksaimnieki atsevišķos gadījumos pat būtu ar mieru dzīvot ar nelielu finansiālo atbalstu, ja tikai būtu taisnīga konkurence.

Nekavējoša visu atbalsta maksājumu līmeņa vienādošana nav iespējama. To atzīst arī Latvijas lauksaimnieki. Ne jau tāpēc, ka veco dalībvalstu zemnieki tikai vēlētos saņemt vairāk naudas ne par ko, bet arī tāpēc, ka strauja atbalsta samazināšana ietekmētu zemes vērtību un ar to saistīto lauksaimnieciskās ražošanas finansēšanu. Eiropā ir valstis, kur paredzamais tiešmaksājums vienlaikus kalpo arī kā garantija bankā, lai varētu saņemt kredītu. Ir vesela virkne šādu jautājumu. Kāpēc es akcentēju tieši jautājumu par maksājumiem? Šī ir vienīgā politika ar tik apjomīgām finansēm no Eiropas līdzekļiem. Ja mēs saliktu kopā to, ko šobrīd dalībvalstis caur saviem nacionālajiem budžetiem iegulda industrijas attīstībā vai citur, tie būtu tiešām ievērojami skaitļi, daudz lielāki par šo. Otrkārt, eiropiešiem ir jāatbild pašiem sev, ko tad mēs īsti vēlamies. Ja mēs gribam, lai mums būtu sakoptas ainavas un tīra vide, lai mums būtu droša un kvalitatīva pārtika un apdzīvoti lauki, par to ir jāmaksā ar kopējo politiku. Daži politiķi uzskata, ka lauksaimniecībai viss jānoņem, jo tā ir tāda pati ekonomikas nozare kā visas citas. Diemžēl tā nav tāda pati nozare. Tā ir gan ražošana, gan dzīvesveids, gan līdzsvarotas teritoriālās attīstības faktors.

Vai apzinoties, ka ES budžeta pieaugums nākamajos gados nav gaidāms, ka ar šo ierobežoto budžetu būs jādzīvo, un apzinoties risku ar kohēziju politiku šobrīd, EP notiek diskusijas par kopējo procentuālo sadalījumu starp lauksaimniecību, kohēziju un līdzīgiem jautājumiem?

Latvija ir ieinteresēta, lai kohēzijas politika saglabātos līdzšinējā apjomā. Bet no Lauksaimniecības komitejas viedokļa raugoties — ja arī lauksaimniecības politikai būs budžeta samazinājums, tam ir jābūt proporcionāli ne lielākam kā kohēzijas politikai. Šķiet, ka, ja šie budžeti saruks, tad vienlīdz lielā mērā.

Jūs esat Eiropas Parlamenta un Japānas sadarbības grupas priekšsēdētāja vietiece. Cik apmierināta Jūs esat ar Eštones kundzes darbību un Eiropas Ārējās darbības dienesta darbību, kas arī ir viens no Lisabonas līguma jauninājumiem?

Pirmkārt, Eštones kundze nav tā, kas vada sarunas par brīvās tirdzniecības līgumu, to dara starptautiskās tirdzniecības komisārs de Guhts. Otrkārt, visi politiskie paziņojumi, ko Eštones kundze sniedz, nevar būt daudz tālejošāki kā dalībvalstu kopējais viedoklis. Tas ir jāatceras vienmēr. Viņa šobrīd ir neapspaužamā situācijā. No vienas puses, visi ir deklarējuši, ka mums ir nepieciešama kopējā ārpolitika un drošības politika, bet praksē tas nedarbojas — bieži tā vietā, lai izstrādātu kopīgu nostāju, katrs nāk klajā ar savu paziņojumu. Tā tas ir. Protams, Latvijas interesēs ir, lai ārpolitika būtu vienota, jo mēs dzīvojam blakus lielvalstij Krievijai, kas ekonomiski varbūt ir relatīvi vāja, bet stratēģiski ietekmīga. Piemēram, es arī uzskatu, ka Francijas *Mistral* karakuģu pārdošana Krievijai ir nepieņemama. Tas, manuprāt, no stratēģijas un drošības viedokļa ir ļoti riskants lēmums. Bet ES valstīm nebija kopējas politikas šāda vienas dalībvalsts lēmuma ietekmēšanai.

Ar grandiozu balsu vairākumu tika apstiprināts Jūsu sagatavotais ziņojums par pārvaldību un partnerību vienotajā tirgū. Šajā ziņojumā Jūs arī minat diezgan spēcīgu vārdu „protekcionisms”. Vai varat to komentēt?

Secinājums par protekcionismu jau nav manu intensīvu pētījumu rezultāts. Šāds viedoklis pausts arī ilggadējā ES komisāra, tagad profesora, Mario Monti ziņojumā Eiropas Komisijai. Ziņojumā konstatēts, ka pēdējā laikā

notikusi zināma vienotā tirgus „renacionalizācija”. Protams, ekonomiskās krīzes apstākļos valstis meklē tūlītējus risinājumus un mēģina pasargāt tieši savu tirgu un pasargāt savus „industrijas čempionus” no citu valstu „industrijas čempioniem”. Bet šī aizsardzība faktiski padara tirgu fragmentētāku un ierobežo izaugsmes iespējas. Ja Eiropas līderi tiešām spētu saņemties un vienoties par noteiktiem principiem, kā arī tos ieviest, neskatoties uz iekšpolitiskiem riskiem, 4-5 gadu laikā no vienotā tirgus būtu jūtama liela atdeve.

Tajā pašā ziņojumā Jūs rakstāt, ka Eiropas Komisijai būtu jābūt aktīvākai noteikumu ieviešanā. Jūs vērojat Komisijas nepietiekamu rīcību — vai tā nav zināma divkosība attiecībā uz mazajām un lielajām valstīm?

Man ir aizdomas, ka ātrums, ar kādu Eiropas Komisija vērsas pret kādu mazu valsti, atšķiras no ātruma, ar kādu tā vērsas pret kādu lielvalsti. Tam ir visai praktiski cēloņi, jo Eiropas Komisijā galvenajās pozīcijās tomēr ir lielās dalībvalstis. Lielās dalībvalstis ļoti rūpīgi skatās, lai šajās pozīcijās strādātu attiecīgi viņu valsts ierēdņi. Es atceros, ka aptuveni pirms pusotra gada Francijā notika diskusija, kurā tās dalībnieki žēlojās, ka Francija ir zaudējusi savu ietekmi Eiropas Komisijā. Diskusijas rezultātā viens no Eiropas pētniecības institūtiem, Šūmaņa fonds, uzrakstīja ziņojumu, kurā pierādīja, ka Komisijā vēl arvien dominē Francijas ierēdņi. Šis dokuments man ļoti patika...

Bet Jūs cerat, ka Iekšējā tirgus komisāra uzdevums būtu ņemt vērā šo rezolūciju. Vai viņš varēs īstenot šo norādi pret dalībvalstīm?

Runa nav tikai par Mišelu Barnjē. Šo dokumentu — Aktu par Vienoto tirgu — ir veidojuši 14 komisāri. Turklāt ir ļoti svarīgi, lai dalībvalstis šos priekšlikumus pieņemtu un lai nenotiktu tā, ka dalībvalstis, katra savu interešu vadīta, bloķē daļu no priekšlikuma, un beigās no sākotnējās labās idejas likumdošanā paliek ļoti maz. Es uzskatu, ka bez dalībvalstīm nav iespējams vienoto tirgu konsolidēt.

Pēdējais jautājums par vienoto tirgu: gandrīz puse no vienotā tirgus pārvaldības dokumenta ir veltīta tam, kā būtu jāiesaista uzņēmēji, kā būtu jākonsultējas ar sabiedrību, sociālajiem partneriem, ar dažādām institūcijām. Lisabonas līguma 11. pants precīzi nosaka to, kādā veidā būtu

jāiesaista sabiedrība. Cik apmierināta Jūs esat ar sabiedrības līdzdalību Eiropas līmeni? Ko varbūt no tā varētu mācīties Latvija?

Te būtu jānošķir vairākas lietas. Viena lieta ir profesionālās asociācijas, nevalstiskais sektors, pilsoniskā sabiedrība. Tā ir aktīvākā sabiedrības daļa. Otrs līmenis ir nacionālās valdības. Tas ir zināms paradokss, ka nacionālās valdības bieži vien izmanto Eiropas lēmumus, kuru pieņemšanā pašas ir piedalījušās, kā sabiedriskā viedokļa politiskās manipulācijas instrumentu. Tad, ja ir sasniegts kas pozitīvs, ja uzcelts kāds ceļš vai tilts, tad tas, protams, ir nacionālās valdības nopelns vai pat reģiona attiecīgo līderu nopelns. Bet, ja ir kāds nepatīkams lēmums, nacionālā valdība pilnīgi norobežojas no atbildības un lieto tradicionālo frāzi — „Brisele prasa”. Tas ir iespējams tāpēc, ka sabiedrība nav pietiekami informēta. Es uzskatu, ka eiroskepticisma līmenis nekritīsies, kamēr nacionālās valdības nemēģinās paaugstināt izpratni par to, cik savstarpēji saistīta ir, teiksim, Latvija un Eiropas Savienība kopumā, ka šeit nav nekāda antagonisma, ka tas ir tāds politiski manipulēts antagonisms, lai būtu kāds ārējs iemesls, uz kura rēķina norakstīt savu neizdarību.

Jūs sakāt, ka tas ir valdības uzdevums, bet savā ziņojumā minējāt arī nacionālo parlamentu lomu. Kādaī būtu jābūt sadarbībai starp Eiropas Parlamentu un nacionālajiem parlamentiem?

Es domāju, ka šobrīd tā vēl īsti nav iedarbināta. Pirmkārt, Latvijā būtu jāsāk ar nacionālās nostājas maiņu attiecībā uz Eiropas lietām un ar tām saistītiem lēmumiem, jo es neuzskatu, ka tā ir optimāla. Turklāt uzskatu, ka tad, kad par valdības apstiprināto pozīciju tiek informēta Saeima, nav pietiekami laika ar to iepazīties un iedziļināties, jo bieži vien deputāti to saņem tikai dažas dienas pirms atzinuma sniegšanas. Atsevišķos jutīgos jautājumos, kur īpaši jārēķinās ar sabiedrisko domu, kur notiek aktīva diskusija, piemēram, ģenētiski modificētu organismu regulējums, tur deputāti rīkojas. Ir jau jautājumi, kas prasa pamatīgu profesionālu ekspertīzi. Piemēram, vienotas uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzes ieviešana vienotā tirgus ietvaros.

Kā iespējams panākt, lai ekspertīze vairāk izpaustos Latvijas diskusijās, lai Latvijas parlaments būtu vairāk iesaistīts?

Galvenais, lai apspriešana nenotiktu tikai pēdējā brīdī. Otrkārt, man šķiet, Eiropas lietu komisijai ir jāpalielina aparāts par dažiem cilvēkiem. Treškārt, Eiropas Savienības politiku plānošanas struktūrai būtu jābūt aptuveni

šāda: premjerministrs, tiešā viņa pakārtotībā ir Eiropas lietu sekretariāts, kurā katra ministrija deleģē vienu savu augstāko ierēdni, kas vienlaikus strādā gan ministrijā, gan sekretariātā. Sekretariāta sēdi iespējami bieži vada pats premjerministrs. Šobrīd reizēm ir tā, ka Zemkopības ministrijas un Vides ministrijas slēdzieni ir pilnīgi pretēji, un nav optimāla mehānisma, kā sarunu rezultātā to mainīt. Premjerministram ir jāredz Latvijas intereses kopumā, kamēr vides ministrs vai zemkopības ministrs var atļauties redzēt lielākoties sava sektora intereses. Pašreizējā sistēma, kas mums ieviesta lielā steigā pēc iestāšanās ES, ir nepilnīga. To atzīst lielākā daļa, bet kaut kā nevienam nav laika pieķerties tās pārkārtošanai.

Premjera nozīmes pieaugšana lielā mērā ir saistīta ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā, jo „nasta” no ārlietu ministrijām pārceļas uz premjeru institūciju, kur šie lēmumi tiek pieņemti.

Jā. Eiropas lietas jau nav vairs īsti ārlietas, tas būtībā ir iekšlietas. Ir vēl viena svarīga lieta, kas Latvijā absolūti pietrūkst — mums ir nepieciešama valsts budžeta finansēta institūcija, kas nodarbojas ar Latvijas interešu ES prognozēšanu un pētišanu. Jo mums nekā tāda īsti nav, katrs savā vektorīnā dara, bet kopbildes nav. Kāpēc, piemēram, Somija ir tik veiksmīga? Tai ir ļoti spēcīgs institūts, kurš prognozē 10-15 gadus uz priekšu.

Viens no aktuāliem jautājumiem ir informācijas aprīte starp institūcijām. Kā Jūs to vērtētu?

Manam birojam ir iespēja strādāt ar Zemkopības ministriju un dažādām zemnieku organizācijām. Es domāju, ka sadarbība ir ļoti laba. Īpaši man gandarījumu sagādā tas, ka šīs intereses ir tik ļoti kopīgas, bez partijiska dalījuma. Neatkarīgi, vai tā ir ZZS vai „Vienotība”, intereses ir kopīgas.

Kad Jūs kandidējat EP vēlēšanās, teicāt, ka Jūsu mērķis būs gudros cilvēkus, kas šeit Briselē jau strādā dažādās institūcijās, kaut kādā veidā satiklot un izmantot šo resursu Latvijas labā. Vai kaut kas ir darīts šajā jomā?

Sadarbojamies ar visiem cilvēkiem, kam ir tiešs vai attāls sakars ar lauksaimniecību un iekšējā tirgus jautājumiem, neatkarīgi no tā, kur viņi strādā. Tā ir tāda neformāla konsultāciju forma.

Cik nozīmīga ir šī neformālā vide?

Es domāju, ka valdībai būtu jābūt nedaudz aktīvākai un jādodomā, kā veicināt Latvijas pilsoņu — Eiropas ierēdņu piederības sajūtu Latvijai. Taču diez vai to varēs izdarīt EP deputāti, jo viņi reāli tomēr dzīvo Latvijā un šeit atbrauc strādāt no pirmdienas līdz ceturtdienai. Arī es katru ceturtdienas vakaru braucu mājās uz Latviju.

Latvijai Briselē šobrīd ir tikai viens žurnālists...

Tas ir skumji, tāpēc līdzekļus, kas man ir paredzēti sabiedrības informēšanas darbam, es veltu, lai aicinātu žurnālistus un televīziju, arī Latvijā ar viņiem tiekos. Kaut arī mums ir brīnišķīgā Ina Strazdiņa, kas strādā ļoti labi, tas ir ļoti nepietiekami, vajadzētu vismaz vēl pāris tādu žurnālistu.

Kuras ir tās idejas, par kurām Latvijā būtu jādiskutē vairāk, lai Latvija varētu labāk izmantot Lisabonas līguma sniegtās iespējas?

Es domāju, ka mums būtu nepieciešama lielāka skaidrība par to, kā tiek izmantoti ES līdzekļi, ko saņemam, jo tie ir tik vektorāli. Pirmkārt, lai būtu prioritātes un skaidrība, kam mēs tos virzām. Tam ir jābūt politiskam lēmumam. Bet mums jau katru reizi, kad mēģinām noteikt kaut kādas prioritātes, parādās kāds lobijs. Pēkšņi parādās jaunas ieceres, piemēram, maģistrāle uz Maskavu. Tas ir pretrunā ar mūsu Rietumu izvēli. Mums jāprot līdzsvarot abas puses, Rietumu un Austrumu virzienu, tad tas būtu viens labs projekts. Otra lieta, ka valdībai ir jādodomā daudz fundamentālāk par sabiedrības informēšanu ne tikai par Eiropas lietām, bet par politiskajiem jautājumiem vispār. Tās diskusijas, kas sabiedrībā notiek par politiku, es teiktu, ir ļoti paviršas, jo cilvēki vēl ar vien dzīvo ar tādām realitātē pilnīgi nesakņotām idejām. Ļoti labi ir jāsaprot savas iespējas un intereses, jo tikai tad var efektīvi darboties.

2011. gada 11. aprīli

IV

AKTUALITĀTES UN VIEDOKĻI

Sagatavoja **Aldis Bulis**, Latvijas Politologu biedrība

Kāpēc Eiropai ir grūti pasaulē runāt vienā balsī?

Lisabonas līgums ievieš nozīmīgas izmaiņas Eiropas Kopējā Ārējā un drošības politikā (KĀDP), jo tas paredz izveidot Eiropas Ārējās darbības dienestu (EĀDD) un arī divus jaunus amatus: Eiropadomes priekšsēdētājs un ES Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos. Eiropadomes priekšsēdētājs Hermans van Rompejs un ES Augstā pārstāve ārlietās un drošības politikas jautājumos Ketrīna Eštone savus amata pienākumus sāka pildīt līdz ar Lisabonas līguma stāšanos spēkā 2009. gada 1. decembrī. Šo ES jauno amatpersonu galvenais uzdevums ir padarīt ES ārējo politiku daudz vienotāku un efektīvāku, un pēc Lisabonas līgumā izteiktā formulējuma tam ir jābūt acīmredzgam līdz 2013. gadam. Lai īstenotu šo uzstādījumu, Ketrīna Eštone ir pilnvarota veidot Eiropas Ārējās darbības dienestu, kurš savu darbību ir uzsācis 2010. gada 1. decembrī, gadu pēc tam, kad jaunais ES reformu līgums — Lisabonas līgums — ieguva saistoša līguma statusu.

2011. gada 11. februārī notika diskusija par ES ārpolitiku, ko organizēja Francijas Republikas vēstniecība Latvijā, Francijas Kultūras centrs Latvijā un LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. Šajā pasākumā par aktuāliem ES ārpolitikas veidošanas jautājumiem diskutēja LR Ārlietu ministrijas politiskais direktors Andris Razāns un ES politikas eksperti. Diskusijā tika apspriestas ES ārpolitikas tendences, Latvijas nostāja attiecībā uz EĀDD izveidi, kā arī tika veltīta nozīmīga uzmanība dalībvalstu grūtībām deleģēt ārpolitikas funkcijas ES pārvaldes pārnacionālā līmenī.

Pasākuma ievadrunā Francijas vēstniece Latvijā **V. E. Šantāla Puarē** (*Chantal Poirer*) uzsvēra, ka Eiropai ir jābūt saliedētai ne tikai centienos kopīgiem spēkiem veiksmīgi pārvarēt ekonomisko krīzi, bet arī kopīgā ārējā

ricībā, lai nostiprinātu ES pozīcijas pasaulē līdzās augošajām lielvarām. Eiropas Ārējās darbības dienests ir svarīgs instruments, lai nodrošinātu kopīgu ārēju rīcību un lai ES spētu ietekmēt procesus pasaulē sev vēlamā virzienā.

Ārpolitikas eksperts **Kristians Leksne** (*Christian Lequesne*), Starptautisko studiju un pētniecības centra direktors (Francija), pauda viedokli, ka nav pamata uzskatīt, ka Eiropas Savienībai nemaz nav rīcībspējas pasaulē, bet tas ir atkarīgs no vērtēšanas skatupunkta. Piemēram, ārējās tirdzniecības politika jau kopš 1957. gada tiešām ir kopīga. Arī attīstības sadarbība ir daudzveidīga un kopumā veiksmīga. Bet ar diplomātiju klasiskā izpratnē situācija ir sarežģītāka, jo pastāv strukturālas grūtības — ES intereses ārpolitikā ir dalībvalstu interešu summa, pastāv koordinācijas problēma, nav kopīgas valdības politikas ietvaros. Lai veidotos kopīga interese un identitāte, svarīgi ir instrumenti un institūcijas, ko Lisabonas līgums arī nodrošina, paredzot izveidot EĀDD un Augstā pārstāvja amata vietu. Pašlaik EĀDD īpatnība ir tā, ka šī dienesta vadītāja 80% laika velta procedūru jautājumiem (piemēram, ieceļot amatā jaunus dienesta darbiniekus) un 20% laika — politikai, bet parasti šis laika sadalījums ir otrāds.

Viens no veidiem, kā nodrošināt veiksmīgu EĀDD darbību, ir iesaistīt vadošos amatos lielvalstu pārstāvjus, kas arī ir izdarīts. Tas veicina darbību, bet nerada kopīgu interesi. Pastāv jomas, kurās kopīgās intereses veidot ir vienkāršāk. Piemēram, ES paplašināšanās politikā, tirdzniecības politikā pastāv deleģējums ES pārnacionālajam līmenim, bet KĀDP gadījumā nekad nav bijis šāda līmeņa deleģējums, tāpēc šeit interešu rašanās ir apgrūtināta. Pastāv pretestība politiskajos jautājumos (piem., drošība), bet ekonomiskajos jautājumos loģika ir citāda un vienoties ir vienkāršāk.

Nozīmīgs aspekts Eiropas ārējā darbībā pasaulē ir tas, ka Eiropa savu drošību ilgstoši deleģējusi uz ārpusi — ASV un NATO. Eiropas Savienībai cenšoties izvairīties no pienākumiem pašai uzņemties atbildību par savu drošību, tika kavēta tās iziešana uz ārpusi. Sabiedrība joprojām īsti neredz, kam var kalpot armija. ES sabiedrība ir intraverta, to vairāk uztrauc iekšpolitiskās problēmas, bet mazāk — ES atbildība pasaulē. Eiropas Savienības ārpolitika nav ambicioza, tomēr tās spēkiem ir liela nozīme Āfrikas valstīs, bija arī Kosovā.

Runājot par ES lomu pasaulē, ir svarīgi diskutēt par tās lomu jaunajā pasaules pārvaldībā. Šajā ziņā ir iespējami divi scenāriji. Pirmais — ES ir civila lielvara kā pašlaik un necenšas attīstīt piespiedu (militāros) līdzekļus un spējas. Tādā gadījumā ES nav pretenziju uz lielvaru, rīcība vērsta uz attīstības sadarbību, tirdzniecību, migrāciju. ES nejūtas apdraudēta, un nav vajadzības

attīstīt jaunas politiskās institūcijas. Otrais scenārijs ietver pārliecību, ka ES kā civila lielvara ir nepietiekama, jo pastāv būtiski riski nākotnē, tādēļ ir nepieciešamība ievērojami attīstīt arī militārās spējas. Tādā gadījumā Eiropas Savienība uzņemas atbildību pasaulē. Nepieciešamību izvēlēties šo scenāriju veicina ASV atteikšanās no ES kā prioritātes, vairāk pievēršoties citiem reģioniem. Drošības jomā ES vajadzētu vairāk paļauties uz saviem spēkiem. Ņemot vērā, ka veidojas multipolāra pasaule, pastāv risks, ka nākotnē var rasties kāds tradicionāls konflikts. Piemēram, starp Ķīnu un Indiju nav atrisināts neviens robežkonflikts. Kādu lomu grib spēlēt ES? Šim jautājumam ir globāls konteksts, kas liek eiropiešiem domāt, runāt vienā balsī, taču nenotiek kustība tālāk par nacionālās valsts interesēm. Katra ES dalībvalsts pasaules mērogā ir neliela valsts. Eiropa ir „miera osta”, un tas ir unikāli. Jāsaglabā piesardzība, jo ES liberālo mieru ne visi akceptē.

Latvijas Universitātes profesore **Žaneta Ozoliņa** akcentēja, ka Lisabonas līgums paver jaunas iespējas Eiropas ārpolitikas īstenošanai. Viena no šīm iespējām ir EĀDD, kas uzsāka darbu 2010. gada 1. decembrī. Dienests ir izveidots ļoti sarežģītā laikā, jo tā darbība iesākusies ļoti vētrā — prezidenta vēlēšanas Baltkrievijā, nemieri Tunisijā un Ēģiptē. Nosacījumu, kas varētu padarīt Eiropas ārpolitiku efektīvāku, ir daudz. To vidū vissvarīgākais ir EĀDD izveide. Dalībvalstu tiešām ir daudz, interešu ir daudz, un kādam šis process ir jāorganizē un jāvada. Pēc Lisabonas līguma EĀDD ir piešķirtas unikālas pilnvaras — panākt, lai Eiropas balss skanētu vienā tonī. No vienas puses, EĀDD darbs līdz šim ir izpelnījies pozitīvus un uzmundrinošus komentārus, bet, no otras puses, daudzi eksperti un politiķi tā darbību vērtē kritiski — dienests ir izveidots, bet vēl nav rezultātu.

Kopš iestāšanās ES Latvija aktīvi atbalsta vienotas Eiropas ārpolitikas attīstību, un pamatā ir racionāli argumenti: pirmkārt, ārpolitikas resursu mobilizācija un koncentrācija, to mērķtiecīga izmantošana; otrkārt, iespēja ar Eiropas KĀDP palīdzību precizēt savas prioritātes un samērot tās ar pārējām dalībvalstīm, kas palielina valsts prioritāšu realizēšanas iespējamību; treškārt, iespēja veicināt Latvijas starptautiskās ietekmes pieaugumu un sabiedroto rīcībā esošo resursu izmantošanu. Ceturtkārt, tā ir iespēja paplašināt valsts ārpolitiku — gan ģeogrāfiskās telpas, gan arī interešu aizstāvēšanas un īstenošanas ziņā.

Pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā Eiropā ir sācies jauns cikls Eiropas ārpolitikas veidošanā, tādēļ aktuāls ir jautājums — ko tas dod Eiropas ārpolitikai? Neskatoties uz finansiālām un birokrātiskām grūtībām, Eiropas

ārpolitikai ir stabila virzība, jo ir Lisabonas līgums ar tiesisko bāzi, ir ārlietu ministrs jeb Augstais pārstāvis un ir izveidots EĀDD. Faktiski vairs nav objektīvu faktoru, kas varētu apstādināt kustību uz priekšu, taču ir arī neskaidri jautājumi, uz kuriem vēl nav galīgas atbildes. Pirmkārt, nav īsti skaidrs, kāda ir ES ārlietu ministres Ketrīnas Eštones vieta Eiropas Savienības institūciju izkārtojumā. Nav piepildījusies cerība, ka šī amata ieņēmējs būs līderis un dienaskārtības noteicējs. Šobrīd ministres pienākumos vairāk ietilpst dalībvalstu pozīciju/dokumentu sagatavošana pirms sēdēm un šo dokumentu izplatīšana. Pašreiz viņa ir novērotāja un pēc būtības otrā plāna lomā — ne tā, kā bija iecerēts sākumā. Ir izskanējis arī pārmetums par ārlietu ministres profesionālo kvalifikāciju, un tiek pausts viedoklis, ka šo amatu būtu vēlams ieņemt cilvēkam ar diplomātiskām kvalifikācijām — tas ļautu izvairīties no šādām situācijām, kad amatā strādājošais nav vis līderis, bet gan tikai visnotaļ labs administrators. Otrkārt, nav atbildēts uz jautājumu, cik seju ir Eiropas Savienībai. Diemžēl pašlaik tai nav viena, bet ir trīs četras sejas. Tas nenoliedzami traucē efektīvu ārpolitikas darbību. Piemēram, samītu laikā nav skaidrs, kura ir svarīgākā persona ES interešu pārstāvēšanā — uzskatāmi tas parādījās ES un ASV samītā 2010. gada rudenī. Nākamais kritiskais punkts — EĀDD pārāk ilgi bija nodarbināts ar izveidošanas organizatoriskajiem jautājumiem, tādēļ nav bijis pietiekami daudz politisko debašu par Eiropas ārpolitisko stratēģiju.

Profesore Žaneta Ozoliņa uzsvēra, ka Eiropas ārpolitikā trūkst integrētas pieejas. Ar to nākas saskarties pašlaik saistībā ar notikumiem Ēģiptē, kad ES, paužot savu nostāju, rīkojas lēni, un tai trūkst plašāka skatījuma uz radušos problēmsituāciju. Vēl viena aktuāla problēma ir saistīta ar EĀDD „īpašniekiem”. EĀDD ir izveidots kā hibrīds no Padomes, Komisijas un no dalībvalstīm, tādēļ nav īsti skaidrs, kas šo institūciju pārrauga. Ja skatāmies no Lisabonas līguma viedokļa, tas, protams, ir Eiropas Parlaments, kam ir piešķirtas lielas iespējas kontrolēt EĀDD. Tajā pašā laikā šī starpinstitucionālā piederība rada arī diezgan lielas problēmas.

ES ārpolitikas veidošanas kontekstā Latvijai būtu jāpievērš lielāka uzmanība specializācijai. Piemēram, Latvijai ir uzkrātas labas konfliktu risināšanas civilās spējas (Afganistāna, Gruzija). Tomēr saistībā ar ekonomisko un finanšu krīzi šīs civilās spējas un krīžu pārvaldības spējas, kā arī attīstības sadarbības politika ir atstātas novārtā.

Pašlaik ES līmenī ir sākušās diskusijas par Eiropas ārpolitikas prioritā-

tēm, un ir vērojama tendence, ka šo prioritāšu vidū varētu būt civilās spējas, križu pārvaldīšana un aktivitātes, kas saistītas ar miera veidošanu. Ja Latvija vēlas iet ar Eiropu kopējā solī, vajadzētu veltīt šīm jomām vairāk enerģijas. Tuvākajā laikā notiks arī Eiropas Kaimiņu politikas pārskatīšana — to sekmē kaimiņu politikas izgāšanās Vidusjūrā, kā apliecina notikumi Tunisijā un Ēģiptē. Politikas pārskatīšana raisīs jaunas diskusijas. Latvijai ir ļoti labas iespējas nākt klajā ar savu redzējumu un priekšlikumiem, jo laimīgā kārtā Austrumu politika pagaidām nav neveiksme un ir daudz pozitīvu piemēru un pozitīvas prakses, ko varētu attīstīt tālāk.

ES ārpolitikas ietvaros liela uzmanība tiks pievērsta visdažādākajām multilaterālajām attiecībām, jo ES grib runāt vienā balsī gan SVF, gan Pasaules Bankā, gan ANO. Svarīgi, lai par šiem jautājumiem tiktu diskutēts arī Latvijā, jo ar SVF un Pasaules Banku Latvijai vēl būs ilgstošas attiecības.

Pēc Lisabonas līguma ir pieaugusi Eiropas Parlamenta (EP) loma. KĀDP atrodas vistiešākajā EP pārraudzībā un kontrolē, un arī atskaitīšanās process EP ir kļuvis par regulāru parādību. Tas nozīmē, ka valstīm neizbēgami nāksies daudz vairāk strādāt ar saviem parlamentāriešiem un politiskajām grupām Eiropas Parlamentā, lai varētu saskaņot pozīcijas. EP deputātiem ir ļoti liela interese par Eiropas ārpolitiku. Parlaments vēlas veicināt Eiropas līmeņa debates par kopējo ES ārpolitiku. Kopumā efektīva EĀDD darbība vairo ES ārpolitikas potenciālu.

LR Ārlietu ministrijas politiskais direktors **Andris Razāns** uzskata, ka Latvijas interesēs ir vienota ES ārpolitika un spēcīgs EĀDD, kas būtu spējīgs īstenot ES intereses jebkurā pasaules malā un darbotos ES iedzīvotāju labā. Latvijas resursi ir ierobežoti, tādēļ Latvija nebūs spējīga visur pasaulē pietiekamā apmērā un operatīvi aizstāvēt Latvijas iedzīvotāju intereses, piemēram, palīdzot tūristiem problēmsituācijās, jo Latvijas vēstniecību skaits ir neliels (ap 50).

Eiropai ir nepieciešama vienota ārpolitika, jo situācija kopš Otrā pasaules kara ir mainījusies, tai skaitā ir mainījies spēku līdzsvars pasaulē. Lai ES saglabātu savu lomu, ir jārīkojas vienoti, bet tas ir ārkārtīgi grūts uzdevums. ES ir bezprecedenta organizācija, tādēļ trūkst atskaites sistēmas — grūti novērtēt, vai ES ārpolitika ir vai nav veiksmīga. Vairāk nekā gadu kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā vēl nav atrisināts jautājums, „kam zvanīt ES”. Gluži otrādi — šo „telefonu” skaits ir pieaudzis. Lisabonas līgums līdz šim nav spējis atrisināt šo jautājumu.

Nevajadzētu priekšlaikus uzstādīt augstus un neaizsniedzamus mērķus, taču arī zemu mērķu nosprašana būtu kļūda. Esmu pārliecināts, ka Eiropa ir ceļā uz vienotu ārpolitiku, bet tas būs ilgs ceļš. ES dalībvalstis nav atteikušās no savām nacionālajām interesēm. EĀDD izveidošana pagaidām vēl nav mazinājusi dalībvalstu vēlmi saglabāt savus ārējos dienestus, kas rūpējas par nacionālajām interesēm. Līdz šim galvenais uzdevums ir bijis izveidot šo dienestu, un tas beidzot ir sācis darboties — radīta tā struktūra, amatos ir nozīmēti darbinieki, ir atrisināts jautājums par budžetu. Lai dienesta darbs būtu efektīvs, tam ir jāiestrādājas, jo ne viss ir noteikts Lisabonas līgumā. Svarīgi, lai trīs vadošās ES amatpersonas spētu atrast saskaņu un vienoties stratēģisku mērķu sasniegšanai. Svarīgi, lai ar šīs struktūras palīdzību dalībvalstis spētu īstenot savas intereses. Dalībvalstu ārlietu ministru un, iespējams, arī ministru prezidentu loma ES ārpolitikas īstenošanā ir precizējama un definējama. Trūkst stratēģiska redzējuma par ārējām interesēm. Līdz šim galvenie bija EĀDD izveides organizatoriskie jautājumi. Tas ir izdarīts, tagad ir jādodomā par stratēģiskajām interesēm.

ES līmenī pašlaik vairāk tiek diskutēts par taktiskajiem jautājumiem, mazāk — par ilgtermiņa stratēģiskajām interesēm. Šeit EĀDD uzdevums būtu novērst šīs nepilnības un atrast kopsaucēju visām dalībvalstīm. Izaicinājumus rada finanšu un ekonomiskā krīze, jo aktivitātēm ārlietās budžets samazinās. ES finanšu un ekonomiskā potenciāla atjaunošana sekmēs jaunas iniciatīvas ārlietās. Tajā pašā laikā jāapzinās, ka ārpolitikas vienotībai ir objektīvas robežas, ko nosaka pašreizējais ES integrācijas līmenis. Turpmākie soļi Eiropas ārpolitikas veidošanā varētu būt šādi:

1. ES ar grūtībām ir vienojusies par Lisabonas līgumu. Šķērslis vienotas ārpolitikas stiprināšanai nav līgums, bet gan politiskās gribas trūkums.

2. Maksimāli jāizmanto EĀDD un Lisabonas līguma sniegtās iespējas.

3. EĀDD ir jādarbojas ES dalībvalstu interesēs. Jāpānāk, lai dalībvalstis EĀDD būtu pietiekami pārstāvētas, lai tām saistībā ar dienestu būtu piederības sajūta. Latvija ir ieinteresēta, lai pārstāvniecības varētu sniegt konsulāru palīdzību Latvijas iedzīvotājiem, tādā veidā praktiski atbalstot mūsu iedzīvotājus.

4. Jāpaaugstina ES stratēģiskā dialoga kvalitāte. Nenoliedzot šābrīža aktualitāšu svarīgumu, jāatzīst, ka par ilgtermiņa virzieniem pašlaik tiek diskutēts nepietiekami. EĀDD ir svarīgi nofokusēties uz ilgtermiņa mērķiem.

Andris Razāns uzskata, ka vēstniecības ES dalībvalstīs ir nepieciešamas. Procesi Briselē ir beigu posms sarunām par ārpolitiku. Latvija nevar ietekmēt

procesu, diskutējot tikai Briselē, ir jādiskutē arī galvaspilsētās. Beigu fāzē Briselē procesus ietekmēt ir grūti (galvenais ir vienoties), tādēļ, lai to varētu izdarīt ātrāk, Latvijai ir vajadzīgas vēstniecības arī ES dalībvalstīs.

Salīdzinošās politikas speciālists **Daunis Auers** uzskata, ka eksistē arī alternatīvs skatījums uz jautājumu, kāpēc ES ir grūti runāt vienā balsī. Nereti izskan viedoklis, ka ES nav valsts, bet, neskatoties uz to, ES nepārprotami piemīt valsts pazīmes — tai ir parlaments un citas atbilstošas institūcijas. Pirmkārt, ir daudz dalībvalstu ar dažādām interesēm, jo pastāv plaša koalīcija — dalībvalstis, politiskās grupas. Kad ir pārāk daudz dalībnieku, var nonākt strupceļā, bet ne vienmēr — var apiet koalīcijas gadījumā, ja ir līdzīga ideoloģija (piemēram, tādās jomās kā tirdzniecības politika un liberālas valdības, iekšlietas un tieslietas). Eiropas Savienībai ārlietās nav vienotas ideoloģijas. Politisko strupceļu var apiet arī tad, ja ir spēcīgs līderis, autoritāte, bet ES nav spēcīga līdera, nav arī ideoloģijas, tādēļ nav iespējams apiet bloķējošās koalīcijas. Otrkārt, situāciju iespējams skaidrot ar interešu grupu aktivitātēm un to atbalstu. Piemēram, ekonomiskās intereses atbalstīja vienotu tirgu. ES kopējas ārpolitikas gadījumā ietekmīga interešu grupa ir dalībvalstu ārējie dienesti un ministrijas, jo tie Eiropas ārpolitikas attīstības rezultātā būs lieli zaudētāji — būs liekas funkcijas, būs jāsamazina štati. Šeit pastāv dilemma.

Ārpolitikas pētnieks **Gatis Pelnēns** akcentē, ka ES ir raksturīga pārlietu liela koncentrēšanās uz vērtībām, bet mazāk — uz prioritātēm. Vērtību izvirzīšana priekšplānā apgrūtina tālāku diskusiju par prioritātēm. Eiropā reģionālajos jautājumos ir pretrunas, piemēram, Vācijas-Krievijas gāzes vada gadījums un vairāku dalībvalstu ignorēšana. Par globālo politiku ES var vienoties, bet reģionālais konteksts bieži vien neļauj nonākt pie vienota viedokļa.

Pasākuma noslēgumā LU Sociālo un politisko pētījumu institūta direktors **Nils Muižnieks** secināja, ka pēc EĀDD izveidošanas Eiropas Savienībai ir nepieciešama ilgtermiņa ārpolitikas stratēģija, ko varētu balstīt vienots redzējums vai ideoloģija par ES lomu pasaulē. Vienota redzējuma pašlaik nav, bet tā izveidošanās ir ilgtermiņa jautājums. Lai līdz tam nonāktu, ir nepieciešama diskusija, kurā piedalās gan valdības pārstāvji, gan arī eksperti, sabiedriskās organizācijas un uzņēmēji. Latvijā ir svarīgi attīstīt saikni starp diplomātiem, Ārlietu ministrijas ierēdņiem un ekspertiem. Diskusiju formāts var būt gan slēgtas, gan atklātas debātes. Latvijai ir jāapzinās, ka tai nav vēstniecību daudzās pasaules valstīs un nav ekspertīzes daudzās jomās. Svarīgi ir panākt Latvijas pārstāvniecību EĀDD, jo citādi Latvijai nebūs pietiekamas informācijas par ES ārlietām un nebūs uzticības šim dienestam.

Latvijai ir svarīgi piedalīties arī tās intereses tieši neskarošu jautājumu risināšanā, jo to var izmantot pastarpināti Latvijas interešu vairošanā, tirgojoties un iegūstot sev priekšrocības citos sev interesējošos jautājumos. Piemēram, mūsu vājās intereses Ziemeļāfrikā var pārkonvertēt mūsu lielā ieinteresētībā Austrumu Kaimiņu politikā, sadarbojoties ar ES dalībvalstīm dienviņos. Nepieciešams plānot, izcīnīt resursus ārpolitikai Latvijā. Šajā gadījumā var palīdzēt sabiedrības nostāja un ieinteresētība, jo politiķi būtiski lielākus resursus nepiešķirs jomai, kas sabiedrībai nav svarīga. Būtiski ir apzināties, ka labi informēta un aktīva sabiedrība veicina arī aktīvu ārpolitiku.

Stratēģija Eiropa 2020 un tās virzība Latvijā

2010. gadā Eiropas Savienībā tika izstrādāta jauna attīstības stratēģija *Eiropa 2020*. 2010. gada 3. martā Eiropas Komisija nāca klajā ar savu redzējumu stratēģijai *Eiropa 2020*, bet tā paša gada 17. jūnijā Eiropadome formāli akceptēja dokumentu *Eiropa 2020: stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei*. Jauno desmitgadi ES uzsāk, aizstājot ar šo stratēģiju iepriekšējo — *Lisabonas stratēģiju*. *Eiropa 2020* nosaka ES attīstības pamatprincipus un ES līmeņa kvantitatīvos mērķus tuvākajiem desmit gadiem. Salīdzinājumā ar *Lisabonas stratēģiju*, ir pastiprināts stratēģijas *Eiropa 2020* īstenošanas pārvaldības un uzraudzības mehānisms gan ES līmenī, gan arī nacionālajā līmenī.

Eiropa 2020 ieviešana paredz, ka ES dalībvalstis sadarbībā ar Eiropas Komisiju izstrādā nacionālo reformu programmu projektus, kas dalībvalstīm bija jāiesniedz Eiropas Komisijā līdz 2010. gada 12. novembrim. Līdz 2011. gada 30. aprīlim dalībvalstīm Eiropas Komisijai ir jāiesniedz galīgās versijas *Nacionālo reformu programmas stratēģijas Eiropa 2020 īstenošanai*, kā arī vienlaikus ir jāiesniedz *Stabilitātes programma* un *Konverģences programma*. Pēc programmu iesniegšanas 2011. gada maijā-jūnijā Eiropas Komisija vērtēs to atbilstību *Integrētajām vadlīnijām* un publicēs rekomendācijas katrai ES dalībvalstij, kuras jūlijā tiks apspriestas un apstiprinātas Eiropadomē. Dalībvalstīm šīs rekomendācijas būs jāņem vērā nacionālā līmeņa politikā un pasākumu plānošanā, tajā skaitā arī izstrādājot valsts budžetu.

Latvijas nacionālās reformu programmas ES 2020 īstenošanai (Latvijas NRP) projektu izstrādāja Ekonomikas ministrija, un 2010. gada 16. novembrī to akceptēja Ministru kabinets, pēc tam tas tika iesniegts Eiropas Komisijā. Latvijas NRP projektā ir raksturots vidējā termiņa makroekonomiskais

scenārijs, atspoguļoti galvenie Latvijas tautsaimniecības makro-strukturālie izaicinājumi (šķēršļi) un reformu virzieni, kā arī izvirzīti Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam stratēģijas *Eiropa 2020* kontekstā un galvenie politikas virzieni to sasniegšanai.

Lai sagatavotu galīgo Latvijas NRP versiju, LR Ekonomikas ministrija izveidoja speciālu darba grupu, kuras sastāvā ir dažādu ministriju, sociālo partneru (Latvijas Darba devēju konfederācija un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība) un nevalstisko organizāciju pārstāvji (Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera un Latvijas Pašvaldību savienība). Pēc Latvijas NRP saskaņošanas starp ministrijām, sociālajiem partneriem un nevalstiskajām organizācijām tā tika apstiprināta Ministru kabinetā un iesniegta Eiropas Komisijā 2011. gada aprīļa beigās.

Vairāk par šo tēmu lasiet:

- Eiropa 2020: Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei, Brisele: Eiropas Komisija, 03. 03. 2010. Sk.: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf
- Latvijas nacionālās reformu programmas „ES 2020” stratēģijas īstenošanai projekts, 16. 11. 2010. Sk.: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40196584&mode=mk&date=2010-11-16>
- Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga: LR Ekonomikas ministrija, 2010. gada decembris. 82.-87. lpp. Sk.: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2010_2/2010_dec.pdf
- ES 2020 stratēģija, Rīga: LR Ekonomikas ministrija. Sk.: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30360>

Lisabonas līgums: pusotrs gads kopš stāšanās spēkā

2011. gada 1. jūnijā aprit pusotrs gads, kopš Eiropas Savienībā ir stājies spēkā jauns ES Reformu līgums — Lisabonas līgums. Šis līgums paredz, ka ES ir jākļūst „demokrātiskākai, caurskatāmākai un efektīvākai”. Lisabonas līgums ievieš nozīmīgas izmaiņas un jauninājumus gan ES iekšējā, gan ārējā darbībā. Pirmkārt, galvenās izmaiņas ES iekšējā darbībā ir saistītas ar uzlabojumiem lēmumu pieņemšanas principos Eiropadomē un Ministru padomē, Eiropas Parlamenta pilnvaru paplašināšanu, Pilsoņu iniciatīvas ieviešanu un ES dalībvalstu nacionālo parlamentu lomas palielināšanu lēmumu pieņemšanas procesā. Otrkārt, jauninājumi ārējā darbībā paredz uzlabot ES rīcībspēju un konkurētspēju pasaulē, izveidojot Eiropadomes priekšsēdētāja posteni un jaunu amatu — ES Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos, kura rīcībā ir organizēt un vadīt jaunu iestādi ES līmenī — Eiropas Ārējās darbības dienestu. Institucionāli visas minētās

galvenās izmaiņas tiek ieviestas, izņemot korekcijas lēmumu pieņemšanas principos Eiropadomē un Ministru padomē, kuras ir plānots īstenot, sākot ar 2014. gadu. Saistībā ar Lisabonas līguma ieviešanu vislielākās diskusijas ir saistītas ar to, vai izmaiņas tiek iedzīvinātas pietiekami efektīvi un vai tās dos cerēto rezultātu.

Vairāk par šo tēmu lasiet:

- *Lisabonas līgums: Eiropa 21. gadsimtā*. Sk.: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_lv.htm
- *Ko maina Lisabonas līgums, salīdzinot ar esošajiem līgumiem?* Sk.: http://www.mfa.gov.lv/data/file/ES/izmainas_IL_01072008_esia.pdf

Baltkrievija pēc vēlēšanām: analīze un prognozes

2010. gadā iezīmējās pozitīva attīstība ES-Baltkrievijas attiecībās, tajā skaitā Austrumu partnerības ietvaros. Līdz 2010. gada decembrī notikušajām prezidenta vēlēšanām Eiropas Savienības un Baltkrievijas attiecības uzlabojās. Uzlabojoties cilvēktiesību situācijai Baltkrievijā, tika atcelti atsevišķām Baltkrievijas amatpersonām noteiktie ierobežojumi ES. Prezidenta vēlēšanas Baltkrievijā iezīmēja negatīvu pavērsienu ES un Baltkrievijas attiecībās. Vēlēšanas un pēc tām notikušie 2010. gada 19. decembra protesti un opozīcijas līderu un pilsoniskās sabiedrības masu aresti izveidojuši jaunu situāciju Baltkrievijas iekšpolitikā un attiecībās ar starptautiskajiem partneriem.

2010. gada 22. februārī Latvijas Transatlantiskā organizācija, Sorosa fonds-Latvija un politikas centrs *EuroCivitas* organizēja semināru par situāciju Baltkrievijā — „Baltkrievija pēc vēlēšanām: analīze un prognozes”. Izveidojušos situāciju Baltkrievijā analizēja un skaidroja divi eksperti no Baltkrievijas — Pjotrs Marcevs, Baltkrievijas Lietišķās avīzes galvenais redaktors, Baltkrievijas stratēģisko pētījumu institūta dibinātājs un valdes loceklis, un Vladimirs Mackevičs, Baltkrievijas metodologs, filozofs un politologs, Humanitāro tehnoloģiju aģentūras dibinātājs un vadītājs.

Pasākuma audio ieraksts ir pieejams šeit:

- <http://www.lato.lv/2011/02/3611/>

Ziņojums Par valsts ārpolitiku un Eiropas Savienības jautājumiem

2011. gada 27. janvārī Saeimas kārtējās sēdes laikā notika debātes par ārpolitikas un Eiropas Savienības jautājumiem, kuru ietvaros ar ziņojumu par paveikto un iecerēto valsts ārpolitikā un ES jautājumos uzstājās ārlietu ministrs Ģirts Valdis Kristovskis. Ikgadējais ārlietu ministra ziņojums un ārpolitikas debātes Saeimā stājas līdzšinējo valsts ārpolitisko kursu noteicošo dokumentu vietā. Šādu kārtību paredz izmaiņas Saeimas kārtības rullī (118.³ (1) pants), kas veiktas 2010. gada rudenī.

Pirmais ministra ziņojums, kas ir arī pirmais šāda veida ziņojums pēc jaunās kārtības stāšanās spēkā, aptver plašāku jautājumu loku, un tajā lielākā uzmanība veltīta vispārējās situācijas raksturošanai konkrētos valsts ārpolitikas virzienos. Ziņojumā ir iekļauta arī ar nozaru ministrijām saskaņota informācija par ES nozaru politiku un raksturota ES Kopējās drošības un aizsardzības politikas loma Latvijas drošības politikā.

Vairāk par šo tēmu lasiet:

- Ziņojums *Par valsts ārpolitiku un Eiropas Savienības jautājumiem*. LR Ārlietu ministrija, 14. 01. 2011. Sk.: <http://www.mfa.gov.lv/data/file/Arpolitika/zinojums.pdf>
- Saeimas deputāti debatē par valsts ārpolitiku. LR Saeima, 27. 01. 2011. Sk.: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18079-saeimas-deputati-debate-par-valsts-arpolitiku>

Ekonomikas pārvaldības aktualitātes Eiropas Savienībā

„Vienīgā politika, kuras ietvaros Lisabonas līgums nav noteicis progresu, ir ekonomikas pārvaldība Eiropas Savienībā, kas pašlaik ekonomiskās un finanšu krīzes rezultātā ir kļuvusi par ES galveno vājo vietu un prasa tūlītējus risinājumus,” uzsver Eiropas Parlamenta deputāts Endrjū Dafs (*Andrew Duff*, Eiropas Liberāļu un demokrātu apvienības grupa-ALDE). Nozīmīgi lēmumi, kas saistīti ar ekonomikas pārvaldības uzlabošanu Eiropas Savienībā, tika pieņemti Eiropadomes sanāksmē 24.-25. martā. Šī samita ietvaros tika apstiprināts vispusīgs pasākumu kopums, lai saglabātu eirozonas finanšu stabilitāti un stiprinātu ekonomikas pārvaldību.

Kā daļu no pārvaldības pasākumu kopuma samitā galīgajā versijā izstrādāja Eiropas stabilizācijas mehānismu (ESM) — pastāvīgu fondu, ar kuru 2013. gadā aizstās pagaidu fondu, lai nopietnu ekonomikas grūtību

gadījumā sniegtu atbalstu eirozonas valstīm. Tajā pieņēma arī paktu „Euro plus”, ar kuru palielinās ekonomikas koordināciju konkurētspējas uzlabošanai. Papildus eirozonas valstīm arī Bulgārija, Dānija, Latvija, Lietuva, Polija un Rumānija nolēma piedalīties minētajā paktā, kurā var iekļauties arī pārējās ES dalībvalstis.

Saistībā ar Eiropas pusgadu, sešu mēnešu laikposmu, kurā paralēli pār-rauga dalībvalstu ekonomikas un budžeta politiku, Eiropadome apstiprināja prioritātes fiskālajai konsolidācijai un strukturālajām reformām. Visas dalīb-valstis šīs prioritātes izvērsīs konkrētos pasākumos, ko paredzēts iekļaut to stabilitātes vai konverģences programmās un valstu reformu programmās.

Vairāk par šo tēmu lasiet:

- *Vienošanās par pastiprinātu ekonomikas pārvaldību.* Sk.: <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/deal-on-reinforced-economic-governance.aspx?lang=lv>
- *Eiropadomes sanāksme (24.-25.03.).* Sk.: <http://www.es.gov.lv/events/eiropadomes-sanaksme-24-25-03?print>

Ekspertīzes izmantošanas iespējas politikas kvalitātes uzlabošanā

Valdības un individuālie politikas veidotāji visā pasaulē saskaras ar kopēju problēmu — kā veidot produktīvu saikni starp ekspertiem un politikas veidotājiem un kā šīs ekspertu zināšanas izmantot politikas veidošanā. Šī problemātika ir aktualizējusies ekonomiskās un finanšu krīzes rezultātā, kad ievērojami ir nepieciešami jauni politikas risinājumi strukturālo reformu veikšanai, un to spēcīgi izjūt arī Eiropas Savienības dalībvalstis.

Lai veidotu ilgtspējīgu un sabiedrības reālajām vajadzībām atbilstošu politiku, politikas veidotājiem ir nepieciešama ne tikai pamatinformācija par sabiedrību, ko viņi pārvalda, bet arī informācija par konkrētu rīcībpolitiku aktuālajiem darbības rezultātiem, kā arī informācija par iespējamajām politikas alternatīvām — to potenciālajām izmaksām un konsekvencēm. Attīstības valstīs un pārejas valstīs bieži sastopama situācija, ka ierēdņiem un politiķiem vienkārši nav pieejama pamatinformācija, lai pieņemtu informētus lēmumus, tādēļ tā ir kaut kādā veidā speciāli jāvāc un jāanalizē tādā formā, lai būtu izmantojama politikas veidošanā. Turpretī attīstītajās valstīs politiķi un ierēdņi saskaras ar pavisam pretēju problēmu — viņiem nevis trūkst politikā izmantojamās informācijas, bet gan ir informācijas un ekspertīzes

materiālu pārpilnība. Politikas veidotājiem bieži vien ir pieejams daudz vairāk informācijas, nekā viņi realitātē ir spējīgi izmantot: sūdzības no vēlētājiem, ziņojumi no starptautiskajām organizācijām un sabiedriskajām organizācijām, ierēdņu izstrādāti padomi, lobisms no interešu grupu puses, masu mediju atklātās aktuālo rīcībpolitiku problēmas u.c. Daļa no šīs informācijas var būt neuzticama, cita daļa var būt kādas ieinteresētās puses tīši veidota vai var būt tik tehniska, ka politikas veidotāji to nav spējīgi saprast un izmantot. Savukārt vēl viena daļa informācijas var būt politiski, finansiāli un administratīvi nepraktiska vai arī nelietderīga tādēļ, ka saņemtā informācija radikāli atšķiras no ideoloģijas, ko pārstāv konkrēts politikas veidotājs-informācijas saņēmējs. Jebkurā valstī politikas veidotājiem un citiem politikas procesā iesaistītajiem ir nepieciešama saprotama, uzticama, pieejama un lietderīga informācija. Pastāv virkne potenciālo avotu šāda veida informācijas ieguvei. Tās var būt valdības iestādes, universitātēs bāzēti pētniecības centri, starptautiskās institūcijas vai domnīcas.

Nozīmīgs ekspertīzes avots, kas atrodas ārpus valsts iestādēm, ir politikas pētniecības organizācijas jeb domnīcas. Mūsdienās domnīcas ir spējīgas nodrošināt ekspertīzi jebkurā no politikas jomām. Domnīcu pamatgrupas ir politiskās ekonomikas izpētes domnīcas, ārpolitikas un drošības politikas pētījumu centri, vispārēji politikas pētniecības centri (nodarbojas ar vairāku politikas virzienu izpēti) un starptautiskās vides/ekoloģijas pētījumu centri. Eiropā kopš 20. gadsimta 80. gadiem veidojas atsevišķa domnīcu grupa, kas specializējas ES politikas izpētē. Politikas pētniecības organizāciju darbība ir īpaši vērtīga apstākļos, kad politikas veidošana kļūst arvien sarežģītāka un politikas veidotājiem globalizācijas iespaidā nākas saskarties ar milzīgu informācijas apjomu. Pēdējo 3 gadu laikā starptautiskās domnīcas aktīvi sniedz savu ekspertīzi gan izvērtējot ekonomiskās un finanšu krīzes cēloņus, gan arī izstrādājot rekomendācijas tās pārvarēšanai konkrētās valstīs un attiecībā uz globālo ekonomisko pārvaldību.

Domnīcas ar savu darbību nodrošina politiski neatkarīgu analīzi par aktuālajiem politiskajā dienaskārtībā esošajiem jautājumiem politiķiem, ierēdņiem un citiem politiskajā procesā iesaistītajiem dalībniekiem, tās palīdz noteikt politikas dienaskārtību un mazina plaisu starp akadēmiskajām aprindām un politikas veidošanas vidi. Domnīcas izstrādā uz rīcībpolitikām orientētus pētījumus, analīzi un padomus par iekšpolitikas un starptautiskās politikas jautājumiem, kas dod iespēju politikas veidotājiem un sabiedrībai pieņemt informētus lēmumus par publiskās politikas jautājumiem. Domnīcu

devums politikas kvalitātes uzlabošanā ir ļoti atkarīgs no domnīcu spējas efektīvi izstrādāt, organizēt, filtrēt politikas risinājumu idejas, lai varētu operatīvi reaģēt uz dinamisko politikas veidošanas vidi. Kopš 20. gadsimta 80. gadiem Rietumeiropas valstīs ir vērojama tendence, ka domnīcas kļūst ideoloģiski orientētas, cenšoties aizstāvēt kādu konkrētu ideju un vērtību kopumu. Visvairāk domnīcas ar savu darbību izceļas ASV, kur to skaits ir ļoti liels (vairāk nekā 1500), un ASV valdība aktīvi izmanto domnīcu ekspertīzes pakalpojumus, lai novērtētu rīcībpolitiku rezultātus un izstrādātu politikas alternatīvas.

Politikas pētniecības organizācijas, sevišķi Rietumeiropas valstīs, tiek uztvertas kā ļoti vērtīgs un nozīmīgs ekspertīzes resurss politikā. Piemēram, tādas reģionālās un globālās starpvaldību organizācijas kā ANO, Pasaules Banka, Āzijas Attīstības banka un NATO ir atzinušas, ka domnīcām ir nozīmīga loma politikas veidošanas procesā. Politikas pētniecības organizācijas dod svarīgu ieguldījumu valdības darba uzlabošanā un pilsoniskās sabiedrības attīstībā, nodrošinot kvalitatīvu informāciju par dažādu politikas jomu funkcionēšanas rezultātiem, piedāvājot rekomendācijas politikas uzlabošanai dažādos politikas sektoros un sniedzot alternatīvu skatījumu uz politisko un sociālekonomisko attīstību valsts mērogā un starptautiskajā mērogā. Politikas pētniecības organizāciju ieguldījums valsts attīstības sekmēšanā ir atkarīgs gan no pašu domnīcu darbības efektivitātes un aktivitātes, gan arī no politikas veidotāju (politiķu un ierēdņu) vēlmes un spējas izmantot domnīcās esošo potenciālu.

Eiropas Parlamenta Informācijas birojs Latvijā

Eiropas Parlamenta (EP) informācijas biroji atrodas visās ES dalībvalstu galvaspilsētās, tai skaitā arī Rīgā. EP Informācijas biroju uzdevums ir palīdzēt vairāk uzzināt par Eiropas Parlamentu, kas ir vienīgā ES institūcija, kuru tiešās vēlēšanās ievēl dalībvalstu vēlētajī.

Eiropas Parlamenta Informācijas birojs Latvijā:

- informē sabiedrību par Eiropas Parlamentu un tā darbību;
- veicina informācijas apmaiņu ar plašsaziņas līdzekļiem par EP darbu, apspriežamiem un pieņemtiem dokumentiem;
- regulāri organizē Latvijas žurnālistu vizītes uz Briseli un/vai Strasbūru; lai viņi varētu sekot Latvijai aktuālu jautājumu virzībai EP plenārsesijās un informēt par to sabiedrību;
- veicina iedzīvotāju kontaktus ar Latvijas deputātiem EP;
- organizē un atbalsta ar EP darbību saistītus seminārus, konferences, diskusijas un pasākumus plašai sabiedrībai;
- sagatavo un izplata publikācijas par EP un
- palīdz ikvienam saņemt informāciju par EP.

Vairāk par Eiropas Parlamenta Informācijas biroju Latvijā:

<http://www.europarl.lv/view/lv/index.html>

Latvijas Politologu biedrība

Latvijas Politologu biedrība (LPB) ir nevalstiska organizācija, kas apvieno profesionālus politologus. LPB dibināta 2003. gada rudenī kā profesionāla organizācija ar mērķi veicināt politikas zinātnes attīstību, popularizēt Latvijas politologu zinātniskos darbus, kā arī veicināt sabiedrības informēšanu par Latvijā un pasaulē notiekošajiem politiskajiem procesiem.

Latvijas Politologu biedrības pētnieku plašajā akadēmisko interešu lokā vienmēr ir bijuši ar dažādām Eiropas Savienības politikas jomām saistīti jautājumi. Sadarbībā ar Eiropas Komisijas pārstāvniecību Latvijā, Eiropas Parlamenta Nāciju Eiropas grupu, Latvijas Ārlietu ministriju un Ziemeļu Ministru padomi veikti vairāki apjomīgi pētījumi, kas atspoguļoti grāmatās „Baltijas jūras reģions pēc Eiropas Savienības paplašināšanās: attīstības scenāriji”, „Eiropas Parlaments: ārējās un drošības politikas īstenotājs”, „Laba pārvaldība”, „EU Strategy for the Baltic Sea Region: a Year After and Beyond”.

Elektroniskā žurnāla „Latvijas Intereses Eiropas Savienībā” izdošana sadarbībā ar Eiropas Parlamenta Informācijas biroju un Eiropas Komisijas pārstāvniecību Latvijā ir jauna iespēja uzrunāt gan profesionāļus, gan ikvienu Latvijas iedzīvotāju, jo Latvijas intereses Eiropas Savienībā taču ir mūsu kopējās intereses.

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ